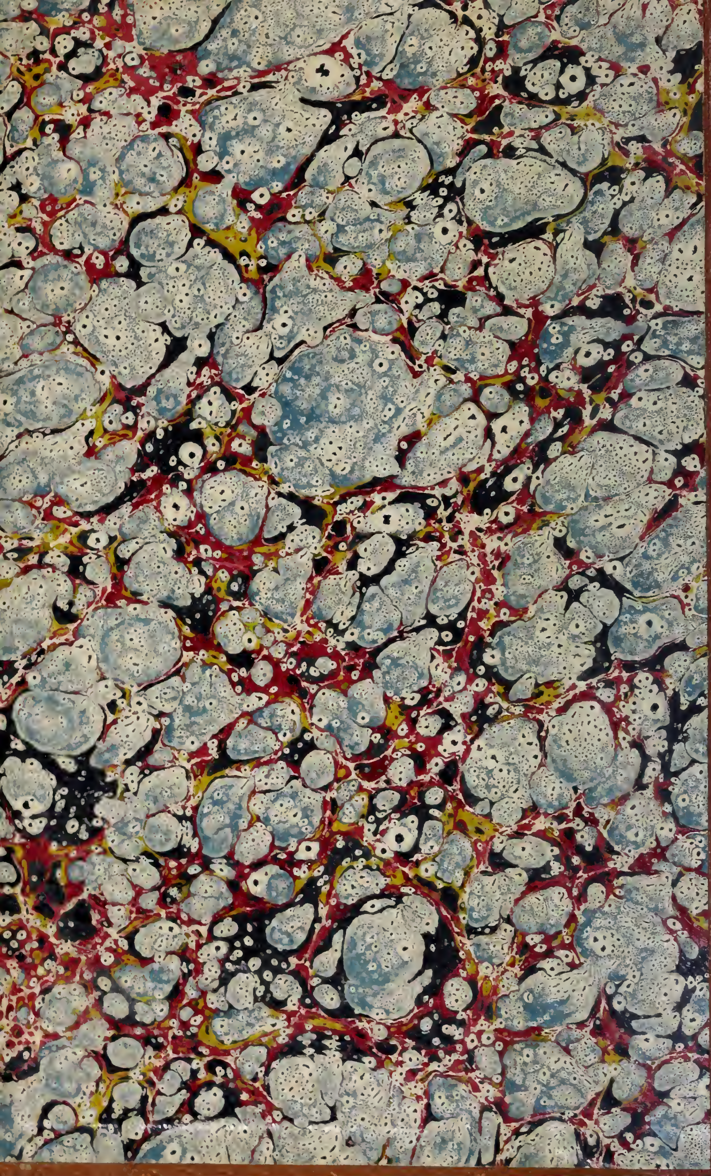
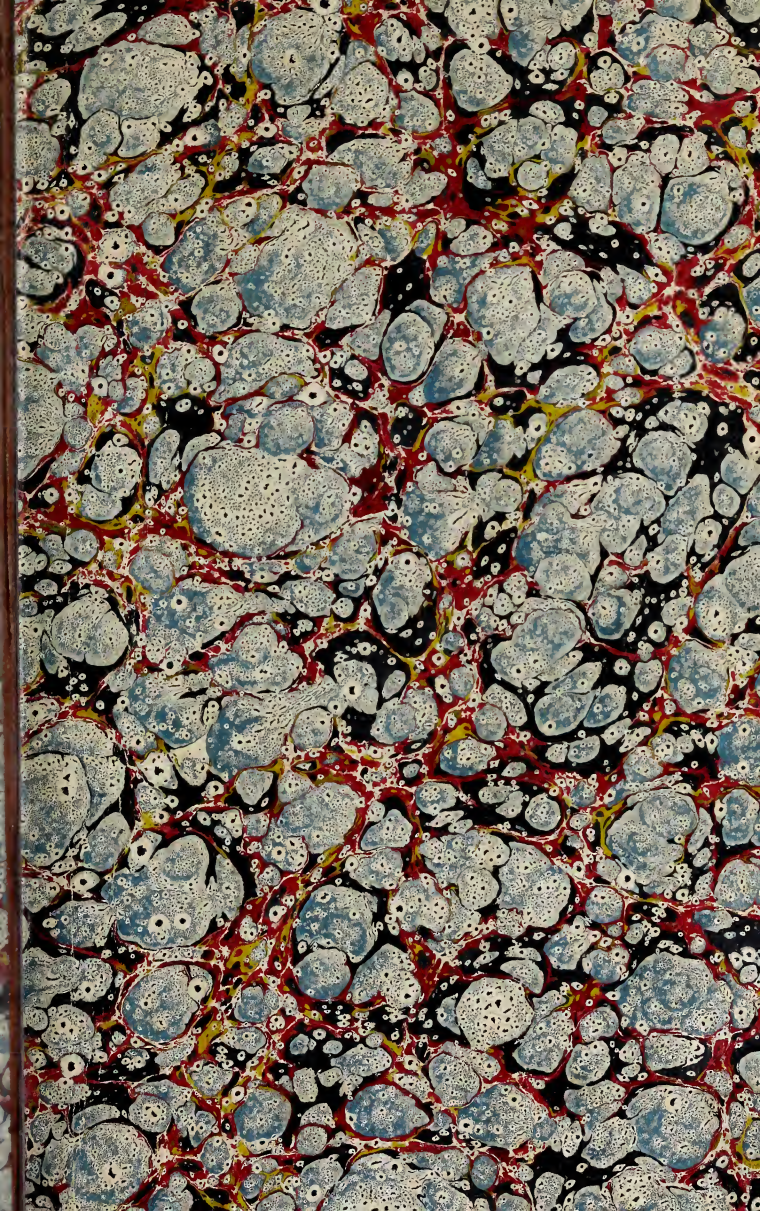

J. CATS
NUTTELYCK
HUYS-BOECK;

Beneevens alle de

OVERGEBLEVEN

GEDICHTEN,

LOF- EN

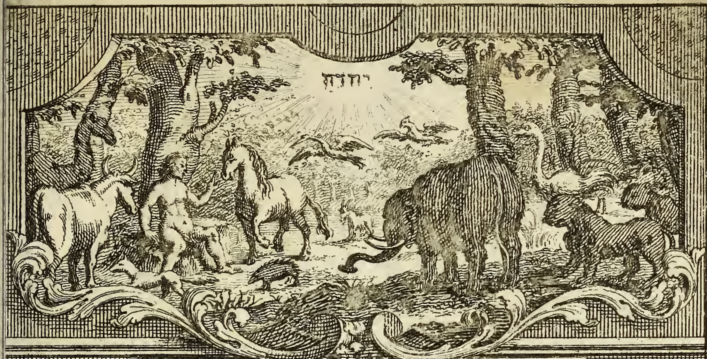
ROUW-GEDICHTEN

EN

GRAFT-SCHRIFTEN;

Op den Heere

J. CATS.

J. CATS
NUTTELŸCK
HUŸS-BOECK

J. CATS
NUTTELYCK
HUYS-BOECK.

Behelſende eene

BESPIEGELING DES 'S MENSCHE;

Waer in het Leeven beſtaet; Waer door de Doot onderworpen is geworden;

DE OPVOEDING DER KINDEREN;

En wat het nuttigſte is, om lang Geſont te Leeven &c. Van

'T BEGIN, MIDDEN, TOT DEN EYNDE.

Met Koopere Plaaten verciert.

Benevens alle de

OVERGEBLEVEN GEDICHTEN

Die in geen van Zyn andere Werken gevonden worden.

Als mede:

DE LOF- EN ROUW-GEDICHTEN EN GRAFT-SCHRIFTEN,

Op den Heere

J. CATS.

Tweede Druk.

TE LEYDEN,

By HENDRIK VAN DER DEYSTER, 1769.

MET PREVILEGIE.

PREVILEGIE.

DE STAATEN VAN HOLLAND en WESTVRIESLAND doen te weeten: Alzo Ons te kennen is gegeven by Hendrik van der Deyster, Burger en Boekverkoper te Leyden, hoe dat wyle zyn Moeder beneevens den Suppliant, zeer gunstiglyk hadden geobtineerd op den Eersten Mey in den Jaare zeeventienhonderd vier en veertig, Octroy, omme alleen te moogen drukken, uitgeeven en verkoopen in alle Formaaten, uitgezonderd in Folio, de Overgebleevene Gedichten van den Heere JACOB CATS, voor zoo verre die in de Werken van Jacob Cats, reeds in Folio gedrukt, niet gevonden wierden, beneevens alle de Loff- en Rouw-Dichten, mitsgaders Graft-Schriften op den zelven Jacob Cats: Als mede JACOB CATS Zinne- en Minne-beelden, Zelfs-Stryd, en Mannelyke Agtbaarheid, in Octavo en Twaalves: Gelyk ook nog, JACOB CATS Gedagten op Slaapelooze Nagten, en Twee-en-tachtig Jaarig-Leven, meede in Octavo en Twaalve: Welk Octroy na het overlyden van des Suppliants Moeder was koomen te expireeren, en de voorn. Werkjes in vollen eigendom aan den Suppliant gekomen waren: Met welke Werkjes de Suppliant nu beezig zynde dezelve te herdrukken, en ten opzigte van 't eerstgenoemde eenige meerdere byvoeging gebragt wierd, waar toe reeds groote kosten waren aangelegd, en beducht, dat eenige baatzuchtigen dezelve of eenige van dien, mogte komen na te drukken, of elders nagedrukt werdende, binnen deeze Landen te brengen, te verhandelen of te verkoopen, tot merkelyke schaade van den Suppliant:

Zoo keerde hy zich tot Ons, met een onderdanigst verzoek en beede; dat het Ons behaagen mogte hem te verleenen Octroy voor den tyd van vyftien eerst aan een volgende Jaaren op de navolgende Werkjes van den Heere JACOB CATS, in alle Formaaten, uitgesonderd in Folio, namentlyk: De Overgebleeven Gedichten van JACOB CATS, die in de Werken reeds in Folio gedrukt niet gevonden wierden, waar voor nu wierd gedrukt Nuttelyk Huysboek, beneevens agter aan alle de Loff- en Rouw-Dichten; mitsgaders Graft-Schriften op den zelven JACOB CATS; Als mede, JACOB CATS Zinne- en Minne-beelden, Zelfs-Stryd, en Mannelyke Agtbaarheid, gelyk ook nog, JACOB CATS Gedagten op Slaapeloozе Nagten, en twee-en-tachtig Jaarig-Leven: Met verbod en pœnaliteit als Wy gewoonlyk waren statueerende:

ZOO IS 'T, dat Wy de zaake ende het voorsz. verzoek overgemerkt hebbende ende geneegen wezende ter beede van den Suppliant uit Onze regte weetenschap Souveraine Magt ende Authoriteyt denzelven Suppliant geconsenteerd, geaccordeerd en geoctroyeerd hebben, consenteeren, accordeeren en octroyeeren hem by deezen, dat hy geduurende den tyd van nog vyftien eerst agter een volgende Jaaren de voorsz Werkjes, in diervoegen als zulks by den Suppliant is verzogt, en hier vooren uitgedrukt staan, binnen den voorsz. Onzen Lande alleen zal mogen Drukken, doen Drukken, Uitgeven ende Verkoopen; verbiedende daaromme allen en een ieder in 't byzonder dezelve Werkjes in 't geheel ofte ten deelen te drukken, naar te drukken, te doen naar drukken, te verhandelen of te verkoopen, ofte elders naar gedrukt binnen denzelven Onzen Lande te brengen, uit te geven ofte verhandelen en verkoopen, op verbeurte van alle de naar gedrukte, ingebragte, verhandelde ofte verkogte Exemplaaren, ende een boete van Drie Duyzend Guldens daar en boven te verbeuren, te appliceeren een derde part voor den Officier die de Calange doen zal, een derde part voor den Armen der Plaatse daar het Casus voorvallen zal, ende het resteerende derde part voor den Suppliant, ende dit t'elkens zoo meenigmaal als dezelven zullen werden agterhaald: Alles in dien verstande, dat Wy den Suppliant met deezen Onzen Octroye alleen willende gratificeeren tot verhoeding van zyne schaade door het nadrukken van de voorsz Werkjes, daar door in geenen deelen verstaan den innehouden van dien te authoriseeren ofte te advoueeren, ende veel min dezelven onder onze protectie ende bescherminge eenig meerder credit, aanzien ofte reputatie te geeven, nemaar den Suppliant in cas daar inne iets onbehoorlyks zoude influeeren alle het zelve tot zynen laste zal gehouden wezen te verantwoorden, tot dien einde wel expresselyk begeerende, dat by aldien hy deezen Onzen Octroye voor dezelve Werkjes zal willen stellen, daar van geene geabrevieerde, of gecontraheerde mentie zal mogen maken, nemaar gehouden wezen het zelve Octroy in 't geheel en zonder eenige Omissie daar voor te drukken of te doen drukken, ende dat hy gehouden zal zyn een Exemplaar van de voorsz. Werkjes op groot Papier, gebonden en wel geconditioneerd, te brengen in de Bibliotheecq van Onze Universiteit te Leyden, binnen den tyd van zes Weeken, na dat hy Suppliant dezelve Werkjes zal hebben beginnen uit te geeven, op een boete van Zes Honderd Guldens na expiratie der voorsz. Zes Weeken by den Suppliant te verbeuren, ten behoeven van de Nederduitse Armen van de Plaats alwaar de Suppliant woond, en voorts op pœne, van metter daad versteeken te zyn van het effect van dit Octroy: Dat ook den Suppliant, schoon by het ingaan van dit Octroy een Exemplaar geleeverd hebbende, aan de voorsz. onze Bibliotheecq, by zoo verre hy geduurende den tyd van dit Octroy dezelve Werkjes zoude willen herdrukken met eenige observatien, noten, vermeerderingen, veranderingen, correctien of anders, hoe genaamd, of ook in een ander Formaat, gehouden zal zyn wederom een ander Exemplaar van dezelve Werkjes, ge-

geconditioneerd als vooren, te brengen in de voorsz. Bibliotheecq binnen dezelven tyd en op de boeten en pœnaliteit als voorsz.: Ende ten einde de Suppliant deezen Onzen Consente ende Octroye moge genieten als naar behooren, lasten Wy allen ende eenen yegelyken dien het aangaan mag, dat zy den Suppliant van den inhouden van deezen doen, laaten ende gedoogen rustelyk, vreedelyk ende volkomentlyk genieten ende gebruiken, cesseerende alle belet ter contrarie. Gegeeven in den Hage, onder Onzen Grooten Zeegele hier aan doen hangen op den dertigsten January in 't Jaar Onzes Heere ende Zaligmaakers Duizend Zeeven Honderd Zes en Zestig.

P. STYN,

Ter Ordonnantie van de Staaten,

A. V. D. MIEDEN.

Aan den Suppliant zyn nevens dit Octroy ter hand gesteld by Extract authenticq Haar Ed. Groot-Mog. Resolutien van den 28. Juny 1715. en 30. April 1728. ten einde om zig daar na te reguleren.

VOOR-

VOORBERIGT.

De Heer J. Cats, aan het Werck van een der vermaarste Geleerden van zyn Eeuw; met zyn Dichtkunst eene grote luister hebbende bygeset, 't geen in groote achting by meest alle Huysgesinnen wierd gehouden; waar door het veel gesogt en meest weinig te bekomen, en het selve van groote nuttigheid werdende bevonden, dachten we het wederom, zo als 't in zyn geheel is, op nieuws met den Druk gemeen te maaken, waar toe reets, als het recht hebben, veele kosten waaren aangelegt; Edog onder allen deze, de Eer hebbende, van eene der voornaamste Liefhebbers der Dichtkunde, die deze Eeuw met zyne Zeedige Werken een groote Luister heeft bygezet, daar van kennisse te geven, zo had zyn Wel-Ed. de goedheid van aan te bieden Eene Bondel van Verzameling der Gedichten van den Heere J. Cats, die in geene van zyne Werken gevonden werden. Boven dien door inkoop, uit eene der vermaardste Bibliotheeken, magtig geworden zynde, Alle de Rouw-Gedichten en Graft-Schriften, die ten tyden van 't overlyden van den Heere Cats, op zyn Af-sterven in 't licht gekomen zyn. Zo dachten we niet onnut te zyn 't voorn. Werk, niet in 't geheel, maar in een kort begrip, benevens de Versen van den Heer Cats, zo als die daar in gevonden worden, schoon die elders gedeeltelyk in zyne Werken te vinden

den zyn, met den Druck gemeen te maken, als zyn een zamenhang van nutte Lesfen; Waar agter te la volgen de OVERGEBLEVEN GEDICHTE die in geen van zyn andere Werken te vinden zy Beneevens de LOF- en Alle de ROUW-GEDICHTEN en GRAFT-SCHRIFTEN, makende zamen een Werkje, om het zelve by de kleine G deeltens van de Heer CATS te kunnen werden g voegt, waar door nu in de kleine Boekgedeelte van voorn. Heer CATS, meer dan in eenige groot Werken te vinden is.

Wy achten den Beminnaars hier mede geen o dienft te hebbe gedaan, en verwagten, door een go vertier, als alle zyne andere Werken, moeyten kosten niet vruchteloos aangelegt te zyn.

KOR

KORTE
INHOUD.

Van

J. CATS.
NUTTELYCK
HUYS-BOECK.
Vervattende eene
BESPIEGELINGE des 's MENSCHE.

De Verdorvenheyt des Menſche, waer door de Sieckte en de Doodt onderworpen is geworden.

DE menſch, het edel Dier, by Godes hant geſchapen,
Vas om in ſtage jeught zyn luſt te mogen rapen;

Was

Was in het fchoon Prieel: en waar hy immers ging
Daar was hy aengefien als Heer van alle ding.
Hy vont een fchoon gezigt alwaar de Bomen groeiden,
Hy vont een foet geluyt alwaer de Beken vloeiden:
Hy vont een foeten reuck alwaer hy neder zat,
Hy vont een foeten fmaeck alwaer hy fruyten at.
Waer dat hy quam gegaen de zoeten Vogels fongen,
De Viffen waren bly, de wilde Dieren Sprongen,
Het Schaepjen met den Wolf gingh fpelen in het groen
En oock het felfte beeft dat quam hem hulde doen.
Hy word aan alle kant getroetelt van de winden,
En geen onguere lucht en waffer oyt te vinden;
Daer quam geen felle Vorft die in de leden fneet,
Daer blies geen Noortfche buy die in de wangen be
Geen koorts, geen vierig zeer, geen peft of peper kore
Geen gicht, geen lelyck Schurft, en waffer noch gebore
Geen damp, geen vuyle mift, en vielder op den Menfc
Men vont aen alle kant zyn volle herten-Wenfch.
Maer na dat hem de Slang met liegen had bedrogen,
En van het hoogfte goedt door liften afgetogen;
Doe was dat hy terftont in alle qualen viel,
Niet met het lyf alleen, maer even met de Ziel.
Eylaes! het was verbeurt, al wat hy had verworven,
En hy vol flim bejagh, en in den gront bedorven,
In hem en is geen deel tot aen het flimfte lit,
Daer in geen flim verderf en ftage kanker zit.
Soo is dan uyter aert geen doodt in ons gezonden:
Maer zy is in den Menfch een Straffe van de Sonden
Van daer komt ons het quaet, en al het fwaer verdrie
Dat ieder menfchen kindt hier op der aerde ziet.

W

Wilt ghy daerom een koorts of ander quael, genesen;
Of soekje langen tydt in goeden stant te wesen,
Gaet eerst tot uwen Godt, en klaeght daer uwe pyn;
Zo kan het heylsaem kruyt u leden dienstig zyn.

Den Mensch, na Gods Beelt geschapen, en in het Hof van Eeden gesteld, heeft hem zelve, door de listige verleydinge des Duyvels en het schandelyk overtreden van Gods gebot, alle elende en de doodt onderhevig gemaekt, gelyk den Apostel Paulus in zyn Brief aen de Romeynen, Cap. V. vers 12 zegt: *De besoldinge der Sonde is de Doodt, en door de Sonde is de Doodt in de wereldt gekomen.* Dit wordt seer aerdig door den Here *Bartas* afgebeeldt, in de Eerste dagh van de Twede-weeke, uyt het Fransch overgezet:

Waer Adam niet verruckt tot ongeregelt mallen,
Den Schepper af-gegaen, den duyvel toegevallen,
Zyn af-komst, zyn geslacht, zyn bloedt en edel zaet
Dat ware noch gesont, en in een blyden staet.
Maer nu het eerste paer heeft buyten alle reden
Veracht den grooten Godt, zyn Wetten overtreden,
Zoo is de bleecke Doodt en alderley gevaer
Getreden in het perck, gekomen over haer.
De Sond, het leelyck spoock, die heeft 'et al bedorven;
En om dit ongeval zoo is de mensch gestorven.
Van daer komt ons het quaet, van daer gestagen druck;
Van daer komt alle vleesch en gront van ongeluck.

De Sonde, de oorſaeck zynde dat den Menſche vervallen is van zyn vorige heerlyke ſtaat, en niet alleen verduyſtert, maer met ſo veel qüaelen en ſiektens beſmet, en als eene gehele onrynigheyt geworden; daerenboven alle Elementen om des menſche wille vervloeckt, daer het te voren niet dan enkel goets, nu niet al wat nadelig is voortbrengt, 't welk mede op voorn. plaetſe door den Heere *Bartas* aldus is afgemaelt:

Met dat de menſch begon hem tegen Godt te ſtellen,
Soo voeght ſich alle ding om hem te mogen quellen:
  Want een die uyt de gunſt van zynen Schepper raeckt,
  Die heeft ſtracks tegen hem al watter is gemaeckt.
De lucht gaf felle wint, het water ſtuere vlagen,
Het aertryck giftig kruyt, den Hemel donderſlagen;
  Een yeder ſpout den menſch als in het aengeſicht,
  En denckt voortaen niet meer aen hem te zyn verplicht.
De ſterren zyn vergramt, en laten droeve ſtralen,
Door vreemt en naer beleyt hem in de leden dalen;
  De maen verkout zyn breyn door vuyl en ſelſaem vocht,
  En ſchiet hem in het lyf een ongeſonde locht.
Hier ryſt een harde ſtorm en treft verheve wallen,
Daer ſchiet een blixem uyt, en doet de torens vallen,
  En ginder blaeckt een vuur dat uytter aerden koomt,
  Daer voor dat yeder landt en al de werelt ſchroomt.
Ach hoe was eens de menſch in hogen ſtaet verheven,
Doen hy mocht over-al geſtrenge wetten geven!

Doen

Doen kond hy met een wenck of met een kleyne ſtem,
Al wat zyn ooge ſagh, doen buygen onder hem.
Het ſwyn, den oliphant, de leeu, en felle beeren,
Die ſtilde haer gewoel alleen op zyn begeeren,
En waeren ſtaeg bereydt om hem ten dienſt te ſtaen;
Nu komt een kleyne mug en doet hem oorlog aen.

Den Boom des levens moetende miſſen, zo ſtondt geſtadig alle ellende en de doodt te wagten. Dit wort by *Heſiodus* onder de *Fabulen*, van den val van *Adam*, in zyn Griexe-dichten verhaelt: De Goden het Vuur ontſtolen zynde, is *Pandora* met een dooſe vol alderhande quaet in de werelt geſonden, en die opdoende, menigerley Elende over den aertbodem verſpreyt:

Na dat het grillig wyf een misſlag had bedreven,
Soo waſſer al verdriet in dit ellendig leven;
Want daer het eerſte volck mocht ruſtig henen gaen,
Soo nam het aertſche dal een ander weſen aen:
Want ſieckte, moeyte, ſorg en duyſent ongemacken,
Die quamen uyt de lucht op aerden neder-ſacken;
Siet daer, eylaes! den menſch in druck en ſtagen noot,
En voor het leſte ſpoock ſoo quam de bleecke doot.

Om deſe reden plegen die van *Tracien*, gelyck veel ſchryvers getuygen, dat, wanneer een kindt geboren was, het ſelve, rondtom ſittende, te beſchreyen, en te beredeneren wat Elende het ſtondt over te komen; maer

geſtorven zynde, bedreven ze groote vreugde, daer mede willen te kenne geven, door de doodt van veel elende verloſt te zyn. Dit wert by *Plutarchus*, uyt *Euripides*, in de trooſt-redenen aldus aan geweſen:

Soo haeſt als eenig menſch op aerden was geboren,
Soo ſcheen by al het volck de vreught te zyn verloren;
Een yeder was bedroeft, en maeckte groot geklag,
Om dat men voor het kint niet als verdriet en ſag;
Maer als de bleecke doot had yemant wech-genomen,
Dan ſagmen enckel vreugt als van den Hemel komen.
Men nam het voor geluck, men is geheel verblydt,
Een menſch te mogen ſien van alle druck bevrydt.

De Elende van den menſch wort van *Plinius* in zyn *Sevende-Boeck* der *Natuerleycke Hiſtorie*, wytlopig beſchreven, en ſegt, dat 'er veel zyn geweeſt, die voor den menſch 't beſt achte, niet geboren te zyn, of geboren zynde, ſchielyck te ſterven; het welck door den Griecxe Poëet *Crantor* is aengeweſen:

Wat leve dat de menſch oyt ſtelt in zyn gedachten,
Daer is maer enckel druck en onluſt in te wachten;
Het gaet ſoo wonder vremt hier in dit jammer dal,
Men vint ſchier anders niet als druck en ongeval.
Is yemant hoogh in geeſt, en deftigh in verſtande,
Soo wordt hy metter daet een ſlave van den lande;
Doet hy gelyck een dwaes zyn dingen ſonder ſlot,
Soo is hy ſtaegh veracht en aller menſchen ſpot.

Is

Is hy van kloecken aert, en van gesonde leden,
Soo wil hy staegh het vleesch in vuylen lust besteden;
En is hy veeltyts sieck, hy lydt een stage doot,
En is een arrem mensch, al is zyn ryckdom groot;
Leeft hy ontrent een Prins, of krygt hy groote staten.
Hy moet van stonden aen zyn oude vryheyt laten.
Wie zich in 't hof geneert die stelle desen voet,
Dat hy geringelt wort, en efter dancken moet.
Indien hy sich bemoeyt alleen met eygen saken,
Dat is een slecht bedryf, hoe kan hem dat vermaken?
Is hy een acker-man die koren-landen bout,
Dat is een stage sorgh die nimmer op en hout.
Indien hy krygsman wort, soo moet hy dickmael moorden,
Oock daer hy wort onthaelt met gunst en soete woorden;
En soo hy noyt en vecht, maer lieft de soete rust,
Soo is hy maer een roof van die het maer en lust.
Indien hy over zee verhandelt rycke waren,
Soo lydt hy stagen angst oock van de minste baren;
Indien hy binnen 's landts een stillen handel doet,
Die geeft hem staeg beslag, maer nimmer machtig goet.
Indien hy voorspoet heeft, soo wort zyn hert verheven;
Hy wort door sotte waen en hoogmoet aangedreeven;
En wort hy heel beswaert met druck en tegenspoet,
Wat is hy als een worm die in der aerden wroet?
Indien hy sonder gelt besoekt de vreemde landen,
Soo treckt hem niemant aen door feyl van rycke panden;
En reyst hy buyten 's lants en heeft hy machtig gelt,
Hy sal met groote vrees gedurig zyn gequelt.
Indien hy is gesint om noyt te willen paren,
Gedurig eensaem zyn dat noem ick droeve jaren;

Indien hy trouwen wilt, hy wort voor eeuwig vaſt,
En 't wyf, met haer gevolg dat is een ſtage laſt.
Indien hy vruchtbaer is en kinders komt te winnen,
Al was hy eertyds bly, hy krygt bedroefde ſinnen,
En ſoo hy ſonder vrucht den echten acker bout,
Syn huys dat gaet te niet. Wat doet de man getrouwt?
Trout hy een ſchoone vrou, zy baert hem duyſent plagen,
Hoe licht kan haer gelaet een ydel oog behagen?
En dat is ſtage ſorg. Neemt hy een leelyck wyf,
Soo heeft hy nimmermeer een eerlyck tyt verdryf.
Is 't wyf van machtig goet, de man van kleyne renten,
Het wyf ſal ſtaegh verwyt hem in den boeſem prenten:
En iſſe ſonder gelt, ſie daer een ſtaegen laſt,
Want goet van eene zy is veerdig opgebraſt.
Is zy van ſnegen aert, en leeſtſe wyſe boeken,
Soo wilſe meeſter zyn en haren man verkloecken,
Siet daer een twiſtig huys. Indienſe niet en weet,
'tIs ſpyſe ſonder zout, en niet een ſoeten beet.
Ten leſten, is men jong, de jeugt is onbedreven,
En woelt als in een zee van dit ellendig leven;
En worter yemant out, ſoo naeckt zyn hoogſten noot,
Eylaes! zyn kranck geſtelt dat wortelt met de doot.
Wat dienter meer geſeyt? wie kan hem nederſtellen,
Of hem ſal eenig ding in geeſt of leden quellen:
Geen menſch is ſonder druck, hoe vrolyck dat hy leeft,
Dewyl oock even ſelfs een roosjen prickels heeft.
De blydſchap even ſelfs die heeft een droevig weſen:
Want van geſtage vreugt en heeſt men noyt geleſen.
Het is dan alderbeſt en ver de minſte pyn,
Of noyt te zyn geteelt of haeſt een lyck te zyn.

Mi-

Midas aen *Silenus* vragende: *wat voor den mensche 't best was*, antwoorde: *niet geboren; of haestig te sterven.* De Philosooph *Epicurus* met hem spottende, wat reden dat hy zig zelf dan terstont niet ombragt; waarom de voorgaende versen van *Metrodōrus* dus zyn verandert:

Wat staet kan eenig mensch op aerden overkomen,
Daer niet een soet vermaeck kan werden uytgenomen?
Noyt soo verbosten tydt of soo bedroefden jaer,
Of een die leven kan die worter vreugt gewaer.
Heeft yemant kloeck verstant, soo wort hy staeg gepresen,
En voor een landt-juweel met vingers aengewesen:
En is hy sonder breyn, soo is hy sonder last;
Men siet oock Princen selfs met gecken wel gepast.
Is hy gedurig wel en sonder krancke dagen,
Soo is hy recht bequaam zyn lusten na te jagen;
En is hy swack van aert, en dickmael niet te wel,
Schoon hem de doot genaeckt; ten is hem geen gequel.
Indien hy in het Hof met Vorsten wil verkeeren,
Hy kan zyn lagen naem en duyster huys vereeren:
Indien hy stilheyt soeckt, en maer het zyne doet,
Zyn eygen vooght te zyn dat is geweldig soet.
Staen hem de velden aen, en gaet hy landen telen,
Dat is een soet bedryf wie kan het oyt vervelen?
Wil hy een koopman zyn, en zeylen van de ree,
O wat een machtig goet ontstaet 'er uyt de zee!
Indien hy winste doet, soo mach hy vrolyck leven,
Hy krygt dan menig vrient en meer als hondert neven;

En lydt hy ſtaegh verlies hy wordt een deftig man,
Die, al dat werclt hiet, met voeten treden kan.
Wil hy eén krygsman zyn, ſoo kan hy dickwils mayen
Daer hy noyt ploeg en ſondt, en noyt en dede zayen;
En ſoo hy d'oorlogh haet en lieſt een ſtillen geeſt,
Soo is hy wel getrooſt, oock als een ander vreeſt.
Verreyſt hy buyten 's landts, en kan hy wel betalen,
Waer dat hy komen mach, men ſal hem wel onthalen;
Of is zyn beurſe licht, hy draeght te minder laſt,
Soo dat hy luſtig is en op geen roover paſt.
Indien zyn jeugdigh hert genegen is te trouwen,
Waer vint men ſoeter vreught als by de jonge vrouwen?
Of is hy meer geneygt om niet te zyn gepaert,
Soo is hy ſonder ſorg waer dat hy henen vaert.
Indien het echte bed hem kinders heeft gegeven,
Hy ſiet, in hare jeught, gelyck een ander leven;
Indien hem uyt het bedt geen echte vrucht en waſt,
Soo heeft hy vrouwen luſt, en efter geenen laſt.
Trout hy een ſchoone vrou, wat kander ſoeter weſen?
Zy kan zyn gulle jeught, en heeten brandt geneſen:
Of iſſe niet te moy, ey keurt haer niet te naeu,
By nachte, lieve vrient, zyn alle katten graeu.
Kryght hy een geldigh Wyf, wat kan hy meer begeeren;
Op Vrouwen machtig goet daer kan men luſtig teeren.
Heeft zy in tegendeel maer weynigh bygebracht,
't Is ſeecker dat het wyf hem des te meerder acht,
Indien zy geeſtigh is, of heeftſe veel geleſen,
Zy kan, voor al het huys, gelyck een Raets-Heer weſen.
Of heeftſe geen verſtant als van haer doecken-huyf,
De man leeft ſonder twiſt by ſoo een ſoete duyf.

Wat meer? is yemand jonck, dat zyn de beste tyden,
De jeught is enckel vreugt en lust aen alle zyden:
Indien den ouden dag tot zynen heert genaeckt,
Siet daer de rechte tydt die hem eerwaardig maeckt:
Het is dan sonder gront dat veel onsoete menschen,
Of noyt te zyn geweest, of korte dagen wenschen,
Treet ghy in u beroep met onbedachten sin,
In wan genoegen selfs daer is vernoegen in.

Al is den mensche door den val in den staet der verdorvenheyt gekomen, waer door ze alle wederwaerdigheden onderworpen zyn geworden, so is 't nogtans so niet, of het leven is voor de doot te kiesen.

In verschyde Oudvaders zyn merkwaerdige gevallen, 't welk dit bevestigt, dat het leven soet, maer de doot bitter is, 't geen ook daag'lyks ondervonden wort aen die geen, die verlangen uyt het leven geruckt te worden; maer wanneer het op sterven aenkomt, wederom wensche van de doot verlost te zyn.

De Waerdigheyt des Mensche na Ziel en Lichaem, en waer door de Gesontheyt langh onderhouden wort.

MAer schoon al is de mensch door onversichtig 'mallen,
Uyt zyn geduerig heyl in swaren noot gevallen;
Noch is des niet te min het edel menschen kindt,
Het schoonste dat men weet, en op der aerden vindt.
Hy gaet des niet te min met op-gerechte leden,
Is deftig in vernuft, en machtig in de reden;
Hy siet den Hemel aen met opgetogen geest,
Dat niet en werdt gesien in eenig ander beest.
En Godt de rechte born van alderley genade,
Noch gunstig aen den mensch en zyn gebeele zade,
En heeft niet al-te-mael de krachten wech-geruckt,
Die hy in alle dingh te voren had gedruckt;
Daer is, uyt enckel gunst, noch zegen ingelaten,
Die aen het swackste vleys zou namaels mogen baten:
Ja waer een nieuwen quael in eenig landt ontstaet,
Daer geeft de goeden Godt al weder nieuwen raet;
Maer niet als door verstant, door vlyt, en kloecke sinnen,
En laet de wyse Godt ons eenigh voordeel winnen:
Tot sweet zyn wy gedoemt, mits Adam qualyck gingh,
En dat is heden noch de prys van alle dingh.
Soo is dan by den mensch met volle vlyt te trachten
Hoe dat hy, door de kunst zyn qualen kan versachten;
Hoe dat hy, door de kunst, mocht weren uytet bloet,
Al wat hem ongemack of eenigh hinder doet.

'tIs

't Is vry een nutter saeck gesont te mogen blyven,
Als door een machtig kruyt de sieckte wech te dryven,
'T Is beter 's vyants heyr te weren uyt de schans,
Als binnen aen te gaen een ongewisse kans.
Men kan een linnen kleet, met looge, zeep, en assen,
Al wasset vuyl begaet, wel net en suyver wassen;
Maer denkt vry dat het werk niet in zyn stant en blyft,
Wanneer men in de wasch al vry wat harde wryft.
'T Is even met den mensch hier in aldus gelegen,
Want schoon hy door de kunst verlichting heeft gekregen,
Hy wort 'er door verswackt, hy wort 'er door ontset,
En staeg soo blyfter yet dat hem van binnen let.
Wel aen dan Hollants volck, leert na den regel leven,
Hier is dat u ontbrack, in onse Tael geschreven,
De Maeght van onse Stadt, die gy hier voren siet,
Die is die u kunst uyt enckel gunste biet.

De Mensche na den val, van zyn luyster en heerlyckheyt vervallen en afgeweken zynde, is evenwel door Gods goedertierenheyt gebleven 't heerlykste Creatuur des aerdryks; alles wat daer op is tot zyn lust genietende. De Profeet *David*, Psalm VIII. 5, 7-9. zig tot God verheffende, zegt: *Wat is de mensch, dat gy zyner gedenckt? Gy doet hem heerschen over de wercken uwer handen; gy hebt alles onder zyne voeten geset. Schapen ende Ossen, alle die; oock mede de dieren des velts. Het gevogelten des hemels, ende de vissen der zeën.* Den ou-

ouden *Zoroaster*, na zig zelfs lang over 't konstig maeckfel van den Mensch te hebben overdagt, berste eyndelyck in deser voegen uyt: *O mensche gy zyt een heerlyck werck van de stoute en alles dervende nature!*

Ovidius, sprekende van de Schepping, segt van den Mensch, in vergelyckinge der Beesten:

De beesten van het Wout die kyken na der eerden
Vry slegter als de mensch, en van geringer weerden;
Maer hy, een edel dier, en van een hooger aert,
Siet na den hemel toe, waer uyt hy is gebaert.

Het aertryck is, door de goedertierenheyt Gods, voor de gebreken en siecktens van den mensch, nog vruchtbaer gebleven, dat het selve, so wel goede kruyden als distelen voortbrengt, waer van *Ovidius* segt:

Het velt dat geeft ons heylsaem groen,
Oock veel dat hinder plach te doen;
En wie doch heefter noyt gegaen,
Daer rosen by de distels staen?

So dra yemant dan iets ontbreeckt, kan hy sig begeven tot de hulpe, om het verlorene te herstellen; Maer hoe weynige zyn 'er die, wanneer hy sonder gebreken is, daer van de rechte waerde kent, en ligtelyck onbesonne sig in een poel van elende werpt. Daerom het

het van de uyterfte nootfaeke is, de gefontheyt, als een der grootfte fchatten, forgvuldig in agt te nemen, en fo veel mooglyck is, te bewaren.

Redenen waerom de Menfchen in de eerfte tyden langer leefden.

De menfchen die wel eer hier op der aerden waren,
Beleefden menichmael de negen-hondert jaren,
Vol kracht en groene jeugt: men vont geen droeve pyn,
Geen peft, geen heete koorts, geen wreeden flereçyn;
Maer nu de gryfe tydt is hoger opgekomen,
So heeft de fnelle doodt de werelt in-genomen,
Gicht, fcheurbuyck, kugh, graveel, en andere ongeval,
Die vielen uyt de lucht, en vlogen over al.
Geef reden, Sang-godin. De werelt eerft gefchapen,
Liet uyt haer gulle fchoot een machtig voedfel rapen,
Het was of edel zaedt, of wonder fchoon gewas,
Al wat men uyt het velt of van de boomen las,
Geen menfch en werd gefwackt door luft of gulfigheden,
Maer yeder fpit het landt, en oeffent foo de leden:
Men at geen leckerny, maer flechts gemeene koft,
En water uyt de beeck dat was hun foete moft.
De fterren niet vergift met ongefonde qualen,
Die gaven enckel heyl, en niet als foete ftralen:

Maer

Maer dat ick hooger acht de mensche nu geplant,
Quam eerst als uyt de vorm van Godes eygen hant.
Dat van den Schepper komt, hoe kan het licht bederven?
Dat uyt het leven ryst, hoe kan het haestig sterven?
O groote Levens-vorst! O 's menschen hoogste goet!
Koom woon doch binnen ons, doch meest in ons gemoet.

De H. man Job, *Cap* XIV. 1. zegt: *De mensche van een vrouwe geboren is, kort van dagen, ende zadt van onruste. Hy komt voort als een bloeme, ende wort afgesneden, oock vlucht hy, als eene schaduwe, ende en verstaet niet.* Met dese gelyckenis komen over een de oude Griecxe Poëten. *Pindarus* zegt den mensch niet anders te zyn, als een droom van een schaduwe. *Glaucus* geeft by *Homerus* zyn geslagt by dese gelyckenis te kennen:

De dochter van het wout, de frisse boom gewassen,
Zyn op bequamen gront de menschen toe te passen:
Haer groen, des somers kroon, dat wort des winters roof,
En siet een jonger blat verdryft het oude loof.
Wy groenen in der jeught en hebben blyde dagen,
Maer worden van de doot allencxkens weg-gedragen;
En 't wyl de tyt verloopt, en onse vruchten leeft,
So wort een nieu geslacht dat wy eens zyn geweest.

Dat de mensche in vorige eeuwe langer leefde, zyn de redenen by eenige Schryvers ver-

verſcheydelyck. De meeſte komen over een, dat de menſche een veel beter regel van leven en van geſtelder gematigheyt waren. Ten anderen dat de ſoberheyt in ſpys en dranck daer van de oorſaeck ſoude kunnen zyn. Wat ſiet men niet na verloop van die tyden en heden ten dagen, dat door overvloet van ſpys en dranck, en veele leckernyen aen te rechten, zig ſelfs ſoo overladen, dat 'er gevaerlycke ſiecktens, ja de doot door veroorſaeckt wort?

Of het Leven door de Konſte ofte eenig middel verlengt kan worden.

Het is een hart geſchil, en over lang gedreven,
Hoe ons de gronden ſtaen van dit ellendig leven,
En of Godt aen den menſch, als door een ſtale wet,
Zyn dagen heeft beſcheert, zyn palen heeft geſet;
En of hy met beleydt, en door beſette reden
Een vaſter leven kracht kan brengen in de leden;

Dan

Dan of een yders tydt soo vast verzegelt staet,
Dat hem geen kunst en helpt, geen hinder oyt en schaet;
Hy die van al het stuck de gronden soeckt te kennen,
Die tale na het werck van al de soete pennen
Die onse Beverwyck te samen heeft gebracht,
Daer wert het diep geheym getogen uytter nacht:
't Is dan myn voorstel niet hier dieper in te treden,
Want tot soo grooten werck behoeft een langer reden;
Maer om hier kort te zyn, soo seg ick heden dit,
Een yder nemet op tot zyn bescheyden wit.
Het eynde van de mensch is aen den mensch verholen;
De middels evenwel zyn yder een bevolen:
Ghy doet wat u betaemt in sieckt' en ongeval,
En weest dan voort getroost hoe Godt het schicken sal.

Dat ons leven door geenderhande konste of wetenschappen verlengt kan werden, segt de H. man *Job Cap.* XIV. 5 *Dewyle zyne dagen bestemt zyn, het getal zyner maenden by u is: [ende] gy zyne bepalingen gemaeckt hebt, die hy niet overgaen en sal.* De verstandigste onder de Heydenen zyn van 't selve gevoelen geweest. *Hector*, wanneer hy ten stryde soude gaen, en zyn Huysvrouw voor ongeval beducht zynde, gaf haer tot antwoort:

Lief weest voor my doch niet beswaert,
Want niemant in het graf en vaert,
Dan als op hem de Nood-dwanck druckt,
En hem ten grave neder ruckt;

Dat is van ouds een ſtale wet,
Die alle menſchen is geſet:
Geen jong, of kloeck, of handig man,
Die dit geweldt ontwycken kan.

En by *Virgilius* zegt *Jupiter:*

Gaet ſtelt dat voor een vaſten gront,
Een yeder heeft zyn Wiſſen ſtont,
Een yeder zyn geſetten dag,
Die niemant oyt voor-by en mag;
En Turnus die nu deftig ſtrydt,
Die heeft al mede zynen tydt,
En na de ſaken heden ſtaen,
Soo is het nu met hem gedaen.

Het ſoude veel te wyt loopig zyn indien we 't geen eertyds voor en tegen bygebragt is, aenhaelde. Sommige meenen dat door de konſt eenige verlenging ſoude kunnen te weeg gebragt werden, en nogtans, gelyck hier vooren wert geſegt de dagen bepaelt te zyn. *Virgilius*, die eertyds yeders tyd vaſt ſtelde, ſegt van *Dido*, die ſig ſelve uyt onverdult ombragt:

Zy leyt verbeten van de doodt,
Niet na den regel van den Noodt:
Maer in der haeſt, en al te ras
Oock eer haer tydt gekomen was.

Simonides ſegt:

Al wat wy Menſchen doen ſtaet in de Handt des Heeren,
Die kan de boosheydt ſelfs ten goeden eynde keeren.
Wy hebben geenen wil. En daer een onder gaet,
Daer eyndight Godt den tyt, en ſnyt des levens draet.

Pindarus ſegt:

Alſt Godt maer wil verhoen,
Soo kan geen Menſch yet-doen;
Het eynd' en het begin
Gaet beyde na zyn ſin.

Item.

Dat Godt beſtemt,
Al ſchyntet vremt,
Staet vaſt en bondigh;
Die Godts beſluyt
Oyt anders duyt,
Is ſot, of ſondigh.

Adraſtus by *Euripides* ſegt:

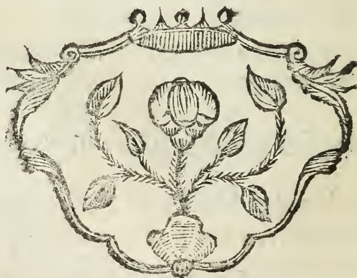
O Godt! wat roemt den Menſch op zyne wyſe vonden?
Wy ſtaen in u geveſt, en aen u wil gebonden;
Wy leven op u wenck, en plegen anders niet,
Als dat u hooge macht aen yeder een gebiet.

Homerus ſegt.

Menſchen willen
Zyn maer grillen.
Yders lot
Komt van Godt.

Op de Verborgenheyt uyt 't Latyn overgeſet:

Dat de Menſch zoud' alles weten,
Heeft Nature niet begeert.
Hy ſiet meeſt door duyſt're ſpleten,
Schoon hy wys is, of gheleert.
Sy en laet haer niet doorgronden,
En oock aen ons breyn verbiet
't Geen zy rondts om heeft bewonden;
Soo dat ſulcks geen Menſch en ſiet.

Het Schryven van de bewaering der gesontheyt is nootsakelyck.

Maer yemant sal misschien hier tegen konnen dryven
Dat geensins noodigh is van dit beleyt te schryven.
Vermits dat kruyt, en dranck, en Zalf is sonder vrucht,
Ten zy dat yemant queelt, of in benautheyt sucht,
Dat noyt de Medicyn en dient te zyn gebeden
Als yemant wacker is, en van gesonde leden:
Dat even Godes Soon die gronden heeft geleyt,
En dat het waerheyt is, al wat de waerheyt seyt,
Maer, Vrienden, hoort een woort: Indien de menschen waren
Als in den ouden tyt en langh voorleden jaren,
Men hoefde geen behulp van eenigh heylsaem gras,
Vermits en spys en dranck voor yder heylsaem was,
Vermits oock boven dien meest al de menschen aten
Alleenlyck voor den noot, en geensins boven maten;
Dies was haer lichaem sterck, haer geesten wonder fyn,
Want al wat voedtsel was, dat was hun Medicyn,
Maer nu meest al het volck genegen is te brassen,
En met een stagen lust op haren mont te passen,
Zyn hun de leden meeps. En seght my doch een reys,
Wie isser recht gesont en dat in voller eysch?
Gansch weynig, na men siet: misschien van hondert menschen
En isser niemant soo gelyck het is te wenschen;

Daer hapert altydt wat aen 't een of 't ander lidt,
Vermidts een ſtil bederf in ons verholen ſit:
Naer Godt de Soone ſpreeckt van recht geſonde-lieden,
En raet hun 't haren dienſt geen meeſter oyt t'ontbieden.
Maer, Vrienden, letter op, en vat de ſake wel,
Wat eertydts is geſeyt is heden ons bevel.
Dient u van deſen Boeck, en laet de Medicynen,
Ghy kont u ſwacken aert door konſte doen verdwynen;
't Is ja ſoo grooten deught dat yemant 't zyne ſpaert,
Als dat hy over Zee om groote winſte vaert.

De bewaring der geſontheyt is al ſo nootſakelyck, als de middelen te gebruycken tot herſtelling der geſontheyt, als men ſiek is, niet te min *Ovidius 3de Ponto 4.* ſegt:

Die groeyt en bloeyt in goeden ſtaet,
En hoeft geen dranck of meeſters raet;
Maer voelter yemant droeve pyn,
Die roepe dan een Medicyn.

Dit ſelve is de les van *Plato* en *Celſus.* Maer daerenboven ſegt de Heere *Chriſtus* by den Euangeliſt: *De geſonden hebbe den Medicyn niet van noden maer die kranck zyn.* Dog daer wert niet uitgeſloten, geſont zynde alle moeyte aen te wenden tot behouding van de geſontheyt. De geſontheyt is een der grootſte ſchatten die we alhier in aerde vaeten beſitten, en daerom te regt een groote konſte om deſelve lange te behouden.

Op

Op de Gesontheyt en de waerdigheyt der selve.

Gesontheyt, edel ding, van u is 't dat wy schryven,
Op dat u soete locht by ons sou mogen blyven,
Op dat een yeder mensch mocht kennen uwen aert,
En hoe je dient geviert en hoe te zyn bewaert.
Gesontheyt, schoon juweel voor alle ding te prysen,
Wie kan na rechten eysch u eer genoeg bewysen?
Ghy zyt een ryck geschenck dat van den Hemel daelt,
Dat als een gulde Son hier op der aerden straelt,
Schoon yemant van het volck tot hoogen staet verheven,
Mach boven zyns gelyck, in glans en eere leven,
Getroetelt van een Prins oock na zyn vollen wensch:
Soo ghy hem niet en streelt, wat is 'er van den mensch?
Schoon yemant machtig vee, door Godes milden zegen,
Schoon yemant groot beslagh van landen heeft gekregen,
Schoon yemants rycke schat vervult een gantsche zael,
Ach! sonder u behulp, wat isset al-te-mael?
Schoon yemant voor hem siet een tafel vol gerechten,
Die staegh wert aengedist met hondert fluxe knechten,
Schoon yemant wort getoeft met alderhande Wyn',
Sit ghy niet aen den disch, 't is al maer enckel pyn,
Schoon yemant hoor den sang van hondert soete keelen,
En hoort een geestigh volck op gulde snaren speelen,
Als ghy maer henen gaet en uyt de kamers vliet,
Soo is de gantsche vreugt niet anders als verdriet.

Schoon yemant is geplaeſt daer men een aerdig jocken,
Veel geeſten beſich zyn om blytſchap uyt te locken;
  Eylaes! de ſoete praet bevalt de gaſten niet,
  Ten ſy ghy aen het volck u ſoete gunſte biet.
Schoon dat de ſonne ſchynt, dat alle kruyden groeyen,
Dat al het boom-gewas ſtaet luſtigh om te bloeyen,
  En dat de koele May ons brenght den ſoeten tyt,
  't Is Winter even-wel ſoo ghyder niet en zyt,
Schoon yemant heeft de keur van duyſent ſchoone Vrouwen
En mach het puyckjen ſelfs van alle maeghden trouwen,
  Godinne ſonder u en heeft 'et geenen val;
  Want al wat honigh ſcheen en is maer enckel gal.
Wat dienter meer geſeyt van alle werelts ſaken?
Die niet geſont en is, wie kan hem vrolyck maken?
  Wel aen dan? wieje zyt, gaet ſoeckt dan aldermeeſt
  Geſontheyt aen het lyf. geſontheyt aen den geeſt.

De Geſontheyt is van alle oude tyden in grote waerde gehouden, en ſelfs onder 't getal der Godinnen geſtelt, wordende genoemt: de aengenaemſte onder alle de Goden, voor den Menſche; gelyck 't ſelve breetvoerig beſchreeven is. Dit is niet ſonder reden, als wy maer eens beſchouwen, dat, met het miſſen der geſontheyt, ons niets aengenaem is. Geen ſchatten hoe groot deſelve oock zyn, konnen ons behaegen. Geen ſpyſe hoe heerlyck opgediſt en lieſelyck voor 't oog gebracht, kunnen den tong ſtrelende zyn;
maer

maer alles is dan als een walg. *Horatius* heeft seer wel gesegt:

> Het vat moet eerst gesuyvert zyn,
> Of soete Most wort suere wyn?
> Wat baet doch ryckdom eenigh man,
> Als hy die niet gebruyken kan?

De regulen ter behouding der Gesontheyt, is dan van de uyterste noodsaek, dat by een yegelyck in agt genomen wert.

Wie wenst gesont te zyn, die moet hem staeg gewennen,
Zyn wesen in te sien, zyn eygen aert te kennen:
Hoe die zyn huys bewoont, is nut dat hy verstaet,
Hoe dat het met de gront, met daek, en kamers gaet.
Noch dient een handig mensch uyt eyger aert te weten,
Wat kost hem dient gemyt, en wat te zyn gegeten?
De spys geeft ons het bloedt, en is het voedtsel quaet,
't Is seker dat het lyf in haest te gronde gaet.
Noch dienter by gevoeght hoe datter aen de leden
Geen spys en dient geschaft, als op besette reden.
Een keers gaet dickmael uyt door al te gullen roet,
Het leven van den mensch door grooten overvloet.
Ten vierden dient besorght, dat ons de quade lusten
Niet stooren in den geest, en al het lyf ontrusten.
Het vleys dient alle tydt gehouden in den bant,
Doch meest wanneer de jeugt in onse leden brant.

Ten leſten, ſoo ick kon ick woud' een yeder geven
De rechte wetenſchap om wel te mogen leven.
Wel, vrienden, ſoo je wenſcht hier in te zyn geleert
Maeckt dat je deſen Boeck en zynen Schryver eert.

Cicero ſegt ſeer wel: dat de onderhouding der geſontheyt ſteunt, op de kenniſſe van on Lichaem; in matigheyt van ſpys en dranck en te myden wat ons nadelig of ſchadelyck ſoude konnen zyn; waerom een yegelyck, om ſo groote ſchat lange te behouden, op deſe maniere des levens dient agt te geven:

Treet dieper in de kunſt, en leert gemeene gronden,
Die tot uws lyfs behoudt de reden heeft gevonden,
Leert hoemen ſpys en dranck, en lucht gebruycken moet,
't En eynd' in u ontſta een fris en jeugdigh bloet,
En om tot uwen dienſt een weynigh hier te ſeggen,
En tot het vorder werck de gront te mogen leggen,
Soo leert van heden aen, als voor den beſten raet,
In alle dingh te gaen na rechte middel-maet;
Geen menſch en zy te luy, geen menſch en moet de leden
Tot al te grooten werck en ſtagen laſt beſteden:
Hebt niet te ſchralen Kock, oock niet te gullen keel
En ſlaept niet al te langh, en waeckt niet al te veel,
Gewent u niet te licht om op geſette ſtonden
Te drincken machtigh nat, en vaſt te zyn gebonden
Aen regels van de kunſt, en neemt geen drancken in
Om, ick en weet niet wat, en uyt een luchten ſin

Doo

Door vasten, stil te zyn, en door gerust te leven,
Wort dickmael sonder meer een koortse wech-gedreven.
Weest matigh, dertel volck; ghy kont oock sonder kost
Van pyn, van ongemack, van sieckten zyn verlost.

Dit is de raet van *Hipocrates*, en gelyck hy verder segt:

Die 't lyf gesont behouden wil,
En wesen niet geduerigh stil,
Maer plegen staegh een matich werck,
Dat maeckt de swacke Leden sterck.
En wert oock niet te seer gevoet,
Dat is voor ziel en lichaem goet.

Persius segt *Sat.* 2.

Indien ghy langen tyt gesont begeert te leven,
Ghy moet u nimmermeer tot slempen over-geven;
Want die te gulsich drinckt, en al te dickmael brast,
Wort in der haesten out en van de doodt verrast.

De Lucht seer veel nadeel aen 't Lichaem veroorsaekende, sal men sig oock die, so veel mooglyck is in agt nemen.

Niet vroegh uyt, maer vroeg onder dack,
Dat is gesont, en groot gemack.

Indien men niet nauwkeurig agt geeft, op de behoudenis der gesontheyt, kan men sig daer

daer van feer haeftelyck berooft fien, en
laet ondervinden wat een onwaerdeerlyck go
het is.

Siet! niemant kent zyn eygen goet,
Voor dat hy 't eens ontbeeren moet.

Om het Lichaem dan in eene goede gem
tigheyt te onderhouden, dient forgvuldig a
gegeven te werden, op de beweginge des g
moeds, waer uyt veel ontroeringe en qua
gevolgen voort komen, als Droefheyt, Gran
fchap, Nyt, Vreefe enz.

Soeckt yemant wel te zyn, die moet voor alle dingen
Zyn drift, zyn herts gewoel, zyn binnentochten dwinge
Want als het innigh deel in goede vreede ftaet,
Het lyf en zyn gevolg dat worter deur gebaet.
Wel-aen dan fchout verdriet, en nyt, en minne-vlagen,
En wilt te grooten vreught en hevig bloet verjagen,
Dryft eer en gelt-fucht weg, jaegt angft uyt uwen gee
En maeckt dat ghy alleen den grooten Schepper vreef
'k En wil noch even wel van yemant oyt begeeren,
Dat hy uyt zyn gemoedt fal alle tochten weeren,
Een geeftig Hovenier befnoeyt het weelig kruyt,
Maer roeyt noch even-wel geen ftam of wortel uyt.
Een boom van wilden aert die kan het enten baten,
Hy kan door goet beleydt zyn wrange vruchten laten.
Ghy moogt dan, fooje kondt, verfetten uwe pyn,
U hert mach even-wel niet ongevoelyck zyn.

D

De beweginge des gemoeds, zyn het Lichaem ſchadelyck, als alleenlyck de Blydtſchap, wanneer die binnen de palen van redelyckheyt gaet, verwekt anders veel onheyl. Hier tegen moeten wy ons bedwingen, en onſe Paſſien ſien meeſter te zyn; waer uyt anders veel quade gevolgen komen te ontſtaen.

DE DROEFHEYDT.

Laet ons wat dieper gaen en in 't byſonder ſpreken
Van al dit ziel gewoel, en al de binne-ſteeken;

De Droefheyt is voor eerst die ons de sinnen quelt,
En meenigh teer gemoedt in vreemde bochten stelt:
Hier tegen dient behulp en goeden raet gegeven,
Om sonder eenig leet en stil te mogen leven;
Maer 't kruyt dat aen den mensch in dese sieckte dient
En komt niet uyt het velt, maer van een wysen vrient:
Een woord, een troostig woord te rechter tydt gesproken;
Dat heeft aen menigh hert dit onheyl af-gebroken,
Dat is de rechte zalf die swacke menschen helpt,
En droeve sinnen heelt, en heete trauen stelpt.
Maer Godes heyligh Boeck in dit geval te lesen,
Plagh aen een treurigh hert een groot vermaeck te wesen;
Doch boven alle dingh, tot Godt een reyn gebedt
Dat is de rechte troost die een in ruste set.

De Droefheyt is een der swaerste ontmoeting, die de Ziel en het Lichaem ontstellen; en heeft zyn oorsaeck uyt seekere inbeeldingen van iets quaet nakende te zyn, of van schielycke tydingen, waer door 't gemoet ontstelt en de sinnen doet stil staen. Hier door wert veroorsaekt, dat goede gestelde Lichaemen vervallen en door den tyd geheel uytteeren.

De maetige Droefheyt, veroorsaeckt weenen en schryen, waer in de sinnen werksaem blyven; maer de onmaetige Droefheyt veroorsaeckt veeltyds de doot. *Seneca* segt in *Hypol.*

Is

Is yemants druck niet al te groot,
Soo kan hy klagen zynen noot:
Maer als het leet te vinnigh byt,
Soo gaet de mont haer ſpraecke quyt.

Merkwaerdig zyn de Gevallen door Droefheyt veroorſaeckt. *Ovidius Metam.* 6. verhaelt van *Niobe*, dat, na datſe ſeven ſoonen, haer man en ſeven dogters verlooren had, door groote Droefheyt in een Steenrotſe is verandert:

Daer ſit een bange vrou by vyfthien droeve lycken,
Die aldaer heenen gaen, en in het duyſter wycken.
En hy die ſy bemint, en met haer is gepaert,
En wat ſy van der jeught voor kinders heeft gebaert,
Dies wort haer killigh hert van droefheyt overwonnen,
Haer lyf is ſonder verw, haer bloet dat is geronnen,
Haer oogen ſtaen verſet, haer koude tong bevrieſt,
Soo dat haer bleecke mont de ſpraeck geheel verlieſt:
Haer pols is ſonder ſlagh, zy kan geen hooft bewegen,
Want dat blyft in den ſtant gelyck het is geſegen:
Haer voeten worden vaſt, haer ingewant verſteent,
Alleen dit blyft haer by, dat zy geduerigh weent.
Ten leſten quam de windt omtrent haer leden ſweven,
En heeftſe wech geruckt, en op een rots gedreven,
Daer ſtaet het ſteenen beelt: en wie het immer ſiet,
Verneemt een droevig nat dat van haer wangen ſchiet.

De Keyſerinne *Irene* op de tyding van haer

 mans

mans doot, viel in onmagt, en quam korts daer aen te ſterven. De Soon van den Hertogh van Montpenſier, zyn vaders graf gaende ſien, verviel daer door in ſoo groote droefheyt, dat hy doot op 't graf neerſtorte.

De Droefheyt, wanneer die ſchielyck overvalt, doet het gemoet ontſtelle en belet alle werkinge der Siele. Sulks bevinden we op eenig onverwagte quade tyding, wat ſchrick, ſidderen en beeven deſelve aenbrengt. *Virgilius* 3. *Æneidos*, ſchryft van *Andromache*, als ſy *Eneus* onverwagt ſag aenkomen:

Mits zy ons wapens ſiet, en wy haer naerder komen,
Is haer de gantſche ziel van tochten in-genomen.
  Zy wort gelyck een ſteen, het ſchynt dat zy verſtyft,
  Soo datſe lange tydt in een geſtalte blyft.
Zy ſtaet en ſuyſebolt, haer woorden blyven ſteecken,
En naer een ruyme wyl begonſe dus te ſpreken: &c.

Jovius verhaelt van *Raisciac*, dat hy, op het ſien van 't doode lichaem van zyn Soon, die in een Veltſlag was omgekomen, ſoo van Droefheyt bevangen wierdt, dat hy doodt ter aerde viel.

Geen menſch is 'er, of hy is aen droefheyt onderworpen, waerom de voorſigtigheyt vereyſt, om ſoo veel in vermogen ſig te wapenen tegen alle voorvallen die het ſoude kunne veroorſaeken. Ten andere, dat, wanneer tot na-

nadeel yets mogt overkomen, zig te matigen, op dat het ſelve geen overhant krygt:

Soo, als een brant-hout doet, heeft al ons doen twee enden,
Grypt hier 't en ſchaet u niet, grypt daer, het ſal u ſchenden,
Die zyn vermeynt misval wel vat en recht doorſiet,
Vint vreught en herten-luſt, oock midden in 't verdriet.
Een Grynspens, die de kop ſtaeg heeft vol muyſe neſten,
Vint dan oock klagens ſtof, als 't gaet ten alderbeſten:
Die 't al ſwaer overweeght, is noyt bevryt van rou.
't Is beſt dat m' alle dingh ſlaet in de beſte vou.

Het verlies van een nabeſtaende kan wel ſeer gevaerlycke droefheyt verwecken, maer de reden daer plaets vindende, ſal die de palen der matigheyt niet te boven gaen. Wat kan het dog baten, en boven dien, laet ons daer in beruſten en verheugen, dat onſe beſte vrinden ontbonden zyn van alle aerdſche moeyte en ellende, genietende een euwige en volmaekte vreugt, daer we onſe wandel oock na moet richten.

De Propheet *David*, wanneer zyn ſoon *Betſabee* op het uyterſte lag, dede niet als vaſten, bidden en ſuchten tot Godt over zyne ſonden, maer ſoo dra hy zyn doodt vernam, had hy een ander gedaente, veranderde zyn klederen en ging ſitten eeten. Het volck hier over verwonderd zynde, gaf hy deſe reden, dat, ſoo lange 't kind nog in leven was, hy

gefchreyt en gevaft had, verhopende door zy
tranen Barmhertigheyt te verkrygen, maer
kindt nu doodt zynde, door geen kermen o
vaften konde wederkomen; dat hy door de ty
by zyn Soon, maer de Soon niet by hem fou
de komen. *Horatius* 4. *Carm*. 7. heeft fee
wel gefegt:

Als yemand van de doodt is uyt het licht getogen,
Wat fal dan edel bloet, wat fal het gelt vermogen?
Hoe kan een kloecke tongh het monfter weder-ftaen?
Eylaes! het fpoock is doof, daer is geen feggen aen
Geen Godsdienft kan de menfch oyt uyt den grave trecken
Geen vrient kan uyt den flaep zyn dooden vrient verwecken
Wie eens hier uyt het vleefch de lefte reyfe doet,
Die is daer hy behoort, en daer by blyven moet.

Cicero 3. *Tufc.* fchryft van *Thefeus*, die te
gen alles wat hem konde overkomen, fcheen
gewapent te zyn:

Een man van wys beleyt die heeft my leeren denken,
Wat my voor ongeluck voortaen fou mogen krencken;
En dus heb ick geleert te peynfen op de doodt,
Op druck, op ballingfchap, op alderhande noot.
En dit acht ick bequaem om waer te zyn genomen,
Om dat niet onverhoets my over mochte komen;
Want die te voren denckt wat hem gebeuren mach,
Ontfet hem niet te feer oock van een harden flagh.

Wanneer fulcke middelen in agt genomen
wor-

word, moet nootſaeklyck volgen, ſoo veel aendoening van Droefheyt niet gewaer te zullen werden; oock moet men ſig niet te ſeer verheffen, of aen aerdſche goederen te vaſt maeken.

DE NYDT.

Ick kome tot den Nyt, een van de ſlimſte tochten,
Die oyt met boos vergif op onſe ſinnen wrochten;
Daer is niet een gebreck of 't heeft ten minſten wat,
Daer op het voor het volck een gront van onſchult vat,

De luſt, al iſſe vuyl, die kan haer rancken pryſen,
Om dat 'er ſoet vermaeck is uyt gewoon te ryſen:
De gelt-ſucht wort gegront, ten minſten na den ſchyn,
Om in den ouden dagh in geen gebreck te zyn,
Maer voor de ſwarte Nyt en is niet eene reden
Waerom zy in de borſt van yemant dient geleden:
Zy is haer eygen beul, en waer een ander lacht,
Daer ſiet men dat het ſpoock van enkel druck verſmacht,
Wel aen dan (wie ghy zyt) om deſe peſt te myden,
Weeſt treurigh daer men treurt, en blyde met den blyden,
Ghy moogt niet een gepeys beſteeden aen den nyt,
Soo ghy in eenigh deel of menſch, of Chriſten zyt.

De *Nydt* is een der booſte en ongeregelſte paſſie van allen. *Ariſtoteles* ſegt 2 *Reth.* 10.: *De Nydt is een droefheyt over eenig goet of ongeluck, niet om dat de nydige dat miſt, maer om dat het een ander beſit, en zyn even naeſten wel gaet.* De Oudvader *Chryſoſtomus* ſegt: *De Nydt is een onryn, en vergiftig beeſt, en een ſieckte van onſe wil, een moeder van alle quaet, die in generhande maniere te veronſchuldigen is.*

De *Nydt* is in haer wreetheyt niet te temmen, nog in de verwoetheyt te ſtuyten. *Dædeles* wierp ſig uyt nydt van een hogen Thoorn, om dat *Talum*, wegens eenige uytgevonde konſten ſeer hoog verheven wierdt. Keyſer *Tiberius* joeg den groote konſtenaer, die de gallerey te Romen met fraeye wetenſchappen op-

opgerecht had, uyt nydt de ſtadt uyt, en wederom door een andere konſt in de gunſt van voorn. Keyſer meende te komen, ſoo liet hy hem om 't leven brengen.

De Nydt ontſiet niet, wat wetenſchappen, wat roemwaerdigheden het oock ſoude konnen zyn, het zy voor byſondere ofte voor algemeen welzyn. De begeerte daer van is alleen geleegen tot nadeel van een ander, want in een anders ongeluck heeft hy zyn verheugen, legt angels om den geen die het wel gaet te doen verſtrikken. Hy knaegt ſig ſelf, en is een geſtaedige beul voor zyn eige ingewanden. Hy mergelt ſig ſelf uyt en wert als een ſchim, als uyt 't graf opſtaende, gelyck *Ovidius* ſegt 1 *Metam.* 16.

Zy is van bleecke verw, en mager aen de leden,
Haer tanden zyn begaet met duyſent vuylicheden,
Haer borſt is groen gepleckt, door uytgeborſten gal,
En noyt en ſcheptſe vreught, als uyt een droef geval.
Het ſpoock is ſonder ruſt, en noyt gewoon te ſlapen,
Maer uyt een anders druck genegen vreught te rapen,
Het is zyn eygen leedt, en voedt zyn eygen ſmert,
Verteert zyn innigh merg, en eet zyn eygen hert.

Geluckig zyn ſe die van dat ſpoock niet bezeten zyn, en die benydt wert ſig niet en quelt, 't ſpreeckwoordt ſegt: 't is beter benyt als beklaegt. *Plautus* ſegt *Truculendq:*

Al wort ick ſchoon al ſeer benyt,
Noch ben ick des van druck bevryt:
'k Heb liever dat het my gebeurt,
Als dat myn hert in af-gunſt treurt;
Want die benyt ſit in den druck:
Maer die benyt wert, heeft geluck.

Seneca ſegt dat een menſch, die het welgaet, den nydt niet kan ontkomen. Wie ſoude dan niet wenſche benyt te werden ſegt *Epicharmus.*

Plato aen *Socrates* vraegde, door wat middel van de Nydt bevryt te blyven, gaf tot antwoort: weeſt gelyck *Therſues. Diogenes* ſegt de beſte remedie te zyn, de nydige moede te maken, en over zyn vyant te triompheren, altyt wel te doen, en getrouwlyck in de deugt voort te gaen. Moet dan, die benyt wert, ſig niet verheugen, door dien hy bemerckt hem wel te gaen, en daer door van de nydt aengevallen te werden?

Als iemand in vermogen is, van de nydt tegen te gaen, dient hem te myden van ſig wyd uyt te ſtrekken of hoog te verheffen.

Wanneer de ſpin in 't ront ſpreyt uyt haer booſe netten,
En gaet haer vliegh-getou gantſch wyt en breet uytſetten.
Hier ſwiert een horſel in, daer vlieght een vogel deur,
En elders valt een ſteen, en maeckt noch grooter ſcheur,
Daer is ſtaeg dit of dat gebrooken of gereeten,
En midd'lertyt ontgaen de vliegen door de ſpleeten.

Al

Al die van ongeval, en druck wil zyn bevryt,
Die matige zyn net, en ſpan het niet te wyt.

Cosmo de Medice, de ryckſte Burger van *Florence*, hielt ſig in klederen en daeglyckſe ommegang gelyck de andere Burgers, waer door hy hem ſoo bemind maeckte, dat uyt zyn geſlacht Prince voortgekomen zyn. Siet men niet veele alſe tot grote middele gekomen zyn, door haer opgeblaſenheyt een welverdiende haet opkomen; boven dien ſoo ver gaen datſe ſelf haer geboorte verſaeken en Edel luyden willen genaemt zyn.

Die ſig ſoo verheffen, beladen haer niet anders dan met haet en nydt, en tot hun voornemen niet kunnende komen, werden tot ſpot van anderen.

Paus Sixtus de vyfde, als hy Paus geworden was, op 't Kaſteel van *Engelenborg*, met de Ambaſſadeur van Vranckryck ſtaende, en de Stad *Romen* beſiende, ontſag niet te ſeggen: Myn Heer, UE. ſie in wat gelegenheyt ick hier nu ſtae, doe ick te *Romen* eerſt quam, had ick niet dan een ſtuck droog broot in myn ſack, als wilde wel weten dat hy van een geringe afkomſt was.

De nederigheyt doet de nydt veel afkeeren, daerentegen de hoogmoed de haet verweckt.

Die met de *Nydt* beſet zyn, kunnen daer

niet van geholpen werden, want zy schroo
men 't selve te kenne te geven. De Oud
vader *Ciprianus* segt: *De wonden die gesie
kunnen worde, zyn te geneesen; maer de Nyd
te diep en verborgen zynde, niet te geneese
is.* En *Cicero* in zyn 14 *Oratie* segt: *De deug
van uytmuntende Personagien is waerdig, nie
benydt, maer nagevolgt te worden.* Die dees
les met alle vermoogen tragt na te komen
sal bevinden geluckkig te zyn, en geen wroe
ging der ingewanden gewaer te worden.

D E

DE LIEFDE.

Maer dat ons verder treckt tot ongeruste sinnen
Is Liefde, vuyle lust, en ongeregelt minnen:
Och waerder eenigh mensch vervalt in dit gebreck,
Daer worden met der daet de wyste lieden geck,
Haer krachten, haer verstant, haer wel gesonde leden
Die worden af-geslonst, die worden af-gereden;
'k En weet niet, myn vernuft, hoe menigh ongeval,
Geduerigh oorspronck neemt uyt dit ellendigh mal.

Wat raet voor dese plaegh? soo haest de sinnen hellen,
Om door u slim bejagh u geest te komen quellen,
Soo dienter op gepast om dit vergiftigh kruyt
Te dempen eer het groeyt, en flucx te rucken uyt.
Maer voelje door het quaet u sinnen overlasten,
Soo geeft u dan geheel tot bidden, waken, vasten;
Dit is een boose geest die nimmer oyt en vlucht,
Dan als men niet en eet, en tot den Heere sucht.

De *Liefde* is een begeerte na 't geen goet is, of goet schynt te zyn. Als 't met de Reden gepaert gaet, dan is die eerlyck; maer daer van afgeweken zynde, dan is 't niet anders als een quade begeerlyckheyt. De Liefde tot eer en staet, is eergierigheyt; tot gelt en goet, is gierigheyt; tot vleeschelyke wellust, is de gemeene Liefde. Dit zyn drie van de gemeenste driften des gemoeds, die veel mensche ten bederve zyn.

De *Liefde* is eerlyck en matig, oock oneerlyck en ongeregelt. De eerlycke Liefde is selfs van Godt ingestelt, dat wy onsen naesten, insonderheyt de man zyn vrouw, en de vrouw haer man moet lief hebben. De oneerlyke Liefde is den mensch tot verderf en wert daer van geheel overwonnen.

Plautus in *Mercatore*, segt van de Liefde:

Wat is de liefde? wat de lust?
Als suchten, duchten, sonder rust,

Als

Als groot verdriet, en kleyne vreught,
Een rechte doolhof voor de jeught,
Een hoop, een waen, een blyde druck,
Een trooſt vermengt met ongeluck,
Een ſchoon gelaet, maer enckel ſchyn,
Een droef vermaeck, een ſoete pyn,
Een dorſt die noyt gelaeſt en wert,
Een voedſel voor een yeder hert,
Een honig-raet vol enckel gal,
Een deerlyck ſpel, een deſtig mal,
Een ſpoock dat niemant ſeggen kan;
Maer 't is genoeg ick ſcheyder van.

Daer is geen beweeginge des gemoeds, die meerder ſmerte, grooter blydſchap of meer dwaesheyt onderworpen is, dan de liefde. De ongeregelde liefde ontſtelt en beroert de ſinnen ſoodanig, dat de alderwyſte lieden gelyck als onſinnig zyn:

Luyden die minnen,
Hebben geen ſinnen.

Orlando, die te voren verſtandig was, is door liefde uytſinnig geworden. *Suetonius* getuygt dat de vader van Keyſer *Vitellius*, ſoo verſot was geworden op een myt, dat hy met haer ſpeeckſel, met honing vermengt, in 't openbaer, alle daegen zyn aderen beſtreek.

Deſe paſſie beneemt menigmael verſtandige

geeſten haer verſtant, en dickwils ſoo verre, datſe ſig ſelve door wanhoop te kort doen. De oorſaekt daer van is dat de verliefde geſtadig denken op de geen, die zy beminnen, waer door zy van haer natuurlycke ruſt geſtoort worden.

Daer de ſchat is, is het hert,
En de handt is by de ſmert:
En het ooge ſwiert altyt,
Daer een jeugdig herte vryt.

De verliefde *Canace* klaegt daer van by *Ovidius*:

Het dertel Venus kindt dat is een menſchen plager,
Het maeckt de wangen bleyck, de gantſche leden mager,
Beneemt den ſoeten ſlaep, verhindert etens luſt,
En maeckt aen alle kant de ſinnen ongeruſt.

Dit zyn de vruchten die uyt een ongeregelde liefde voortkomt; en gelyck de Poëten, gewoon zynde fraeye leeringen onder fabulen te verbergen, ſtellen, dat *Jupiter* hem door de liefde ſoo verre liet vervoeren, om zyne onkuysheyt te boeten, van ſig in een Satyr, Stier, Gout, Swaen, Arent, en de Hemelſche gedeente in een Beeſt te veranderen. Dit wert levendig by *Ovidius* 2 *Metam.* afgebeelt:

De groote werelt-vorſt, de vader van de Goden,
Die al wat yemant ſiet hout onder zyn geboden,

Om

Om wiens bevel alleen, wanneer hy maer en wilt,
De lucht in ſtucken ſcheurt, en al het aertryck drilt.
y die met blixem ſlaet geheele Koninghrycken,
ie loeyt gelyck een Os, en wil een Stier gelycken,
Die ſpeelt ontrent het vee, en huppelt in het groen,
Gelyck een weligh kalf of geyle bocken doen.
iet wat een ſeltſaem dinck! in eer en ſtaet verheven,
n aen het minne ſpel de ſinnen op te geven.
En wil niet t' ſamen gaen 't en heeft oock geenen val;
Geduchtheyt is geſtrengh, en liefde veel te mal.

De wyſte der Koningen is door de Liefde oo verleyt, dat hy hondert Wyven en drie ondert by-wyven had. De verſtandigſte onder de Heydenen zyn daar door als verſtandeoos geworden. *Marcus Antonius* een man van groot vernuft, na dat hy vrome daden gedaen, n de helft van 't Roomſche ryck onder zig ad, met de Liefde tot *Cleopatra* ſoo beſoetelt, lat hy in al zyn raetſlagen onbedagt en onachtaem te werck ging. Hy wert ſoo onſinnig, lat hy niet dagt of ſprack als van zyn *Cleopara*, waer door hy een aller ongelukkigſte eynle des levens is overgekomen.

Een aller levendigſte Exempel vint men van *Henrick de derde* Koning van Vranckryck, als ny ſig in alle ſwarigheden bevond, dat zyne onderſaten tegen hem opſtonden en zyn wys beleyt nodig had, door een wanſchape Liefde

ſoo

ſoo ver quam, dat zy hem uyt Parys joegen, en laeſtelyck door een Monnick omgebragt wert.

De gevallen van *Hercules* en *Samſon*, zyn te wel bekent. *Hæmon*, *Sappho*, *Biblis*, *Phedra*, *Thimagoras*, &c. hebben alle door onkuyſche Liefde ſig ſelve 't leven benomen.

De Hiſtorien geven ons genoeg te kenne, de gevaerlycke eyndens der genen die ſig in een ongeregelde liefde en welluſt te buyten hebben gegaen. *Juvenalis* ſegt van de Keyſerinne *Meſſalina*:

Zy was geſtaegh aen Venus dans,
En eer vermoeyt, als ſat van mans.

Het is dan een der verfoeylyckſte ſaeck, de natuur in gevaer te ſtellen, en door ingevinge gaende te doen worden. *Ovidius* in de *Konſt der Minne*, zegt:

Verhoet u, ſoete jeught van alle minne-drancken,
Van daer komt raſery, en alle booſe rancken.

anders:

Wilt ghy door onſe konſt geluckig leeren vryen,
Soo treckt u ſinnen af van alle ſpookeryen

In 't *derde Boeck* van *Ovidius* wort geſegt:

Door liſt een minnen-dranck aen vryſters in te geven,
Dat ſchaet haer aen den geeſt, of gaet haer aen het leven.

Veel

Veele zyn daer door van raserny gestorven, als *Lucretius*, *Gallus*, *Silvanus enz.* De Poët *Juvenalis* segt wat soort van vergift het is; waerom by de Roomsche Wetten het ingeven, op den hals is verboden, als zynde geen Liefde, maer Dul- en Dootkruyt:

De vis die giftigh aes heeft in het lyf gesogen,
Wort naer men wilt gesoolt, en daer men wilt getogen:
Maer als men dese vangh aen gast of vrienden biet,
Soo dientse voor de mont of voor de mage niet.
Als yemant is vergift door loose minnedrancken,
Hy schynt gemaeckt te zyn tot enckel venusjancken;
Maer veeltydts feylt de geest, soo dat hy niet en kan
Vervullen, daer het dient, de plichten van de man.
Al die met open keel hen geven om te drincken
Wat sotte liefde menght, wat Circe plagh te schencken,
Zyn dof en sonder geest, gelyck een deughsich swyn,
Soo datse tot den buyck alleen genegen zyn.
Een van het geestigh volck die met geleerde dichten,
Gingh cieren zynen tydt, en in het duyster lichten,
Verviel in dwepery, om dat zyn jonge vrou
Hem door een minne dranck tot minnen trecken wou.
Hier door is (soo men houdt) Caligula bedorven,
Lucullus uytgeteert, Silvanus mal gestorven,
Hier door heeft menigh wyf, al scheen de liefde groot,
Door onbedachte zucht een lieve man gedoot.
Dies isser opgevolght dat alle goede wetten
Haer tegen dit bedrogh met harde straffen setten,

Soo dat het jonghste recht met al den ouden tydt,
Geen liefde-rancken dult, geen minne-drancken lydt.

Ovidius in zyn *eerste Boeck* van de remedie der Liefde.

Gesellen hoort een woort, wanneer u teere sinnen
Gevoelen eerst den brant en hellen om te minnen,
Soo vint u metter daet omtrent het weelig kruyt,
En eer het vorder gaet soo roeyt den wortel uyt.
Gelooft het, dien het raeckt, met lang hier op te wachten
Soo wert de liefde sterck, en boven uwe krachten,
Dat eerst een beeckje was, dat wert een groote stroom:
Dat eerst een tackje was, dat wert een groote boom.
Een sieckte die wel eer stont haest te zyn genesen,
Kan heden buyten raet en sonder hoope wesen:
Een die zyn tyt vergeuwt als hy wat goets vermach;
Sal niet bequamer zyn oock op den naesten dach.
Wy zyn onachtsaem volck, en sleuren alle saken,
En willen als het dient niet aen het seer geraken:
Daer kruypt dan even staeg, daer kruypt de kancker voort
Om dat het slim vergif niet eer en was gestoort.
Voelt daerom eenigh mensch van Liefde sich bevechten,
Die zy flucx in de weer en laet hem onderrechten;
Maer doe het met beleyt, en eer het vinnig quaet
De sinnen overloopt, en vast gewortelt staet.
In qualen van een geest, in sieckten van de leden,
Daer wyst de stage daet, daer leert de vaste reden
Dat yeder raet behoeft, en dat ter rechter tydt
Al eer het slim bejagh tot in het herte glyt.

Daer

)aer zynder onder u van ſoo verdraeyde ſinnen,
)ie ſonder voor-beraet haer ſtellen om te minnen;
En als het ſlim fenyn is aen het hert gegaen,
Dan ſpreeckt men om behulp de beſte vrienden aen.
)it zyn, onwyſe jeught, dit zyn verkeerde ſlagen,
hy dient van eerſten aen om raet te komen vragen;
Het is van ons geſeyt, het licht dat vooren gaet
Dat heeft in alle dingh voor-al de meeſte baet.

Niets is 'er dat meer aenlyding geeft tot al-
erley quaet en voornamentlyck oneerlycke
leeſchelycke wellusten, dan de leedigheyt,
aer van *Ovidius* I. *de remedi amor.* ſegt:

wie door liefde queelt, en wenſt te zyn geneſen;
ie moet in ſtaegh bedryf en nimmer ledigh weſen,
Door luy te zyn ſoo waſt het weeligh Venus-kint,
En daerom is het wicht hier wonder toe geſint.
raeght yemant hoe het komt, dat, na een dertel mallen,
eel menſchen menigmael in vuyle luſten vallen?
De reden is bekent: om datſe ledig zyn;
Want dat is aen den geeſt een wonder boos fenyn.
dien het water ſtaet, ſoo moet het ſtracks bederven,
jonckheyt ſonder werck die ſal het licht verkerven;
Het yſer roeſt terſtont indien het maer en ruſt,
En wie daer ledigh is die valt in vuyle luſt.

De Poëten ſeggen, dat *Cupido*, noyt *Veſta*,
allas, en *Diana* heeft kunnen overwinnen of
oen verlieven, alleen door haer geſtadige be-

 ſig-

ſigheden; daer hy alle de ander Goden en Go-
dinnen meeſter geworden is.

De Spinne-kop en ſal de ſlange niet genaken.
Als zy die beſich ſiet, of neerſtigh vint in 't waken:
Maer ſoo de ſlangh haer eens door ledigheyt geeft bloot,
De ſpinne valter op, de ſlange komt in noot.
Die ſchouwen wil de min, of van haer zyn geneſen,
Dient, ſonder yet te doen, tot geener tyt te weſen:
Dat kleyn vergiftigh dier, dat dertel Venus wicht,
Neemt ledigheyt te zyn een wet-ſteen zyner ſchicht.

Onder de bewegingen zyn 'er nogtans di-
daer voor nadelig zyn, als het Amoureus ſin-
gen en ſpeelen, en 't leſen van boeken di-
daer toe aenlyding konnen geven, waer van
Ovidius zegt:

Ghy die van minne-brant begeert te zyn geneſen,
En wilt geen dertel jock, of geen Poëten leſen,
Al ben ick even ſelfs van dat geſelſchap een,
Noch ſeg ick evenwel dat ick van herten meen.
Wy dichters in 't gemeen beſchryven vreemde ſaken
Die oock een eerbaer hert by wylen gaende maken,
Wie leeſt Tibullus werk die niet en wert gewont,
Als hy zyn lieſſte pryſt en haren rooden mont?
Wie leeſt Catullus boeck, die niet en wert ontſteken,
Als hy van liefde ſchryft en van haer ſoete treken?
Ons rot is dertel volck, en lievers van den doeck,
Ghy laet dien geylen hoop, en leeſt een deſtigh boeck.

He-

Het ver af zyn van iemant waer op de finnen gestelt zyn, segt de meester der liefde, een goede remedie te zyn;

Begeerdy los te zyn van Venus wreede handen,
Verlaet u vaderlandt, besoeckt de vreemde landen,
Seyt Naso, Venus tolck: dat neepse venus kint
Mach tegen 't reysen niet.

Maer of den raet die hy mede komt te geven wel raedsaem is, als hy segt:

Ick rade, tot behulp van u verdwaelde finnen,
Dat ghy op eenen tyt twee vrysters siet te minnen:
En dieder twee gelyck voor hem verkiesen kan,
Dat is een lustigh hert, dat is een rustigh man.
Soo ghy een vlies verspreyt in veelderhande tacken,
Haer loop, haer snelle stroom die sal terstont verswacken,
Soo ghy een vyer verdeylt, daer is geen twyffel aen,
De brandt sal minder zyn, de vlam ter neder slaen,
Indiender twee gelyck in u gedachten speelen,
Ghy sult te vryer zyn, ghy sult te minder queelen,
Ghy sult niet vrolyck zyn, schoon d'eene qualyck wilt,
En siet, in dit gewoel wort u de geest gestilt.

Hier tegen soude veel te seggen zyn, als zynde met gevaer onderhevig, en daer door ligtelyk in verwerring te komen. Het volgende is aennemelycker bevonden, gelyck hy op een ander plaets segt:

Indien ghy wilt den geeſt van u geminde keeren,
Leert hier hoe datje meught de ſinnen over-heeren,
Siet datje wel bedenckt, en u voor oogen ſtelt,
Hoe datſe menigmael u dapper heeft gequelt,
Hoe datſe rancken heeft en wonder ſlimme grepen,
En datſe met bedrogh u dickmael heeft genepen;
In 't korte paſter op dat ghy veel overgaet,
Al dat aen haer gebreeckt, en dat haer qualyck ſtaet.

Het is beklaeglyck wat raet dat aen driftigen geeſten in diergelycke gevallen gegeven, veeltyts in de wint wert geſlagen; daer van *Plautus* ſegt:

Het minnen is een ſelſaem ſpel,
Het brengt de minnaer in gequel,
Het is een los en looſe vont,
Het is een weſen ſonder gront:
Al wat men aen de vryers raet,
Dat dunckt de jonckers enckel quaet;
Doch wat hun af-geraden wert,
Daer henen wil haer grillig hert:
En wat men ſoo een lincker biet,
Dat wil hy doch zyn leven niet;
En wat hem niet gebeuren mach,
Daer haeckt hy na den gantſchen dag.
Roept yemant ſoo een vyſen quant,
Gewis die wyckt hem vander hant;
En ſchoon hem yemant henen ſent,
Hy is ſtracx weder daer ontrent;

In 't korte, 't is een wreede pyn,
In Venus Hof verdoolt te zyn.

De ſtantvaſtigheyt van *Xenocrates* is in deſe gevalle niet min aenmerkelyck, waer van *Caſtiglione* in zyn *derde Boeck* der *Italiaenſche Courtiſaen*, uyt *Laertius* ſegt:

Xenocrates die was een ſtreng en eerbaer man,
Die met een hoogen moet de wellust overwan:
Daer was in zynen tydt een van de ſchoonſte vrouwe,
Die konde Princen ſelfs en vorſten onderhouwen:
Want dat was haer bedryf, dat zy tot in den gront,
En na den rechten aert, en na de kunſt verſtont,
Zy lagh met hem te bedt bedeckt met ſyde ſpryen,
En ging eerſt zyn gemoedt met ſachte woorden vlyen,
Zy ſtreeld' hem na den eyſch byna den heelen nacht,
En heeft daer op gewrocht als met de gantſche kracht.
Zy nam de volle proef van alderhande ſaken
Die in een dertel menſch de luſten gaende maken,
Zy pleeghde ſlim bejagh en alle vrouwen liſt,
Daer noyt een echte wyf of vryſter van en wiſt,
Maer wat zy pogen mocht, zy kon hem niet bewegen,
Hy wert tot dertel jock tot mallen niet genegen,
Hoe zy hem onderging, of wat ſe nam ter hant,
Geen teycken in den man van luſt of minne brant,
Hy bleef gelyck hy was, en van haer dertel woelen
En ſcheen zyn ſtil gemoedt in 't minſte niet te voelen;
Dies wort het wyf geſtoort, en ſeyd in ſchamper jock,
Dit lyf en en is geen menſch, het is een houten block.

Het was te wenſchen, het voorbeeldt van *Xenocratus* na te volgen, en ſig van ligtekoyen, en hoere aenlockſels niet te laeten verleyden. Die ſig niet onthouden kan, is het pryslyck, en ſelfs Gods gebot, ſig in de ſtaat van een eerbaer Huwelyck te begeven, daer in te beruſten en vergenoegt te zyn. Wanneer dit met bedaerde ſinne geſchiet, en na Gods Wet, dan is 'er zeegen te wagten; daer en tegen alle vervloeckinge, en een eeuwige verderf op ſig gelaeden wert.

Niet te min is 'er veel gelegen in den Echtenſtaet, waerin ſomtyds onbedachtelyck, volgens de driften te werck wort gegaen, in ongelyckheyt van jaeren. Hier van hebben de Engelſche een aerdig ſpreeckwoort:

Een oudt man die een vryſter trout,
En haren gullen acker bout:
Indien zyn kracht ſoo verre ſtreckt,
Dat hy een vrucht by haer verweckt,
Dan iſſer dat men ſeggen kan,
Hy maeckt een kint, maer breeckt een man.

Seker Koning bejaert zynde, troude met een Konings dogter, maer 18. jaeren oud, doch ſneuvelde ſeer haeſt in dat ambagt. Een vermaert Medicyn Meeſter, hoog van jaeren en van de Gicht als verteert werdende, troude met een jonge deerne; maer dat ſpel was

met

met hem ſeer haeſt uytgeſpeelt; waer op niet onvoeglyck het vers in 't Latyn gemaeckt, en overgeſet zynde, kan gepaſt werden:

Een die hem wel verſtont (gelyck het wert gelooft)
Te ſeggen yeder menſch zyn gantſch toekomſtigh leven,
En hoe dat hy daer van eens ſtont te zyn berooft,
Die had aen onſe Fob hier op bericht gegeven;
Hy ſeyt hem dat hy ſou verſmooren in een ſloot,
En dat een diepe graft hem ſou aflyvigh maken,
Maer Fob geheel vervaert van ſoo een vreemde doot,
En wou noyt water-put, of beeck, of vaert genaken:
Doch na hy had geleeft tot in de ſeſtigh jaer,
En dat zyn eerſte wyf nu lange was geſtorven,
Doen wert men nieuwe jeught aen onſe Fob gewaer;
Dies heeft hy metter daet een jonge vrou verworven.
Hy was ſchier even ſtaegh ontrent de nieuwe bruyt,
En 't wyfje ſocht vermaeck en wou gedurigh ſpelen:
Eylaes de goede man die ſchut zyn beursje uyt:
Maer 't was als geenen tyt dat hy begon te quelen.
En waerom ſal ick langh op deſen handel ſtaen?
Hem mocht geen machtig kruyt geen dranck of wortel baten
Zyn kracht is uyt-geput, zyn leven heeft gedaen,
Hy moſt de jonge vrou en al zyn vreughde laten:
Hier riep doen al het volck: 't Fy linckers vuylen hoop,
Die ſich door al het lant van waer te ſeggen roemen.
Van hier met u bedroch; 't en heeft geen vaſten loop,
Men hoort u al gelyck maer leugenaers te noemen
Maer ſeker geeſtig quant, bewuſt van deſe doot,
Die ſprack: De kunſtenaer en heeft u niet bedrogen,

De graft waer van hy fprack dat is een vrouwe-fchoot;
Daer; daer is onfe Fob de gantfche ziel ontvlogen.

Wanneer de Jaeren tot een redelyck aenta gekomen zyn, is het pryslyck met de Poët *Horatius* 3. *Od*. 26. als hy fegt:

Ick was in mynen tydt een lief-tal aen de vrouwen,
Ick kon met goeden lof, de vryfters onderhouwen;
Maer dat is nu gedaen, dewyl een gryfen baert
Voortaen my niet en raet om meer te zyn gepaert.

Ovidius in zyn *Konft der Minnen* heeft we gefegt:

Een out foldaet en voeght niet wel,
Hy mocht al beter ruften;
En min noch dient gerimpelt vel
Tot amoureufe luften:
Is yemant kael of is hy grys,
Indien hy vryt, hy is niet wys.

Integendeel mag men feggen van die geen welcke haer luften niet weten te beteugelen:

Men vinter overal, die in haer oude jaeren
Noch even zyn gemoedt als zy te voren waren;
Men fiet dat hun de jeught noch in de Leden ryt,
Al is haer kranck geftel verwonnen van den tyt.

Niets is gevoeglycker, dan van gelycke jaeren gepaert te zyn, en van luyden die in de

de fleur des levens zyn. Wanneer het dan met goed beleyd gedaen wort, is het een pryslycke ſaeck; alſoo die ſieckte door geen kruyden te geneſen is, gelyck *Propertius* 2. *Eleg.* 1. wel ſegt:

Wat ſieckte dat een menſche quelt,
Al is hy wonder vremt geſtelt,
Dat jaecht een Dranck, een machtich kruyt,
Dat jaecht een kunſtich meeſter uyt.
Maer brant van liefd' en minne-pyn
Die paſt niet op den Medicyn.

Op de ontdekking der geheime Liefde.

Myn Voeſter heeft den brant van myn bedeckte wonden
Uyt ick en weet niet wat behendig ondervonden;
Die ſeyde my in 't oor: Ick ſie het datje mint,
En dat u jeughdigh hert tot vryen is geſint.

De Droomende Minne Luſt, uyt Ovidius Metam. 9. Boeck.

Hoewel dat Biblis ſlaept, zy voelt in haren ſin
Het tipje van de luſt, het puyckje van de min:
Zy wert in haer gewaer, oock met een groot vernoegen,
Hoe dat ſich onder een de ſoeſte leden voegen,
En watter is ontrent; zy werter in beſchaemt.
Om dat ſoo geylen droom geen jonge Maeght betaemt,
En ſchoon zy is ontwaeckt, zy voelt haer gantſch bewogen,
Zy voelt haer met den droom als buyten haer getogen,

Zy

Zy peyſt, en overpeyſt al watter is geſchiet,
En wat haer gulle jeught oock in den ſlaep geniet.
Ten leſten ſpreecktſe dus: Wat is van deſe droomen?
Ellendigh als ick ben! wie kan den ſlaep betoomen?
O Venus, met u kint, wat voor een diepe luſt
Heeft my den geeſt beroert, oock midden in de ruſt?
Wat voeld' ick voor gewoel? wat voor een dertel weſen
Quam in het nacht-geſicht my door het lyf gereſen?
Godinne van de jeught weeſt hier getuygen van,
Het komt de daet ſoo na, gelyck het immer kan.

DE

DE EERGIERIGHEYT.

Daer is een ander plaegh om onluſt in te voeren,
Die komt wanneer den menſch op eer begint te loeren,
Op ſtaet-ſucht is geſet, want dan is 't dat de geeſt
Voor ick en weet niet wat, voor alle dingen vreeſt.
Siet daer een ſtaegh gequel, de wooningh van de ſterren
Die heeft men even-ſelfs, die heeft men ſien verwerren,
By dit onruſtigh ſpoock, ſoo datter twiſt ontſtont
Ter plaetſen daer men noyt als ſoete vreed' en vont.

Wel

Wel om dit grilligh bloedt uyt onſen geeſt te dryven,
Soo dient een yeder menſch in zyn gemoedt te ſchryven,
Dat Godt van alle tydt verwaende ſinnen haet,
En trotſe lieden ſtraft, en met den donder ſlaet,
Wie dan met zynen Godt in vrede ſoeckt te weſen,
Moet als een ſtage les dit aen zyn herte leſen:
En waerom dus gepoogt tot eer en hogen lof?
Wy zyn (hoe groot wy zyn) maer aerd' en enckel ſtof.

De *Eergierigheydt* heeft ſoo groot vermogen, datſe alle andere driften te boven gaet, en ſtercker dan de Liefde is. Het is niet anders dan een begeerte tot eer en ſtaet, en valt ligtelyck in de verſtandigſte geeſten. De Eer gaet boven alles, daerom die met alle vermogens moet betragt werden. De Eergierigheyt is een onruſt en pynigt ſig geſtadig met hope en begeerte. De begeerte is om boven een ander in eer en ſtaet verheven te worden; en die hem voorgaen is hem een geſtadig verdriet.

De *Eergierigheydt* is ligt een ſlagtoffer van die hoog verheven zyn. Het is een onverſadelycke begeerte, waer door alles in gevaer wort geſtelt; een gedurige onruſt, jaegende na 't geen boven vermogen is. Die hier van niet aengedaen zyn, mogen met regt geluckig geagt werden, alſoo 't fortuyn een yegelyck niet dient:

Siet! hoe gaen des werelts ſaken,
Op en neer, als ebb' en vloet,
Somtyts iſſet al te goet,
't Schynt men kan 't niet qualyck maken:
Maer als 't rat eens omme-draeyt,
Wat men doet is dan bekaeyt.

Alexander, *Scipio*, *Pompeius*, en meer andre zyn by uytnemenheyt in de *Eergierigheydt* berugt geweeſt; daer ſe integendeel van de alderſchoonſte Vrouwen niet konde overwonnen worden. De Liefde kan verſadigt, maer de *Eergierigheydt* kan noyt verſadigt werden; en hoe meer de begeerte ſtant grypt, hoe onverſadelycker deſelve bevonden wort. Het gaet ſoo ver, dat om zyn eygen verheven te ſien, ſig ſelfs ſoude opofferen; gelyck te ſien is, volgens 't getuygen van *Tacitus*, aen de Moeder van *Nero*. Zy vernemende dat haer Soon Keyſer ſoude worden, maer daer en tegen haer het leven koſten, gaf tot antwoort: *Laet hy my maer doot-ſlaen, als hy maer Keyſer is.*

De *Eergierigheydt* doet gewelt op de Wetten en de Conſcientie. By *Cicero* in het *Eerſte Boeck der Officien* ſtaen de verſſen van *Euripides*, die *Cæſar* dickwils tot voorwerp had:

Indien men 't recht oyt ſchende mach,
Het dient gedaen om 't hoogh geſagh:
Maer watter anders mach geſchien,
Laet daer u deught en vroomheydt ſien.

De *Eergierigheydt* neemt weg de wetten der natuur , gelyck te ſien is in 't vermoorden der Ouders , Kinders en Broeders , als in *Abſalon* , *Abimelech* , *Athanalia*, *Romolus* enz. 't geen alles by voorname Schryvers breetvoerig gevonden wort.

Deſe Paſſie, zynde de eerſte die in de werelt zyn oorſpronck heeft genomen , heeft Godt ſoo mishaeght, dat ſe aen de ſwaerſte ſtraffe is onderworpen. De quade Engelen ſig ſoo hoog verheffende, dat zy Godt wilde gelyck zyn, zyn in 't diepſte der helle geworpen. Dit is niet min ten allerduydelyckſte in onſer aller Vader *Adam* , die niet te vreden met de heerlycke ſtaet waer in Godt hem geſtelt had , maer Godt gelyck wilde zyn , is daer door van dien heerlycke ſtaet berooft geworden. *Goliath* is geen minder exempel. *Senacherib* en *Holophernus* van hovaerdey verblint zynde , tegen Godt opſtonden. *Ozias* niet te vreden de Koninckl ycke waerdigheyt te beſitten , maer wilde Overprieſter zyn. *Aman* liet hem aenbidden. *Herodes* liet hem ſoo veel eer als Godt bewyſen. De Keyſers *Caligula*, *Domitianus* en *Helrogabalus* wilde niet gerekent zyn onder de ſterflycke menſchen , hebben haer ſelven Altaren doen bouwen , Beelden oprechten en onder 't getal der Goden geſtelt; dog alle aen een elendig eynde gekomen.

De

De ongeluckige eyndens der Eergierigen zyn aenmerckelyck. De ſinrycke Fabulen waer onder veeltyds de waerheyt bedeckt wort, vertoonen ons, dat *Phæton*, door zyn hoovaerdey met de blixem is geſlagen, om dat hy dorſt beſtaen met wagen en paerden na de Son te vaeren. Geen minder voorbeelt is 'er in den val van *Icarus*, de Soon van *Dedalus*, die al te hoog wilde vliegen, in de Zee is gevallen. *Ovidius* 8. *Metam.* 3.

Soo haeſt de jongelingh een weynigh heeft gevlogen,
Is hy tot aen de Son en hooger op-getogen.
Hy kreegh een moedig hert, hy maeckt een ſnelle vlucht,
Het docht hem wonder moy te ſwerven in de lucht.
Hy liet zyn Vader daer (die wou geen zonne raken)
Hy dacht in zyn gemoedt, hy woudet beter maken:
Hy ſiet dat helder licht, en ſtont hem wonder aen,
Hy wou, indien hy mocht, tot in den Hemel gaen.
Maer als de gulde zon zyn vleugels quam beſchynen,
Soo ſmolt de looſe Was, zyn veren die verdwynen,
En hy is ſonder hulp, zyn leden worden bloot;
Daer is van ſtonden aen de vlieger in den noot.
Hy roept tot zyn behulp de vleugels van de winden,
Maer daer en is geen trooſt in zyn verdriet te vinden.
Ach! t' wyl hy nederviel, en om zyn Vader riep,
Soo lagh hy metter daedt te midden in het diep.
Daer liet de jongelingh zyn onverſichtig leven,
En daer is maer alleen de bloote naem gebleven,

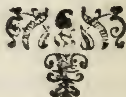
De naem van Icarus, die nam het water aen:
Sie daer een droef besluyt van onbedachte waen.

Van gelycken gaet het met die geen, di
met alle gewelt in eer van staet, sig hoo
soecken te verheffen, geen agt slaende op d
gevaerlycke eyndens; waer van te regt me
de Poët *Claudius* gesegt kan worden:

Daer zynder menighmael die werden hoogh verheven,
Om als haer val genaeckt een meerder slagh te geven.

Door de *Eergierigheydt*, wanneer de Eergi
rige daer in slaegt, soo is hy veeltyds t
duchten, waer van tot slot gesegt:

Soo haest de risp heeft afgeleydt haer swarte vellen,
Vliegt door geheel het huys, en gaet de menschen quelle
Komt ongenoot te gast, en om de lichten swerft,
Gaet nestelen in 't bont, en menigh kleet bederft.
Als eenig slecht gesel tot eeren wort verheven,
Stracx steeckt hy 't hooft om hoog: elck dient voor h
te beven,
En denckt niet wie hy was, maer steygert in de lucht
En die van kleyn wert groot, maeckt sich te seer geduc

D

DE GIERIGHEYDT.

De liefde tot het gelt heeft vry geen minder krachten,
Om tot een vreemt gewoel te rucken ons gedachten;
't Is wonder om te sien wat dat het aertsche goet
Door al het gantsche landt, door al de werelt doet,
Vat isser menigh mensch die nachten ende dagen,
besich over al met ryckdom na te jagen:
En schoon hy 't eens verkryght dat hy geduerigh socht;
Soo is hy maer alleen in meerder anghst gebrocht.

't Is oly in het vyer al wat hy heeft bekomen,
En zyn geltgierig hert is dieper ingenoomen:
Het goet dat hy besit dat is dat hy ontbeert,
En hoe hy meer verkryght, hoe dat hy meer begeert.
Wat raet voor dit gebreck? Siet op u vluchtig leven,
Siet wat een engen buyck is aen den mensch gegeven;
Siet wat hy maer en hoeft, en, wilje zyn gerust,
Tracht niet tot meerder goet, maer mindert uwen lu

De *Gierigheydt* is een onversadelycke b geerte na gelt en goet, gelyck als of 'er o welvaert in gelegen is. Dese onmatige b geerlyckheyt verteert de natuerlycke gen gentheyt, die wy alle onse nabestaende en o selfs behoren toe te dragen. Alles vergely kende by winst te doen, schynt het niets zyn; en verachten ten lesten ons selfs, ziel lichaem. Seneca, Ep. 94. segt: *Wat sotti heyt is 't dat men voor zyn afgodt hout 't geen natuur onder onse voeten gestelt en in de Aer verborgen heeft, niet waerdig om gesien, m onder de voeten getreden te werden.* Dese b geerlyckheyt segt *Ovidius*, *Met.* 4. heeft z Oorspronck eerst in de ysere eeuw genome wanneer de deugt heel verbastert was:

Doen saghmen al het volck in gierigheydt verhitten,
Men roert het aertryck om, men stelt sigh om te spitte
Al wat verholen was en in het duyster lagh,
Dat haeltmen aen het licht en aen den hellen dag,

De werelt lyt gewelt: men groeffer diepe kuylen,
Daer in (gelyck het ſcheen) veel moye dingen ſchuylen:
Van daer quam 't yſer voort, van daer quam ons het gout,
Dat meer als 't yſer ſelfs ons quade rancken brout.
Hier zyn van doen voortaen gebreken uyt gekomen,
Die hebben met gewelt de werelt ingenomen;
Soo dat het gantſche land in vreemde bochten ſtont.
Het yſer doet het werck, het gout dat leyt den gront.

Het is een groote dwaesheyt, zyn leven af te ſloven, alleen om goederen te vergaderen, nadien de begeerte noyt verſadigt wort. Het is een der beklaeglyckſte ſlavernye te dienen, waer van wy moeten gedient worden; want een gierigaert dient zyn ſchatten, daer in tegendeel de ſchatten hem ten nutte moet zyn.

Lucianus ſegt dat een gierigaert is gelyck *Tentalus*, die niet toelaet te eeten nog te drincken; maer alleen ſit te gapen na 't gout, 't geen *Horatius* met deſe gelyckenis te kenne geeft:

De bange Tantalus ſtaet midden in de beken,
En pooght zyn dorre mont daer aen te mogen ſteken,
Maer 't is om niet geſocht al wat de man betracht,
Soo dat hy in het nat van enckel dorſt verſmacht,
Waerom belachje dit? Al warent malle grillen,
Ey, leert wat onder dit de geeſten leeren willen.
Gelooftet, lieve vrient, verandert maer den naem,
De fabel is voor u en u bedryf bequaem.
U huys is vol getoſt met alderhande waren,
Vry meer als eens genoegh om wel te mogen varen,

Maer, vrient, wat isser van? Ghy leghter op en slaept,
Ghy legter op en dut, ghy legter op en gaept;
Het schynt u heyligh broot, ghy mooghtet niet genaken
En min tot u vermaeck door mont of lippen smaken:
't Is u maer als een beeldt geschildert aen de waut,
Daer in wel yemant waen, maer niemant wesen vant

Alle de misslagen segt *Aristoteles*, hebben haer oorspronck uyt *eer* en *gelt-sucht*, als zyn de twee beulen van 's mensche natuur, pyni-gende nagt en dagh, en alle quaet in de werel veroorsaeckende; gelyck 1 *Timoth.* 6: 10. ge-segt wort: *De geltgierigheyt is een wortel van alle quaet, tot welcke sommige lust hebbende, zyn afgedwaelt van het geloove, en hebbe haer selv met veel smerte doorsteken.* Het zyn byde pes-ten van 't menschelyck geslacht, Landen en Steden te onder brengende.

Door de Gierigheyt wort de Godsdienst aen een zyde gestelt, Landen verraden en zyn le-ven in gevaer van een euwig verderf gebragt gelyck hier voren van *Timotheus* is gesegt. *Dae is niet boser als een gierigaert; dewyl hy zyn ei-gen siele verkoopt*, segt *Eclesiasticus.*

De Gierigheyt, is gesegt, een onversade-lycke begeerte te zyn. *J. Hal*, in zyn *Medi-tatien*, vergelyckt deselve by een Spin, niet al-leen om dat hy zyn netten spant tot stricke van gewin om vliegen te vangen, maer vee

mee

meer daer in, dat, wanneer hy zyn nette ſpant, zyn eygen ingewant verteert. Soo 'er eenig Creatuur elendig en 't minſt te beklagen is, ſoo is 't een gierigaert, alſoo hy zyn ſelfs elendig maeckt, is nimmer te verſadigen, altyd na meer vroetende:

Werpt aen den hondt een ſtuck, hy ſal 't terſtont op rapen,
En ſlocken in zyn lyf en naer een ander gapen;
Hy proeft niet eens hoe 't ſmaeckt, 't en glyt maer door zyn keel,
Hy loert altyt na meer al komter noch ſoo veel.
Vreck, onverſaed'lyck hert, wat goets doen u dyn ſchatten,
Midts gy ſtaegh beſig zyt om na wat nieuws te vatten?
Elck die na verſch gewin geduerig ſnackt en haeckt,
Van dat gewonnen is niet ſoets met al en ſmaeckt.

By *Stobæum* leſen wy van een gierige vreck, genaemt *Heomocrates*, die kranck leggende, beſig was met te rekenen wat hy den Doctoor ſoude moete geven; en in zyn ſieckte komen te verteren; ſoo bevond hy dat al zyn gereet gelt daer door verteert ſoude zyn. Dit hem ſoo aen 't herte gaende, ſeyde hy: *Het is beter te ſterven*; en is terſtont geſtorven. Hy had ſig ſelfs erfgenaem gemaekt, als gedagtig zynde, gelyck mooglyck alle onverſadelycke en de wangunſt eygen is, na de doodt in een ander leven te komen, waer door zy 't genot van hun ſchraapſuchtig hert kunne genieten;

maer hy doot zynde, deelde zyn vriende d
goederen met vreughden. *J. Scaliger* in *fær*
rap. Epigr. 3. ſegt daer van:

Maſtor had hem ſelfs als erfgenaem geſchreven,
Door noodt en karigheyt tot in den doot gedreven,
Die voor zyn eygen ſelfs noyt eens en heeft geleeft
Is 't vreemt dat ſo een vreck een vreemde uytgang heef

De oude *Galenus* vergelyck deſe onmaetig
begeerlyckheyt by een gulſige maegh, di
meer inſlickt dan hy verſwelgen kan. Wa
quaet, ſeyt *Plutarchus*, ſal 't groot goet wec
nemen, indien de begeerlyckheyt van het goe
niet kan wech nemen. Het is met de gieri
gaerts als met de water-ſuchtige, die, ho
meer zy drincken, hoe meer dorſt zy hebben
en volgens 't ſpreekwoort, *hoe rycker hoe gie*
riger.

Elendig is des menſchen leven door de gie
righeyt, ſegt *Hippocrates*, en erger ſieckte al
de raſernye. Een gierigaert gunt nog een an
der nog zyn ſelfs eenig goet, lydt liever hon
ger, als dat hy eenig gelt ſoude verteeren.

De Philoſooph *Crates* zyne lof-reden, in
openbaer, over de weerdigheyt van 't geeſtelyc
goet doende, en bygeval van *Demetrius Phal*
rius, die in veel jaeren, met koopmanſchap
groot goet had vergaert, in verwonderin
aengehoort zynde, kon ſig niet onthouden va
luyc

luyds keels uyt te roepen: *O ongeluckige! dat ick ſoo lang onwetende ben geweeſt, dat ick geen werck heb gemaekt van ſoo koſtelycke goederen, als die van de deught zyn, daer alle de andere yedele en maer een ſchyn van goedt hebben, die met ſoo veel arbeyt verkregen, met ſoo veel ſorge bewaert, en met ſoo veel verdriet verlooren worden.*

Een Gierigaert heeft nagt nog dag ruſt, maer is geſtadig met angſt, dat zyne goederen geſtolen, of hy daer door om 't leven ſal gebragt worden. Op 't minſte geriffel verbeelt hy dat 'er een dief is die zyn gelt-kiſt ſoeckt meeſter te worden. Quelt ſig ſelfs geſtadig, waer door zyn ſiele niet alleen ontruſt met goedt op goedt te hebben vergadert, maer oock zyn lichaem in een ſlegte ſtaet van geſontheyt gebragt wort. *Horat. Epiſt.* 1. ſegt:

Wat doet een menſche niet om groot te mogen werden?
Hy leeft in ſtage ſorgh en wilder in volherden,
Hy reyſt door Zee en Landt, tot aen de laetſte Kuſt,
En leeft om ryck te zyn, geduerigh ongeruſt.

O! elendig menſch, die midden in den ryckdom van gierigheyt overladen is. Gedenckt eens hoe het van Godt geſtraft wert. Het exempel van den rycken man, by den Euangeliſt *Lucas* 16: vers 23. en 24. is daer voor een allernaerſte verſchrikking. *Gierigheyt* is afgoderye *Col.* 3: vers 5. *Paulus* in zyn eerſte

Brief aen de *Corinth.* Cap 6. vs. 10. ſegt , d
Gierigaerts het Koninckrycke Gods niet be-e
ven zullen.

Wie ſal 'er gevonden werden , die zyn e
gen ſiele lief heeft , geen afkeer ſal hebb
van de Gierigheyt? *Auguſtinus* 7. de *Civ. D*
12. ſegt : *De liefde der wysheyt , ſuyvert al*
vuyligheyt der Gierigheyt. Laet ons dan d
vermaeninge van den Euangeliſt ten nutte zyn
Lucas Cap. 5: vers 15. *Siet toe en wagt u van d*
Gierigheyt. En de raet volgens *Hor.* 1. *Epiſt.* 1

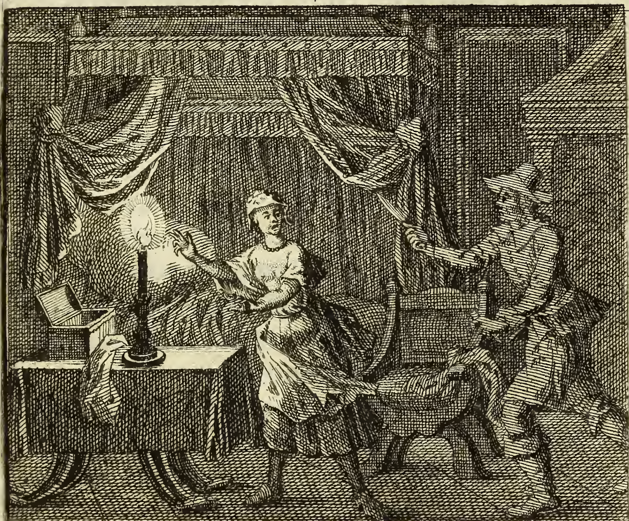
Indien u win-ſieck hert van gierigheyt beſeten,
Aen u verheerden geeſt zyn plichten doet vergeten;
  Soo dat u gantſche ziel als van begeerten brant;
  Of woelt, gelyck een Zee ontrent het dorre ſtrant.
Weet datter woorden zyn en welbedachte reden,
Waer door een ydel hert gewent tot beter zeden.
  Stelt die maer in het werck, ghy ſult in korten tydt,
  Al vry geruſter zyn, als ghy op heden zyt.

Socrates gevraegt zynde, hoe yemant ryc
ſoude konne worde ? antwoorde : *Indien h*
arm van begeerte is.

Apollonius Tyanæus plach de Goden te bid
den : *Geeft dat ick weynigh mach hebben*
en geen gebreck lyde. Het gebedt van d
wyſe Koning *Salomon* is een yegelyck genoe
bekent, en wenſchelyck , altyd daer aen t
gedencken.

D

DE JALOUSIE.

Daer is een ſlimmer quael, dat vrou en echte mannen,
Behoren t' aller tyt uyt haer gemoet te bannen:
Men noemt 'et Jalouſy, ick heet 'et Yver-ſucht;
Het dient, hoe dat 'et hiet gedreven op de vlucht.
't Is angſt dat eenich menſch een haven mocht bevaren,
Die hy voor hem alleen ten nauſten wil bewaren;
't Is vrees, dat ghy miſſchien wel yet verlieſen ſout,
Dat ghy voor u alleen geduerig hebben wout.

Maer

Maer hoe dit yemant noemt of hoe het wert beſchreven,
Het dient van 't echte volck geduerig wech-gedreven,
  Want als die felle peſt haer ſinnen eens beſit,
  Soo wort het lyf onſtelt tot aen het minſte lit.
Wat onheyl menich-mael hier uyt is voor-gekomen,
Dient neerſtig aen-gemerckt en in te zyn genomen,
  En op dat yeder menſch dit recht bedencken magh,
  Wil ick een kort verhael hier brengen aen den dagh.
Leuconis had een man tot jagen ſeer genegen,
Het wiltbraet dat hy ving ſcheen hem een groten zegen,
  Soo dat hy menichmael door woeſte velden liep,
  En als hy was vermoeyt oock in de boſſchen ſliep.
Zyn vrou uyt dit bedryf verviel in groot vermoeden,
Dat hy met vreemde koſt zyn luſt beſtont te voeden,
  Dat ja een hupſe maegt, of wel een Wout-Goddin,
  Zyn geeſten had verruckt tot ongewoone min.
Zy droef om dit gepeys en in den geeſt verbolgen,
Nam voor, haer lieven man oock in het bos te volgen,
  Zy koos een eenſaem wout dat niemant ſien en kon,
  Al ſchenen over al de ſtralen van de Son.
De bracken op het velt van jagers aen-gedreven,
Die lopen door het wout waer boom of tacken beven,
  Oock daer het kreuckel-bos en ander groente drilt,
  En vallen op de vrou als op een ſeltſaem wilt:
Daer wort Leuconias van alle kant gebeten,
En door het gras geruckt en in het ſtof geſmeten,
  En eerder yemant quam ſoo iſſe gantſch verſcheurt,
  Ja door een fellen hont en hier en daer geſleurt.
De droeve Chianip, als hy daer was gekomen,
Is met een grooten rou ten diepſten in-genomen,

Hy ſagh een lieve vrouw, zyn uyt-verkore pant,
  Gantſch leelyck af-gemaekt en liggen in het ſant.
Hem docht dat deſe ſmert geen meeſter kon geneſen,
En dat geen ſpookſter ſelf de wonden ſou beleſen,
  Hy nam een korte pieck, een wapen voor de jacht,
  En gaf hem op de punt als met geheele macht,
Daer quam zyn jeugdig bloet met ſtralen uytgeſprongen,
Gelyck het water doet door buyſen opgedrongen,
  En ſchoon zyn innig hert neemt af-ſcheyt van de Ziel,
  Noch maeckt hy dat zyn lyf ontrent de vrouwe viel.
Daer wort haer bloet gemengt. Nu roep ick Echte vrouwen,
Wilt met u gantſche kracht dit onheyl weder-houwen,
  Ghy taſt als metter hant en leert hier uyt de daet,
  Hoe verre deſe peſt in vrouwe ſinnen gaet.
Maer wil j' op dit bedryf gelycken handel leſen,
Neemt Naſo metter hant daer wert 'et aengeweſen,
  Siet Procris daer gemelt die braght haer in de noot,
  En wert oock ſonder ergh van haren Man gedoot.
Doch mits oock Echte mans hier in by wylen dwalen,
Wil ick, tot haer bericht een ander ſtuck verhalen,
  Want dat nu is geſeyt, daer was de goede Man,
  Noch zyn jalourſen geeſt noch gront noch oorſaek van
Juſtine boven al een Perel van de Vrouwen,
Moet hier een af-beelt zyn van 't ongeluckig Trouwen,
  Zy was van ſoeten aert en uyttermaten ſchoon,
  Maer voor haer friſſe jeugt ſoo kreeghſe ſlechte loon,
De Juffer had geleyt een onbeſprooke leven,
Soo dat haer Momus ſelfs geen lack en wiſt te geven;
  Daer was geen rauwe jeught die haer te veel beſocht,
  Geen lincker uyt het Hof die haer geſchencken brocht;

Zy ftont eens ongekleet als veerdig om te flapen,
En Thirfis nam vermaeck op haer te mogen gapen,
Hy fagh haer witte hals haer borft gelyck een Swaen
En bleef een lange wyl in dat gefichte ftaen.
Hy liet een grillig oogh op al haer leden dwalen,
Jae liet een deufigh breyn op haer gedaente malen,
Hy feyde binnens mondts dit over fchoone Wyf,
En heeft God niet gemaeckt voor myn on-aerdig lyf,
Hoe kan ick dit Juweel voor my alleen befitten,
Een yeder die het fiet die moet 'er op verhitten,
En wie doch fach 'er oyt foo af-gerichten Man,
Die foo een aerdigh pant voor hem bewaren kan.
De Jonckers die haer werck van flimme rancken maken
Die fullen voor gewis die fullen haer genaken,
Ja feggen over luyt en dat tot mynder fpyt,
Gaet hooren-drager gaet gy zyt u bloemtjen quyt.
Ick ben een Edelman en kan geen fchande lyden,
Ick heb dien witten hals al liever af te fnyden,
Hy nam een vinnig mes en trat in haeften toe,
En feyd' ô deftigh werck, dat ick op heden doe.
Ick meyne met 'er daet myn fchande voor te komen,
Dies fal my dit Juweel niet worden afgenomen,
Hy dede dat hy fprack. Siet daer een wreede moort,
Juftina lag gevelt en in haer bloet gefmoort.
Veel gingen dit bedryf ten naeuften over leggen,
Maer wat de reden was en konde niemant feggen,
Zy hadde van der jeught foo wel en ftil geleeft,
Dat niemant van haer doen een quaet vermoeden heef
Wel heeft nu eenigh menfch een Dochter te befteden
Die let op dit bedryf en dat in volle leden;

Vriei

Vrient geeft noyt uwe Maegt aen eenig ſeltſaem hooft,
Of ghy wert van u vreught en van u vrucht berooft.
Zy ſiet wat dit vergif kan in de Menſchen wercken,
En zy men zyn gemoet met reden wil verſtercken,
Geſellen hoort een woort indien ghy Mannen zyt,
Maeckt dat je deſe peſt in al haer deelen myt.
Nu ghy dit vuyl gebreck met onluſt hebt geleſen,
Hoort van een yver-ſucht die u kan dienſtig weſen,
Ghy, tracht jaloers te zyn oock met een diep gepeys,
Van 's Duyvels ſlim bedrogh en van u eygen vleys.
Voegt hier de werelt by zy weten ſlimme grepen,
Om oock u beſte pant tot in haer net te ſlepen,
Ghy ſiet geduerigh toe en hout 'et als verdacht,
Wat by dit oilyck volck te voor-ſchyn wert gebracht.
Let op haer ſlim geſtreel en op haer lieve kooſen,
Daer zyn in dit geval oock prickels by de rooſen,
Hebt dan hier op het oog, ſoo veel als eenigh Man,
Op zyn verdachte Vrou de ſinnen ſpannen kan,
Ghy kont oock voordeel doen met veelderhande ſaken,
Die ons nadeeligh zyn en alle Menſchen laken,
En om hier ront te gaen, Ick houd hem voor geleert,
Die zyn gebreken ſelfs tot voordeel omme keert.

De *Jalouſie*, zynde een yver-ſucht in man en vrouw, waer in alle wantrouwen onder malkander opgeſloten legt, vol argwaen, dat de man zyn vrouw, of de vrouw haer man door een ander geliefkooſt wort. Dit kan door veel gelegenheden zyn oorſpronck ne-

men,

men, en de alderdroevigste gevolgen hebben
De oorsaeck, is menigvuldig, als ligtver
digh optooysel; onbeschaemde dertelheyt; '
blanketsel; 't ontbloote des lichaem; onbeta
melycke gebaertens; ligvaerdig dansen; sig t
begeven op onbetamelyke wegen en plaetsen
enz. Dit alles verweckt niet dan Jalousie.

Brasilius de gevaerlyckheyt daer van siende
segt: *Welcke doch sal ick meest beschryen, d
getrouwde of ongetrouwde vrouwen? alsoo die son
der maegdom zyn t'huys gegaen, en dese de huw
lyks kuysheyt haren mannen niet gehouden hebben
en schoon by eenige met 't lichaem de sonde mog
gemydt hebben, is 't egter in de gemoederen ingo
slopen. Indien een vliegent gesicht, in een geval
le ontmoeting, tot begeerlyckheyt aengewendt, i
soodanig gevaer brengt, dat het voor overspel d
harten gekent wort; hoe veel gevaerlycker is 't
dat men met voorweten op 't verlocklyckst opto
by een komt; daer de vrouwen by den wyn, m
alle dertele bewegingen, met dansen en ong
schickte gesang, het breydeloose manvolck eve
als tot d'onkuysheyt nodigen.* En *Chrysostomi*
segt: *In soodanige feesten begint de man een wee
sin in zyn wyf te krygen, en diergelycke licht
koyen aen te hangen, soo dat hy zyn suyvere fo
teyn verlatende, na die vuyle en slikkerige ge
helt; waer door ontelbare onheylen, (onder de
Jalousie) in de huyshouding ontstaen.*

D

Die met een aenlockent gesicht, en lonken-e oogen zyn, verwecken niet min de lichtvaerigheyt; waer op elders dus gesinspeelt wort:

Die getuygen, sonder spreken,
Van haer smertelycke smert,
En door geyle wemeltreken
Toonen wat 'er woont in 't hert.

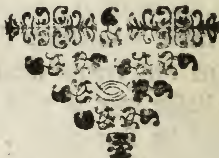
Nog kan daer-en-boven, liefdeloosheyt, de orsaeck van zyn. Wanneer 'er in den echt enig onmin onstaet, denckt men alle quaet; vaer van dus wort gesegt:

Want de liefde, die te met,
Wert met achterdocht besmet,
Kan niet hebben langen duur,
Maer vergaet van uur tot uur,
Als een vriendt zyn vriendt mistrout,
Is de vriendschap haest verkout,
Want mistrouwen maeckt geschil;
En 't verschil breeckt beyder wil;
En des wils oneenigheyt,
Maeckt dat haere vriendschap scheydt.
Als men na zyn vrouw moet sien,
Komt de liefde veer te vlien.
Niets en wert 'er seer geacht,
't Geen men houdt van schult verdacht.
Die dan met een lossen sin,
Houd verdacht eens anders min,
Geeft een vast getuygenis,
Dat hy selfs liefdeloos is.

Daer de liefdens eendragt wort gevonden daer is geen quaet vermoeden. *Paulus* 1 Co 13. vers 4. en 5. segt: *Daer een heete en oprec te goedhartigheyt is aengegroeyt, daer is al Hoererey verbannen; en die alsoo zyn wyf b mint, krygt niet dan echte lust in zyn gedac ten.* En *Plutarchus* segt, dat de liefde so groote sedigheyt en getrouwheyt mede brengt dat zy de schaemte en sedigheyt toevoert, e alleen haer beminde doet gehoorsamen.

De droevige gevolgen, uyt de Yversuc ontstaende, zyn genoeg ten toon gestelt.

De Jalousie, wanneer die ontstaet uyt in beelding, sonder schyn van waerheyt, is een groot quaet; maer wanneer het voorkom uyt sichtbare voorbeelden, is het ten hoogst strafbaer.

D

DE BLYDSCHAP.

Maer ghy moet niet alleen verdriet en vreefe myden,
Ghy mooght u boven dien niet al te feer verblyden,
Want is in u gemoet de blydfchap al te groot,
Zy leydt u menigmael tot aen de bleecke doot.
De geeften en het bloedt die komen op-gevlogen,
En worden van het hert geweldig in-getogen:
Soo dat de levens-kracht, oock midden in de luft,
Wort haeftig overftolpt, en veerdig uytgebluft;

Maer wat kan doch een menfch op aerden over-komen,
Om met foo grooten vreught te werden in-genomen?
Eylaes! wat hier vermaeck, geneugt, of blytfchap fchyn
Dat fiet men dat in haeft gelyck een roock verdwynt.
't Is niet de pyne waert, om aertfche beufel faken
Te roeren zynen geeft, en groote vreught te maken.
Myn fiel, fchoon ghy bequaemt luft, eer, en groten fchat
't Is al maer enckel droom, hebt of jet niet en hadt.

Daer is geen beweging des gemoeds, die levendighe geeften door al de leden verfprey en 't lichaem vervrolyckt, als de *Blydfchap* maer moet mede de paele der matigheyt ni te boven gaen, anders verweckt defelve ve onheyl; ja felfs de doot.

De *Blydfchap* heeft verfcheyde oorfaecke 't zy van ons felfs of onfer vrienden welvaer zynde de rechte Blydfchap; maer daer en t gen uyt oorfaeck, dat het onfe vyanden qu lyck gaet. *Suetonius* getuygt dat het volck Romen, grote vreugde bedreven over de do van de Tyrannifche Keyfers, *Tiberius*, *Ca gula*, *Nero* en *Domitianus*, om dat zy wred lyck daer van geregeert wierden. *Senec. Oed*

Wie yemandt heeft gevreeft wanneer hy plagh te leve
Die fal noyt aen zyn graf bedroefde tranen geven.

Groote en onverwagte tydinge, waer in i aengenaems gevonden wort, verfchrickt

do

doet de ſinne ſtil ſtaen. Wanneer *Dionyſius* de tyding ontfing, dat de groote *Alexander* overleeden was, wiert van blydſchap ſoo ontſet, dat hy van ſig ſelfs viel, en ſcheen geheel leveloos te zyn.

Verſcheyde Exempelen zyn 'er van die door al te groote blydſchap geſtorven zyn. Den vermaerde Poët *Sephocles* wierd ſoo verheugt over den lof, wegens een behaelde Prys, dat hy van Blydſchap den geeſt gaf. *Agellius* had drie Soonen, en verſtaende dat elck in 't byſonder in Griecken-landt, in openbare ſpelen de prys behaelde, en zy gekomen zynde om de kroonen op 't hooft van haer Vader te ſetten, en te omhelſen, ſoo wierdt den ouden man van blydſchap ſoo opgetogen, dat hy den geeſt gaf. *Montaigne* 1. *des Eſſais* 2. verhaelt van Paus *Leo* de thiende, een groot vyant van de Françoiſen, die verſtaende dat *Milan* door Keyſer Karel ontnomen was, wierd ſoo verblydt, dat hy terſtont een koorts kreeg, en kort daer na is geſtorven.

De Hertog van Ferrare, genaemt *Alfonſus*, hebbende verſtaen dat Paus *Clemens* de ſevende, hem een groot vyant zynde, overleden was, en *Paulus* de III. tot Paus verkooren, is daer over ſoo verblydt geweeſt, dat hy binne wynig dagen is komen te ſterven, waer op de verſſen in 't Latyn dus overgeſet zyn:

Soo haeſt Alfonſus wiſt dat Clemens was geſtorven,
En dat zyn beſte vriendt de ſleutels hadt verworven,
Soo wert hy ſoo verheugt dat hy te bedde viel,
Ja in het duyſter graf den Paus geſelſchap hiel.
Het wert ('t is waer) gelooft en over-al geſchreven
Dat, ja de Prins, uyt rouw, verloor zyn dierbaer leven.
Maer, vrienden, hoort een woordt dat ick u ſeggen derf,
Het was uyt enckel vreught dat onſen Hertogh ſterf.

Ontallyck zyn de voorbeelden der droevige gevolgen van een onmatige Blydſchap, die ons tot leringe zyn, om ſig te matigen en te wenne tot een geſtaedige gemoeds geſtalten, in alles wat ons van Godt toegeſonden wort, en ſonder ſig te verheffen of moedeloos te werden, maer te dencken datter noyt volkome vreught is, *Ovid.* 7. *Met.*

Daer is noyt reyne vreught, noyt recht volkomen luſt,
Daer is geduerigh yet dat ons den geeſt ontruſt:

Hoe groote blydſchap oock binnens huys gevonden wort, ſtaet veeltyds de Droefheyt voor de deur; waerom de les van *Horat.* 2. *Carm.* 3. wel dient waergenomen te zyn:

Wanneer ghy wert beſocht met druck en tegenſpoet,
Soo ſtyft u met gedult, en houdt een vaſt gemoedt,
En als het ſoet geluck op u komt neder dalen,
En ſchynt in u vertreck als met vergulde ſtralen,

Soo

Soo bint den hoogh-moedt in, en toomt u windigh hert,
In voorſpoet weeſt geſet, en lydtſaem in de ſmert.

Simmachius in zyn *vierde Boeck*, 34 *Brief* ſegt: *De Natuer heeft alle menſchelycke blydſchap een wet geſtelt, dat de ſorgh altydt na de vreught komt. Soo dra een kint geboren is, zyn de Ouders verblydt; maer terſtont vol vrees en bekommering.*

Komt yemand tot Eer en Staet, dat wert met blydſchap aengenomen; maer daer op volgt veel moeyte en ſwarigheyt. *Seneca* in zyn 27. *Brief* ſegt: *De vaſte en rechte Blydſchap beſtaet alleen in de deught.* Een wys man, ſegt *Phylo*, verblyd hem in ſig ſelfven, niet in dingen die omtrent hem zyn. En wederom *Seneca* in zyn 59. *Brief*: Het gemoedt van de wyſe is even eens geſtelt, als den Hemel boven de Maen. Het is daer altydt helder: Ghy hebt dan waerom ghy ſoudet willen wys weſen, om dat deſelve nimmermeer ſonder blydſchap is. Die blydſchap komt niet als uyt een deugdelycke Concentie. Die niet deugtſaem zyn, en geen goede Concentie heeft, kan niet recht vrolyck weſen.

Keyſer *Tiberius*, in alles wat hy begeerde ſig verſadigende, en in welluſt levende, had nogtans noyt de rechte vreught, door zyn quade Concentie. Hier van getuygt hy ſelf, volgens 't ſeggen van *Suetonius*, in ſeeckere

Brief aen de Raedt van Romen geschreven, waer in hy segt: *Wat sal ick u schryven, of hoe sal ick schryven, of wat sal ick oock niet schryven, op dese tyt? De Goden moeten my, die den ondergangh alle daegh gevoelde, straffe, indien ick het weet &c.*

Wiens hert is overstolpt met ongeschickte lusten,
Draeght een geduerigh pack, hoe soud' hy konnen rusten?
 Al wort hy schoon gedient, al is hy Prins of Graef,
 Al maeckt hy and're vry, soo blyft hy doch een slaef,
Een mensch bewust van quaet, leeft in gestadig beven,
Hy sucht, hy k[illegible]cht, hy ducht, hy vlucht, oock niet gedreven,
 Door 't ruyschen van een blat verschiet zyns herten bloet,
 Verdrietig is den stant eens goddeloos gemoedt.

Vreughde te verwecke in tyden der swaermoedigheyt, door sich in dranck of andersins te buyte gaen, is een korte vreugd; Maer die de deugt voor ooghen heeft, is altyd vrolyck, zyn herte gevestigt op een goede Conscentie; blyft selfs in tegenspoet verheught en door geen rampen ontrust. Die de waere Blydschap soeckt tragt altyt wel te doen.

Wat stelt ghy Luyt of Veel om blydschap op te wecken?
Stelt, vrient, en stilt u hert: druck sal u vreught verstrecken;
 Een wel gesteldt gemoedt vindt over al zyn lust,
 In alle dinck is vreught, als 't hert maer is gerust.

DE GRAMSCHAP.

Het ſpoock dat gramſchap hiet dient mede wech gedreven,
Voor yeder die hem voegt om ſtil te mogen leven,
Want die in zynen geeſt dit vinnig monſter voedt,
't Is ſeker dat hy ſtaeg in roere weſen moet.
Ghy, voor den beſten raet, om dit gewoel te myden,
Leert ſpot, en ſpyt, en ſmaedt, met koele ſinnen lyden,
Leert onrecht, leert geweldt verſetten met gedult:
En om dit wel te doen, ſoo weeght u eygen ſchult.

Soo weeght in u gemoedt den ſtaet van uwe ſaken,
En hoe ghy 't by den Heer of elders plag te maken.
Peyſt dat je menigmael voor deſen hebt verdient
Met ſchimp te zyn onthaelt oock van u beſten vrient,
Spout hy dan gramme zucht, gelyck als heete kolen,
Seght in u ſtil gemoedt, Godt heeftet hem bevolen,
Godt geve my gedult. Dit na den eyſch betracht
Heeft menig Chriſten hert tot zachten aert gebracht.

De *Gramſchap* is een dulle gemoeds drift, een Paſſie die ons geheel buyte reden ſtelt, met wraeckſucht, om ſich te wreken over eenig ongelyck of quaet, dat men verbeelt buyte reden aengedaen te zyn. Deſe Paſſie is veel heviger als eenig andere; en ſiet niet aen, wat het oock ſoude mogen zyn, alleen agt gevende om ſich aen zyn tegenparty te wreken.

Seneca en *Plutarchus*, onder de Philoſophen de voornaemſte, die over de ſedigheyt geſchreven hebben, en wel voornamentlyck hebben toegelegt om de gramſchap na 't leven af te beelden, en door haer afſchuwlyck weſen, als in een ſpiegel te aenſchouwen, een afſchrick daer van ſoude hebben. *Het is* (ſeggen zy) *een onverſaegde, wrede en raſende furie; een wortel en oorſpronck van alle twedracht, twiſt, oproer, oorlogh, roven en moorden. Die de werelt in roer ſtelt, en den menſch van alle reden berooft, de beeſten gelyck zynde.*

Om

Om de affchuwelyckheit van defe Paffie in te beelden, foo heeft men te letten op het ontftelt wefen en 't gebaer van een verftoort en vergramt menfch: Hy raeft en tiert als dul en uytfinnigh, heen en weer fig begevende, tredende onder de voeten al wat hem voorkomt; byt op de tanden; flaet op de borft; 't hayr uyt 't hooft treckende. Nog nader befchouwende, fult gy fien, 't geficht ontftooken; de oogen glinfterende: de mondt van quaetheyt fchuymende gelyck de dulle honden, alle de leden des lichaems fidderende. *Perfius 3de Schimpdicht* fegt:

Wanneer de gramfchap komt dan fchynt het bloet te fieden,
Men kan zyn eygen hert, zyn geeften niet gebieden,
Men vier ooght als een kat, de mont die baert geluyt
Dat vreemt, dat groufaem is, dat niet met al en fluyt.

Wat onheylen zyn 'er al te wagten, van die foo gram van gemoet zyn? Daeglycks fien wy dat de befte vrienden malkander op 't hevigfte aentaften; ja felfs om 't leven brengen. By *Terentius Adelphi Act.* 3. *Scen.* 2. vinden wy eene *Geta* afgebeelt, die figh aenftelt of hy de heele wereld te niet doen foude:

Och of nu defen hoop my tegen mochte komen,
Terwyl ick ftae en briefch met gramfchap in-genomen.
Ick fou van ftonden aen, met wonder fel gebaer,
Ick fou myn vinnig hert gaen fpouwen onder haer.

Ick

Ick sou met groot vermaeck myn leet ten vollen wreken,
Ick sou dien ouden boef den kop in stucken breken.
  Ick sou hem met den voet gaen treden op het lyf,
  Om dat hy is de gront van al het slim bedryf.
Hoe sou ick Syrus slaen? Hoe sou ick hem verscheuren?
Hoe sou ick met gewelt hem gins en weder sleuren?
  Hoe sou ick al zyn breyn doen vlieten over straet,
  Om dat het spel begon door zyn door-trapten raet.
Ick sou hem over-al, om mynen brant te koelen,
Ick sou hem voor gewis myn krachten doen gevoelen,
  Ick brack hem gal en blaes, en al met eenen slag,
  Tot dat ick aen den guyt geen leven meer en sag.
Wat noch? den jongen laf trock ick in hondert stucken,
Ick sou hem uyt den kop zyn oogen komen rucken,
  En goyen in den griel: maer al het vorder rot
  Dat joeg ick op de vlucht, alleen tot enckel spot.
Of soo myn wrange siel haer vorder ging verhitten,
Ick maeckter bancken van om scheerlincks op te sitten.
  Of dreef hem in de lucht, gelyck een lichte bal,
  Siet daer een kleyne preuf van myn verwoede gal.

Het kleyn verstant, en geringh oordeel, is meest de oorsaeck van de gramschap; gelyck dat gesien wort aen oude luyden, kinderen en in siecken, als zynde kort van stof. 't Verliesen van een penning verstoort een gierigaert: een vriendelyck gesicht van een vrouw, vergramt den jalourschen man. *Propertius* segt van sich selfs:

Ick

Ick ben in ſtagen angſt, ick voele vreemde ſtreecken,
Oock in een vrouwen-kleet, dunkt my een man te ſteeken;
Indien u moeder komt en u wat hartig kuſt,
Soo ben ick metter daet geweldigh ongeruſt:
U Suſter, of u Nicht (indien het mocht gebeuren
Dat zy ontrent u ſlaept) doet my de ſinnen treuren,
Ja ſoo der maer een vlieg omtrent u leden koomt,
Ick bender om ontſet, ick bender in beſchroomt.

Eygen liefde, en die met hoogmoet zyn beſet, die zyn gram van gemoet:

Die trots zyn uyter aert, en grooten hoogmoet dryven,
Zyn, om het minſte dingh, genegen om te kyven;
Maer die zyn herte proeft, en kent zyn eygen ſchult,
Al wort hy ſchoon getergt, hy toont geen ongedult.

De *Gramſchap* wort by de Philoſophen geſtelt niet altyd even ſchadelyck te zyn, maer ſoo als wy hier in begin geſegt hebben, is altydt eeven quaet en nadeelig. *Lactantius* en meer andere leerde, dat ſonder gramſchap de ſonde niet gebetert wort. De matige Gramſchap is eygen aen de Soldaten om furieus te vechten, en geſtelt een Wet-ſteen te zyn van de dapperheyt en ſterckte; en getoont dat die gram is, met kracht tegen den vyant gaet, *Ovid.* I. *Amor.* 7.

De gramſchap maeckt den ſwacken ſterck,
Om wel te vechten in het perck.

Clau-

Claudianus ſegt, dat de Gramſchap door vreeſe beteugelt kan worden:

Schoon dat de gramſchap woedt met uyt-gelaten geeſt,
De ſpyt die kropt haer in indienſe maer en vreeſt.

Het is nadeelig, voor ſiel en lichaem, en gevaerlyck die geen, welke met geveynsde Gramſchap beſet zyn. *Seneca Mederl.*

Daer is geen groot gevaer in openbaeren haet,
Maer gramſchap die men deckt dat is een vinnig quaet.

Wie ſal, den aert der Gramſchap beſchouwende, niet met alle vermogens deſelve tegen gaen? *Seneca* in zyn tweede Boeck van de Gramſchap *Cap.* 18. heeft ons deſe remedie nagelaeten. Dat men ſigh voor de Gramſchap wagt, en daerin niet te buyten ga. Niet Gram te worden, kan nagekomen werden, indien men alle de gevolgen, die uyt de Gramſchap ontſtaen, voor oogen houdt; en al 't quaet dat uyt een toornigh gemoedt voorkomt. overlegt. De eerſte aendoening der Gramſchap tegen ſtaet, en de beginſelen als in zyn geboorte ſtuyt.

Dies acht ick 't oude ſpreeck-woordt nut,
Het ſchaep dient voor den dam geſchut.

Paulus Eph. 4. vs. 31. ſegt: *Alle bitterheyt, ende toornigheyt, ende gramſchap, ende geroep,*

ende

ende lasteringe, zy van u geweert, met alle boosheyt. De wyse *Socrates* is hier niet min tot een voorbeelt. Een moetwillige *Socrates* schoppende, en dat van zyn volck qualyck opgenomen, seyde hy: *Indien my een Ezel agter uyt geslagen had, soude ick daerom agter uyt slaen?* In een Comedie sittende, daer alle lasteringe tegen hem uytgesproken wierd, en een zyner vriende tegen hem seyde: *Neemt ghy dat niet qualyck?* Antwoorde hy: *Niet met alle, ick worde op 't toneel, als in een groote maeltyt met woorden wat overgehaelt.* Een kinne-back-slagh ontfangende, seyde niets, als dat de menschen niet wisten wanneer zy met een Helm moesten uytgaen.

Twee Jongelingen, met malkander goede vrienden zynde, vraegde aen den wysen Grieck *Leoprepes*, in wat manier de goede Vriendschap te konne onderhouden, gaf tot antwoort: *Indien den een des anderen Gramschap kan toegeven.*

Die haestig zyn, en niet konnen matigen, moeten alle oorsaecken myden, waer door eenigsins de Gramschap ontstoken word:

Veel saken van het huys, en dienen niet geweten,
Of door een sachten aert in haest te zyn vergeten;
Want die niet alle daeg en soeckt te zyn gestoort,
Moet dickmael feylen sien; en spreecken niet een woort.

De

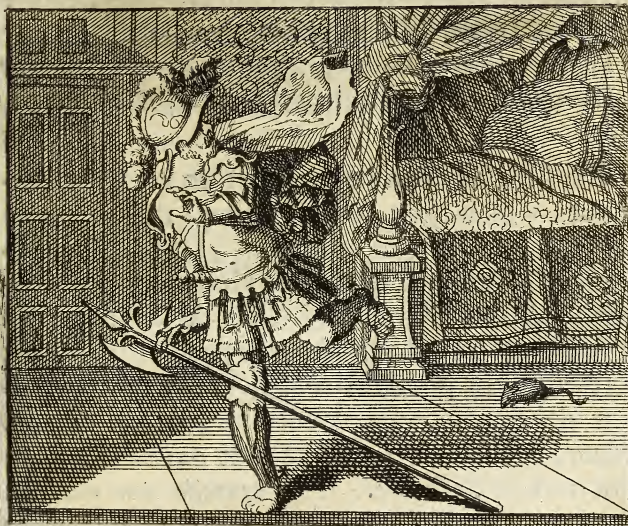
De Gramſchap dient met kragt tegen gegaen te worden, want indien ze niet in den beginne wort geſtuyt, krygt het ſchielyck de overhant. Het myden van geſelſchappen der haeſtige luyden, is nootſaecklyck. Niet ligt te geloven 't geen ons aengebragt wort, van eenig leet aengedaen te zyn. *Ovidius* in zyn eerſte Boeck, geeft de raet, dat de minſte ontmoeting die wy daer van hebben, moeten tegen ſtaen, de haeſtigheyt uytſtelle, en de gedachten laeten gaen, waer door wel tot bedaeren ſullen komen:

Indien je krygt een gram gemoet,
Wint tydt, dat is de beſte voet:
Het Ys dat ſmelt door enckel tyt,
En ſoo doet oock de wrange ſpyt.

D E

DE VREESE.

Ick kome tot den anghſt, en haere vreemde grillen,
Waer door ons menighmael de gantſche leden drillen,
En dat wel meeſten-deel om eenigh ongeval,
Dat noyt zyn leven was en nimmer weſen ſal.
Wie iſſet niet bekent, dat even ſtoute lieden,
By wylen ſonder gront en buyten reden vlieden?
Men ſeydt ons van een Prins, die noyt gewelt ontſagh,
Maer van een kleyne muys als doodt ter aerden lagh.

Hoe dickmael wort een ſlagh, oock tegen hoop, verloren,
Vermidts een raſſche ſchrick het leger quam bekoren?
Wel, vrienden, leeft geruſt, en ſtilt u bangen geeſt,
De vrees is dickwils meer als datter wort gevreeſt.
Het beſte dat de Menſch hier over kan bedencken,
Is dat hem buyten Godt niet machtig is te krencken:
En waerom doch beſchroomt voor druck of ſware pyn?
Het quaet oock even-ſelfs moet ons ten goede zyn.

De *Vreeſe* is een benautheyt en ongeruſt gemoet, van wegen eenigh onheyl dat wy meenen ons te ſullen overkomen. Daer zyn veelderley Vreeſe. De Vreeſe Gods, die een beginſel is van Wysheyt. De Vreeſe die de onderſaten aen haer Overheyt ſchuldig zyn; deſe zyn de goede Vreeſe. Hier tegen volgen de quade, als voedſters van de ſonde. *Adam*, hebbende Gods gebodt overtreden, en vluchtende, ſeyde: *Ick vreesde om dat ick naeckt was; en daerom verbergde ick my.* Deſe Vreeſe is een bekende Paſſie die haeſtig navolgt. Zy voegt haer by de Gierigaerts, die altydt vreeſen, dat zy te kort ſullen komen: By de Eergierigen die in duyſent vreeſe zyn voor de vernedering van haer ſtaet: By de Verliefde, die nacht en dagh in geſtadige vreeſe is, dat hy van zyn beminnelyck voorwerp ſal verſtoten worden. Het is een van de grootſte driften des gemoeds, waer van wey-

weynig menschen vry zyn. Een der moeylyckste van alle; en is een Passie die zyn oorspronck kan hebben, uyt iets dat niet met allen is.

Dese gemoeds beweeging ontstaet uyt verbeelding van eenig quaet, dat veeltydts geen quaet is; berooft ons niet alleen van rust en vreught, maer ontstelt soo seer, dat de reden en het verstant daer door verloren, en 't hert van krachten berooft wort; *Lucret. lib.* 3.

Door vrees is dat het bloedt als in den mensch vervriest,
Soo dat hy menighmael zyn gantsche kracht verliest.

De vroomste Koning van Navarre, *Garsia* de vyfde, beefde als hy ten oorlogh soude gaen, en van eenige verdagt, sulks uyt blooheyt te zyn, gaf tot antwoort: *Ghy kent my qualyck, indien myn vleesch wist waer myn couragie het brengen sal, 't soude geheel van zyn selven vallen.*

Daer zyn veelderley soorten van Vreese, en is eygen soo wel aen kinderen, als aen luyden van hooge staet, selfs de Philosophen niet uytgesloten. De voorbeelden hier van zyn menigvuldig, waer van veeltydts geen reden te geven zyn.

Cassander het beelt van Alexander beschouwende, kreegh sulken schrick, dat hy in onmagt viel. Een voornaem Prins, een groot

krygsman zynde, verschrickte wanneer hy een muysje in zyn kamer sag, gelyck hier vooren is gemelt. Seker Edelman aen tafel sittende wierdt soo benauwt, dat hem 't sweet uytberste, om dat een kat sig in de kamer onthielt. Siet men niet, die op het sien van een spinnekopje, als met doods angste beladen wort? 't Minste gedierte, 't gewemel of 't geruys der geboomte sal menig een vrees en schrick aenbrengen.

De Philosooph *Zeno* op 't baffen van een hont bevreest zynde, en door een ander uytgelachen, gaf hy tot antwoord: *Het is heel swaer den mensche heel uyt te trecken*; daer mede te kenne gevende, dat een mensch noyt soo stantvastig en op zyn hoede is, dat hy 't eeniger tyt niet bewyst de Passie onderworpen te zyn. *Aristippus* op zee zynde en groot onweer ontstaende, niet anders dagt dan te vergaen. Een Soldaet mede scheep zynde, spottende, dat hy hem niet droeg als een Philosooph, en niet moest vreesen; waer op *Aristippus* antwoorden: *Dat geloof ick wel, ghy hebt soo grote reden van vreese niet als ick; alsoo ghy niet bevreest zyt te verliesen, als de siele van een boef, maer ick vreese voor de siele van een wys man.*

Een wys man, segt *Cicero* 1. *Tusc.* verschrickt niet voor de doodt, hangende 't gestadig, wegens de onsekerheyt, over 't hooft.

Geen

Geen wys man vreeſt de bleecke doodt,
Zy ſtelt de menſchen buyten noot;
Men weet niet wat voor ongeval,
Ons uyt de werelt rucken ſal.
Maer, hoe het is of weſen mach
Ons naeckt wel haeſt den leſten dagh,
En dat vermits ons korten tydt
Gelyck een poſt daer heenen ryt.

Deſe verſchricking voor de doodt, ſchynt by ons een allernaerſte verbeelding te zyn, daerentegen niets aengenamer moeſt gevonden worden. Wat is 'er heerlycker, als verloſt te zyn van alle elende, en in te gaen, in een beeter leven? O! hoe geluckig ſullen wy zyn, dat te mogen genieten. *Hy*, die *Heer* van Leeven en Doodt is, make ons bequaem, en doe ons ſoo geluckig zyn.

VAN DE LUCHT.

Nadien dat aen de Lucht is wonder veel gelegen,
Soo dient van zyne kracht hier mede niet gefwegen,
De lucht fpeelt in den menfch foo lang zyn ader flaet,
Het zy dat hy fich ruft, of op en neder gaet;
Wy nemen fpys en dranck alleen by korte ftonden,
Na dat de tyt vereyfcht, en dienftig wert bevonden;
Maer yeder nut de lucht door al den gantfchen dach,
Soo dat hy zyn gebruyck niet eens ontbeeren mach.
Het ftaet dan yeder menfch met alle vlyt te letten,
Waer dat hy, na de kunft, zyn wooning heeft te zetten,
Want foo hy fich begeeft in ongefonde lucht,
Weet dat zyn korte tyt in haeft daer henen vlucht:
Weet dat uyt vuylen ftanck en ongefonde dampen
Niet anders ryfen kan als veelderhande rampen.
Weeft dan voor 't Element en zyne kracht bevreeft.
Want uyt een dicke lucht ontftaet een domme geeft.

De *Lucht* is geen van de minfte middelen voor de gefontheyt, gevende bequaem voetfel, natuerlycke warmte en verkoeling. De befte lucht is, die in hitte, koude, vochtigheyt en droogte gematigt is, dun fuyver, helder en klaer, met fachte winden beweegt, en fomtydts met regen befpoeyt wort.

De

De Lucht die te heet, te kout, te vochtig of te droogh is, doet het Lichaem veranderen van haer natuerlycke ſtaet, en noch ſlegter is een beſlote Lucht.

De groote verſcheydenheyt der menſchen, heeft meeſt zyn oorſpronck uyt het climaet waer van zy af komſtig zyn. *Hipocrates* ſegt, dat in 't Noorden woeſter menſchen zyn, en niet ſoo gauw van verſtant, als in 't Ooſten.

Wat in de ſoete Lucht van Ooſten wert gebaert,
Dat is van ſachte ſtof, en van een heuſchen aert;
Maer uyt het Noorde-rack daer komen harde menſchen,
Die ſpotten met de doot, en niet als kryg en wenſchen.

Die in een gematigt Landt zyn, niet te heet of te kout, zyn 't geſonſt en van verſtant het meeſt begaeft; niet tegenſtaende in andere Landtſtreeken, groote verſtanden te voorſchyn gekomen zyn; waer op *Juvenalis Sat.* 10. ſinſpeelt:

Democritus een deftigh man,
Die is 't die 't ons bewyſen kan,
Dat even uyt een ſwarte lucht,
Daer onder ſiel en lichaem ſucht.
Dat even in een rouwe kuſt
De Geeſt niet uyt en wert gebluſt;
Maer dat oock in een ſelſaem lant
By wylen ryſt een groot verſtant.

De Lucht kan oock in een en 't felve Climaet veranderlyck zyn, gelyck volgens 't getuygenis van *Cicero*, dat te Athenen in Griecken-lant een dunne lucht, en het volck daer vlugger van verltant is, als te Thebe, daer een dikke lucht en bot volck gevonden wort. *Horat.* 2. *Epift.* 2.

Men fou wel fweren voor gewis,
Dat onfe Fop geboren is
In eenigh rou en felfaem lant,
Daer niet en woont als onverftant,
Daer niet als dicke lucht en fweeft,
En daer geen menfch vernuft en heeft.

De gefontfte fteden zyn gelegen na het opgaen van de Son; in tegendeel die, welke na het Noorden leggen. *Celfus* fegt, dat de geen die de gefontheyt lief hebben, fich moeten wachten voor de morgen en avond lucht.

Onthout my, Lefer, defen raet,
En geeft u niet te vroegh op ftract,
Maer vroegh des avonts onder 't dack,
Dat is gefont en groot gemack.

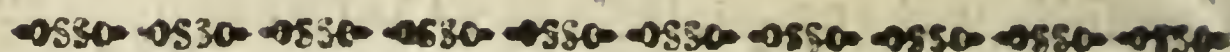
De Zee, Moeraffen en ftilftaende wateren, maken bifondere veranderinge in de lucht, en werpen veel dampen op, tot nadeel van de gefontheyt. Hier van zyn veel voorbeelden, dat daer door veel fieckten komen te ontftaen,

jae

jae selfs wel een haestige doot verweckt. *Leander Albertus* geeft te kenne van een stilstaend water in Italien, genaemt *Lago d'Averno*, gevende sulcke stinkende dampen op, dat wanneer daer vogels over vliegen, doot neder vallen. *Virgilius* 6. Boeck:

Wat vogel oyt bestont op desen pael te sweven,
Die viel in haesten neer, en liet terstont het leven;
Soo grousaem was de stanck die uyt het water quam,
Dat gantsch het Grieckenlant hem voor den afgront nam.

DE VIER GETYDEN DES JAERS.

Het jaer wert afgedeelt in Vierderley getyden,
Die om des werelts-kloot met raſſe paerden ryden;
Gebruyckt na rechten eyſch u jaren, ſoete jeught;
Geen deel is ſonder leet, geen deel is ſonder vreught,
Geen deel is ſonder vrucht, geen deel is ſonder ſchade,
Ghy, dient u van den tydt, eer dat het is te ſpade;
Let met hoe raſſen ſpoet u leven henen glyt,
Ghy ſult noyt weder zyn dat ghy op heden zyt.

JANUARIUS, *Lou-maent.*

Het jaer is weder nieu, maer met de nieuwe jaren
Verout ons kranck geſtel, dat wy daer henen varen;
Maer 't is een kleyn verlies al rimpelt ons het vel,
Als maer de geeſt vernieut ſoo gaen de ſaken wel.

FEBRUARIUS, *Sprockel-maent.*

Al komt de gulde Zon eens kycken door de ſpleten,
Noch heeft de ſtrenge vorſt haer koude niet vergeten;
Ghy, blyft noch in de koy, dat acht ick alderbeſt,
't Is dwaesheyt al te ras te vliegen uyt den neſt.

MARTIUS, *Lente-maent.*

De Meert, hoewel onweert, komt in het velt getreden,
De Meert ſteeckt met den ſteert, en treft de ſwacke leden,
De Meert brengt aen het licht dat in het duyſter lagh;
Ghy, maeckt dat u de Meert geen hinder doen en magh.

APRI-

APRILIS, *Gras-maent.*

Ick ben der maenden maeght, en moeder van de bloemen,
Wat kan de nieuwe most, wat kan het kooren roemen?
Men pryse wat de Herfst en wat de Somer wint,
Het groen, het eerste groen is boven al bemint.

MAYUS, *Bloey-maent.*

Ick ben de soete May, een bruyloft van de dieren,
Het zy die in het wout, of in het water swieren;
Wel paert, O jeugdig heyr, en geeft u uyt den nest,
Wat out is mach het doen, maer 't voegt de jonckheyt best.

JUNIUS, *Braeck-maent.*

De Lent is al te koel, de Somer plag te branden,
De koors heerscht in den Herfst, des winters klipper-tanden,
Ick ben de middel-maet, niet heet of niet te kout;
Hy doet een edel ding die maet en regel hout.

JULIUS, *Hoy-maent.*

Waerom hoor ick voor quaet myn doen van yemant schelden,
Al maey ick kruyt en bloem, wat schaet het aen de velden;
Gelooft het stage jeugt 't en heeft noyt mensch geluckt,
Al wat op aerden wast dient eens te zyn gepluckt.

AUGUSTUS, *Oegst-maent.*

Al wert het bloemgewas van alle man gepresen,
Haer bladt valt in het stof, myn koren wert gelesen,
Een yeder is gepast oock met het dorre graen,
Maer is de roos verlept, soo wilder niemant aen.

SEP-

SEPTEMBER, *Fruyt-maent.*

Komt snoeper, gragen hoop, ick breng u nieuwe vruchten,
Maer eeter niet te veel, of ghy sult namaels suchten,
Dus soo ghy qualyck vaert, het is u eygen schult,
Al wie geen raet en volght, die lyden met gedult.

OCTOBER, *Wyn-maent.*

Ick schenck het edel nat, het sap van soete druyven
Dat druck en sware sorg doet uyt den geest verschuyven:
Het leven is van 't broot, 't wel-leven van den wyn,
Ten dede myn gewas, wie soude vrolyck zyn?

NOVEMBER, *Slacht-maent.*

Hoe slacht men al het vee om ons te mogen laven!
De mont verslint het al; ons buycken worden graven:
't Is eerst voor ons gedoot, al wat de keucken geeft,
En vraegje noch waerom de mensch niet lang en leeft.

DECEMBER, *Winter-maent.*

Komt oeffent nu het lyf, de hit is wech geweken,
Gaet bolt, of slaet den bal, geen mugh en sal u steken;
Laet sparen, dien het lust, ick teer gelyck een graef,
De Winter is een heer, de Somer maer een slaef.

De getyden van 't jaer maeken grote verandering in de Lucht en 's menschen Lichaem, en zyn niet alle even voordelig. *Boëtius* segt 4de *Cons. Philos.* 6.

De Lente geeft ons rieckent kruyt,
De Zomer brengt het koren uyt,
De Herrefst doet de fruyten wassen,
De Winter maeckt ons volle plassen.

De

De Lente de aengenaemſte van alle, waer in alles als een nieuw leven bekomt. De geleerde ſtellen dat 't begin der werelt met de Lente zyn oorſpronck genomen heeft. *Virgilius* 2. *Georg.* ſegt daer van:

Men houdt het voor gewis dat als die diepe gronden
Des werelts zyn geleyt, en eerſt beveſtight ſtonden,
De Lente doen begon. Het was de ſoete tyt,
Die in de kruyden ſpeelt, en op de bloemen ryt,
Die met een ſoeten reuck de menſchen kan vermaken,
En noyt door harden vorſt het velt en laet genaken.

Ovidius 1. *Tuſt.* ſegt van de Lente:

Dan komter als een jeught in alle dingen ſygen,
Men ſiet van ſtonden aen den wyngaert botten krygen,
Men ſiet dat alle Zaet, dat alle wortel ſpruyt,
De boomen geven loof, de velden edel kruyt,
De Lught is in vermaeck, de ſoete vogels ſingen,
Het vee ſpeelt in het groen, de wilde Dieren ſpringen,
De ſwaluw tyt te werck en bout haer lemen neſt,
Die ſy ontrent een balck of aen den gevel veſt.
De bloemen geven reuck, en doen het oogh verblyden,
Soo datter niet en is als luſt aen alle ſyden.

De Herfſt, waer in de meeſte ſieckte onſtaen, daer van ſegt *Horat.* 2. *Sat.* 6.

Wanneer de natten Herreſſt koomt,
Dan is 't dat yeder ſieckten ſchroomt;
Want als de wint het velt ontbloot,
Dat is een oegſt-maent voor de doot.

VAN

VAN DE WINDEN.

Maer hier dient van de Wint al mede wat geschreven,
Nadien hy veel vermag ontrent des menschen leven
Die blasers (schoon haer stof is van gelycken aert,
Als uyt den eygen damp en eenen geest gebaert)
Verkrygen haren naem, en staeg een ander wesen,
Na dat de plaetsen zyn waer uyt die zyn geresen.
In vier staet haer getal, daer ons door wert beduyt
Het Oosten, en het West, het Noorden, en het Zuyt.
Niet datter maer alleen zyn vierderhande Winden,
Neen, die ter zee verkeert die kander dertig vinden;
En twee noch boven dat; en soo men verder gaet
Men vint het vluchtig rot ontelbaer in der daet.
Alwaer dat waesem is, of snelle dampen rysen,
Daer is een nieuwen wint de menschen aen te wysen,
Maer vier gelycke wel dat is haer gront getal,
Hoe veel daer heden is, of namaels wesen sal.
Maer let hier naerder op, ghy vinter in beschreven
De stonden van den mensch, de deelen van het leven,
Neemt acht op yeder wint, en watter is ontrent,
De loop van onsen tyt, die staeter in geprent.
Hy die van Oosten komt, kan ons de Jeugt beduyden,
Die van het Westen ryst, den aert van rype kruyden,
Neemt voor den ouderdom die uyt het Zuyden blaest,
Maer voor de koude doot die in het Noorden raest.
Haer kracht is menig fout. Zy konnen regen maken,
Zy konnen wederom een langen regen staken:
Zy doen de boomen goet, en oock het jeugdig kruyt,
Zy jagen slim vergif en quade dampen uyt.

Zy konnen aen den mensch (als zy daer henen sweven)
Zy konnen aen het vee een nieuwen adem geven;
Al watter na verderf of na verrotting helt,
Dat wort door haer behulp in beter aert gestelt.
Maer wilt ghy desen gront wat nader onderleggen,
Soo leest dat onse Vrient hier op bestaet te seggen,
Myn pen die sluyt haer op, vermits zy is beducht,
Dat haer den snelle wint mocht blasen in de lucht.

De *Winden* zyn de voornaemste oorsaeck van de verandering der Lucht. De ongestadige Winden maeckt de Lichaemen ongesont. *Hipocrates* segt, dat een Medicyn-Meester goede kennisse van de Winden moet hebben.

Na de vier gedeeltens der werelt, hebben de Ouden vier Winden gestelt; *Ovidius* 1. *Matam.*

Den Oosten wint die woont daer hem de Son ontdeckt,
En met een roose-kleedt zyn paerden overtreckt;
Maer dat haer gulde Koets in 't water plag te dalen,
Daer heeft de Westen wint geset zyn vaste palen;
De Noordtsche stoker raest, en heeft zyn plaets gestelt
Daer 't ys en dicke snee schier noyt tot water smelt,
Maer 't rack dat regel recht hier over is gelegen,
Gevoelt een dicke mist, of schier een stagen regen.

De Winden maecken nae haer aert, verandering in de lucht. De Oostenwint is 't gesonst. De Westenwint is vogtiger, en niet min aengenaem. De Suydenwint is onse lichaemen nadeelig. En de Noordenwint verweckt veel sieckten en ongemacken.

ONDERSCHEYT DER LANDEN EN STEDEN.

Soo ghy misschien een huys voor u begeert te bouwen,
Soo let wel op de plaets, of 't mocht u wel berouwen;
Want die een quaet geweſt tot zyne wooning kieſt,
't Is ſeker dat hy veel van zynen luſt verlieſt.
Indien ghy neder-ſlaet ontrent onguere poelen,
Ghy ſult als metter handt het ongemack gevoelen;
En ſoo ghy neemt verblyf ontrent een ſiltigh ſtrant,
Het ſal u ſchade doen ſoo haeſt de Sonne brant.
Die in een vochtigh dal zyn woonplaets heeft genomen,
Hem ſullen voor gewis veel ſieckten over komen;
Maer die op hoge ſtal haer Tenten neder ſlaen,
Die zynder in 't gemeen al vry wat beter aen.
Maer op dit gantſch beleydt is vry al meer te ſeggen,
Ghy dient hier met verſtant u ſaken aen te leggen;
Doch voor een korte les, ſiet datje neder-ſlaet,
Daer vocht en daer het droogh is in gelycke maet.

Het Landt daer een gematigde Lente. De hette van de Somer bequaem om rype vruchten voort te brengen; en een koude, doch geen felle Winter is, daer heeft men een vruchtbaer landt, en zyn de menſchen vrolyck en geſont. *Ariſtoteles* ſegt, dat men in 't bouwen van een Stadt, voor al behoort te ſien op

op de gesontheyt van de plaets; daer geen Moerassen, stilstaende of stinckende wateren zyn.

De Steden segt hy, die tegen 't opgaen van de Son leggen, zyn 't gesonst; daer aen volgen die in 't Noorden leggen. Die in 't Suyden zyn ongesont; Die in 't Oosten, zyn 't aller gesonste; en die in 't Westen, zyn heel ongesont.

De gelegenheyt is na den aert van desselfs vruchtbaerheyt te kennen; waer van *Ovidius*, in zyn Eerste Boeck der *Landtwinninge* segt:

Siet hoe dat yeder lant heeft zyn bescheyden aert,
En hoe dat in de vrucht zyn wesen openbaert.
De geheelen Indiaen, uyt zyn vermaerde landen;
Sent ons den Olifant, en zyn yvoire tanden,
Hondura geeft haer verw, Guinæa 't edel gout,
En Pontus Beverswyn, en Belen ebben-hout,
Het suycker Pharnamboeck, en uyt het lustigh Suyden,
Komt Wieroock, Muskeljaet, en alle soete kruyden,
Noch isser ander lant dat geeft ons root korael,
Of syd', of sachte wol, of loot of vinnigh stael.
Dit sag den ouden tydt, dit weten onse dagen,
Een lantschap kan alleen niet alle vruchten dragen,
Een yeder geeft het zyn' al naer het gaven heeft;
Soo koomtet dat de mensch van al de werelt leeft.

DE SPYS EN DRANCK.

Daer is nu van de Lucht en van de Wint geschreven,
En wat daer aen de mensch door beyde wort gegeven;
Hier dient nu door de kunst de keucken op-gedaen,
En hoe men met bescheyt aen tafel heeft te gaen.
Men vint het in der daedt, geen mensch en leerter eten,
Om dat het yeder mensch en alle menschen weten:
Maer hoe men evenwel ten besten dient gevoet,
Dat is het dat de kunst de menschen leeren moet.
De mensch is als een dyck daer op de baren woelen,
En sooden alle daeg zyn besig af te spoelen:
De mensch is als een pot die aen den vyere staet,
Daer uyt geduerig vocht en staege waesem gaet.
Indiender niemant poogt ons dycken aen te vullen,
't Is seker datse korts geheel vervallen sullen;
En soo men in den pot geen ander nat en doet,
't Is seker dat het stracks gantsch ydel wesen moet.
Daer is een edel vocht in onse binne leden,
Dat staeg wert afgeteert, en van den tydt bestreden;
En soo het niet gestaeg door voedsel wert gestyft,
Eylaes! ons kranck gestel dat is terstont ontlyft.
Soo dient dan oock de kunst hier regels in te ramen,
Want dranck en nutte spys houdt lyf en siel te samen:
Wel aen dan, weerde man, beschryft den rechten voet,
Wat dat men eten sal, en hoe men drincken moet.

De *Spys en Dranck*, is niet minder dan de Lucht,

Lucht, tot onderhouding des menſchen lighaem, noodſaekelyck, gevende een ſtercker en aenklevende kracht. Hier van ſegt *Lucretius* in zyn 4de Boeck:

De menſch die ſtaeg verſlyt, gevoelt zyn ſwacke leden,
Geduerigh af te gaen, en hellen na beneden,
Verlieſen haeren ſtant, en miſſen hare kracht,
Tot dat haer nieuwe jeugt door voedſel wort gebracht.
Verlies van vaſte ſtof dat leert hem koſt begeeren,
Om weder op een nieuw daer op te mogen teeren;
En fruyt van eenig vocht dat geeſt hem groote luſt,
Op dat zyn heeten dorſt mocht werden uytgebluſt.

Sonder Spys of Dranck kan onmogelyck het Lichaem ſtaende blyven. Deſe zyn tot herſtelling van 't geen ons daeglyks komt af te vloeyen. *Horatius* 2. *Sat*. 3.

Stelt vaſt dat u den ader ſlagh
Alleen maer weynig dueren mach,
't En zy dat ghy met goeden koſt
Van ſlaeu te worden haer verloſt.

De menſch is als een Dyck, wanneer die door de geſtadige afſpoeling van 't water, met nieuwe aerden niet wort onderhouden, ſoo komt ligt een inbreuck daer door te ontſtaen; alſoo oock ons lichaem, wanneer die met Spys en Dranck niet wort gevoedt, ſoo ſal het leven van een korten duur zyn. Het is

mede van groot nut de voeding in een goede regelmaet te onderhouden, tot welzyn van de gesontheyt, waer in het meeste te buyte gegaen wort.

De Spys en Dranck wort in tweën verdeelt. Ten eersten in 't geen dat Leven heeft, als zynde de Aerdigewassen, Boom vruchten, en veelderhande Gediertens. Dese werden wederom in tweën gedeelt, als in de deelen, en de leeden van deselve, Eyeren, Bloedt, Melck, Wey, Boter, Kaes, Honingh enz. Ten tweden in 't geen dat geen leven heeft, Water en Sout. In al dit Voetsel is een groot onderscheyt. *Bartas* in de derde dagh der eerste Weeke segt daer van:

Wat heeft de goede Godt, wat heeft hy schoone kruyden
Gheschapen voor den mensch, voor alderhande luyden!
  Niet een soo schralen Wey, niet soo verwoesten Velt
  Daer niet een grooten hoop van Planten werdt ghetelt;
Van Planten wonder nut voor yeder aen te mercken,
Verscheyden in het loof, verscheyden in het wercken,
  Verscheyden in de Veruw, verscheyden in den aert;
  Siet wat een aerden klomp de menschen wonders baert!
Laet yemant aert-gewas uyt Tuyn en Velden lesen,
't Sal desen heylsaem kruyt, en dien vergiftigh wesen:
  't Sal yemant dienstigh zyn, oock in zyn hooghsten noot,
  't Sal yemant hinder doen, en gheven aen de doodt.
Men vondt wel eer een kruyt dat Ossen dede sterven,
Maer maeckt een Esel vet, en deed' hem bloedt verwerven.

Daer

Daer is een ander kruyt de Spreeuwen wonder goedt,
Maer dat in haeſt den menſch de leſte pyne doet.
Een ander wederom dat ſal den Muyl vergheven,
En brengen aen den menſch een nieuw en vaſter leven,
Schoon dat hy is vergift. Let op den Aconyt
Die ruckt als met ghewelt de menſchen uytter tydt;
En deſen onverlet ſoo wordter niet ghevonden,
Dat yemandt nutter is ontrent de felle wonden
Die hem een ſlanghe ſteeckt, of in de leden byt,
Terwyl hy door het Wout of in de Boſſchen ryt.
Siet wat een vreemt ghewas van ongeſonde krachten;
Gantſch buyten ons begryp en boven ons ghedachten!
Het doodt terſtont een menſch, een Vrouw, een Man, een Kint,
Indien het geen fenyn in hare leden vindt:
Maer iſſer gif ontrent, het laet de menſchen blyven,
En pooght met alle macht zyn vyandt uyt te dryven,
Het worſtelt met het gif, het dwinget met ghewelt,
Tot dat het op het leſt alleen behoudt het Velt:
En als het heylſaem bladt den Vyandt heeft verſlagen,
En d'eere van 't ghevecht ten vollen wech-gedragen,
Soo ſchynt het uyt het lyf daer in de krygh beſtont,
En door haer beyder doodt ſoo wordt de menſch geſont.
Wat dienter meer gheſeyt? Waer yemandt komt getreden
Daer vindt men diep gheheym en ſaecken boven reden,
Daer vindt men hoogh beleydt: en tot een kort beſluyt,
Men vindt den grooten Godt oock in het minſte kruyt.

Aen den aert en kracht van elcke Spyſe, en het onderſcheyt in 't gebruyck, is veel gele-

gen. Alle natueren zyn niet een en deſelve Spyſe nut; 't geen den een dienſtig is, ſal een ander ſchadelyck zyn. Wy ſullen den aert van de voornaemſte, en het meeſte in gebruyck zynde, met weynig woorden aenweyſen.

VAN

VAN DE GRAANEN.

De tydt, beroemde vrient, begint u aen te manen
Te ſpreken met beſcheydt van alderhande granen
Te ſchryven hoe men eerſt het edel Kooren vont,
Ten dienſte van de maegh, en ſmaken van den mont.
De menſchen hebben eens alleen maer kruyt gegeten,
En vry een ruymen tydt geen beter koſt ghewveten.
Oock in het aert-gewas verneemt men vollen luſt,
Indien men ſlecht alleen den gragen hongher bluſt.

Het was een gulde tydt, wanneer de menschen saten
Te midden in het Velt en niet als Vruchten aten,
  Met kleynen kost gedient: het was een gulde tydt,
  Als met een schotel Moes een Prince was verblyt;
Het was een gulde tydt, wanneer een kudde Schapen
Gingh onder eenen boom met haren Meester slapen,
  Of weyden door het Wout en voor en nevens hem,
  En sprongh of op het spel of op een blyde stem.
Het was een gulde tydt, eer oyt de Lieden dachten
Een Os een jonge Koe, of ander Vee te slachten,
  En dat geen jarig Lam met zyn onnoosel bloedt
  Haer monden hadt besmet, haer magen hadt gevoedt.
't Is nu een ander eeuw: het Vee dat wordt verslonden
Ten dienste van den buyck, en van de grage monden:
  Men wil geen kruyden meer tot spyse voor den noodt,
  Men wil de soete smaeck van nieuw ghebacken Broodt;
Men wil dat lecker is, wel gaet dan vorder treden,
En tast hier in het Graen als met de gantsche leden,
  Door gront den rechten aert van Rogh, en Spelt, en Rys,
  En leydt ons van den lust, en tot ghesonde Spys.

Lucianus Amorib. segt: *De eerste Menschen, soo dra zy geboren waren, sochten een daeglyckse remedie voor den honger; en aten uyt gebreck het eerste kruyt datse kregen. Daer na sochtense na de malste kruyden, als oock de Eeckelen. Maer de laetere eeuwe, heeft dese kost voor beesten gelaten, en de naerstigheyt van de Huysluyden heeft het saeyen van Koorn en Gerst gevonden, en het middel om deselve alle jaer wederom op nieuw te doen*

doen wassen. Het vinden van 't Koorn wort de Godinne *Ceres* toegeschreven; waerom het van *Virgilius*, in 't eerste Boeck van zyn Landt-bouwing, het Saet van *Ceres* wort genaemt:

De werelt leet hier voormaels noodt,
Men vonter Graen noch Witte-broodt,
Men at of kruyden uyt het Wout,
Of vruchten van het eycken houdt,
Of Bramen van een Wilden struyck,
Slecht voedtsel voor een gragen buyck.
Maer doen quam Ceres in het landt,
Die eerst den ploegh en kouter vant,
Die heeft den rauwen hoop geleert
Hoe dat het landt dient om ghekeert,
En hoe men Ossen t' samen-vought,
En na den kunst den Acker plought,
Siet dus soo wies het edel Graen,
Dies hadt den eeckel stracx ghedaen.

Het Koorn, daer onder wort gerekent de *Terwe*, *Rogge*, *Gerst*, *Spelte*, *Rys*, *Geers*, *Haver*, *Erweten*, *Boonen* enz. Dit zyn de voornaemste der Spyse tot des menschen noodtdruft, en wordt op veelerley wys ten nutte gemaeckt, dog 't voornaemste, onder de benaming van *Broodt*. Hier van vinden wy al gewag gemaeckt by *Moses*, wanneer tot onser aller Vader *Adam*, uyt 't Paradys gejaegt zyn-

de, alwaer hy Vruchten at, een ſtemme uyt-
ging: *In 't ſweet uwes aenſchyns ſult ghy u*
broodt eten.

Het Broodt wert op veelerley wys gebac-
ken. *Galenus* ſegt: *Onder alle de ſoorten van*
Broodt geeft het Witte- of Heeren-broodt, dat
van de ſuyverſte en fynſte Terwe-bloem wort ge-
maeckt, het meeſte voetſel. Als mede is het
geſontſte, dat een dag out gebacken is.

Van de Boonen ſegt *Plinius* 18. 12. *Onder*
de Pluck vruchten wert de meeſte eere aen de Boo-
nen gegeeven, van welcke men oock heeft geſocht
Broodt te backen. Hipocrates 4de Vict. Acut. 92.
Alle Pluck-vruchten zyn wintachtig; en heeft
ſonderling plaets in de Boonen.

D E

DE MOES-KRUYDEN.

Vermaerde Beverwyck, hier is het nu geraden
Te ſtrecken uwe pen tot allerley Saladen:
Ick bidde weygert niet; de grootſte van het Lant
Die hebben menigmael het edel kruyt geplant:
De Vorſten even ſelfs, en wydt-beroemde luyden,
Die hebben onderſocht de krachten van de kruyden,
Die hebben na-geſpoort tot aen de minſte bies,
Al watter in den hof, of in de boſſen wies.
Al wat hier nadeel doet of dienſtig is gegeten,
Is dienſtig, Hollants volck, voor u te zyn geweten;
Want die hier qualyck gaet, en ſonder kennis pluckt,
Heeft ſich des levens draet niet ſelden afgeruckt.
Wel leert dan na den eyſch de kruyden onderſcheyden,
En even aen de heert ten beſten toe-bereyden;
Want ſoo je dat begrypt, en na de kunſte doet,
Het ſtyft een ſwacke maeg, en koelt onſtuymig bloet.

De *Moes-Kruyden* zyn veeltyds van groot nut. *Latouw Salact* wort voor de beſte der Moeskruyden gehouden. Is verkoelende en matigt de ſcherpheyt. *Martialis* in zyn 13de Boeck vraegt daer van:

Latou-ſalaet, beminde vrient,
Wert voormaels alderleſt gedient,
Maer komt nu eerſt op onſen dis;
Segh wat hier van de reden is?

Krop-

Krop-Salaet wort voor de lieflyckste van al de Salaeden gehouden. *Martialis* 11. *Epigr.* 53. segt:

Als ick heb een vrient of gast,
Soo wort dus op hem gepast:
Ick wil dat eerst krop-salae
Voor hem op de tafel stae;
En het dient alsoo gedaen,
Om wel af te mogen gaen:
Maer Pareye met Raket
Dienter mede by geset.

Kool geeft weynig voetsel, de Blom-kool is de beste.

Spinagie is kout van aert, en geeft weynig voetsel.

Beete is een afvagende kruyt, en geeft mede weynig voetsel *Cicero* 2 *Epist.* klaegt, dat hy van veel *Beete* en *Maluwe* te eeten, de loop heeft gekregen.

Maluwe geeft een redelyck voetsel, dog is hedendaegs weynig in gebruyck. *Martialis* 3. *Epigr.* 87.

Laet Maluw en Lattouw tot uwen dis genaken,
Dat sal u door het lyf een rassen af gang maken:
Vergeet dit nimmermeer, het is een out gebruyck;
Want naer u wesen toont, ghy hebt een harden buyck.

Suyring is het gesonste onder alle de Moes-kruyden.

Por-

Porceleyn is heel verkoelende, en alleen dienſtig voor die heet van Maeg zyn.

Kervel is een aengenaem en geſont kruyt.

Peterſelie; is ſoo wel om derſelver bladeren als wortels, geen van de minſte kruyden; maer dient in groote quantiteyt niet gegeeten te worden.

Endivie is goet tegen de verſtoppingh van de Maeg, en Lever.

Aſperſies zyn van weynig voetſel, maer verweckt den appetyt, opent de verſtoptheyt van de Lever en Nieren, en ſet 't water af.

De toekruyden, als *Dragon*, *Racette*, *Parey*, enz zyn niet voedſaem, worden alleen gebruykt tot verwarming by Salade &c.

Loock is van groot nut, dog veel gebruyckt, is het ſchadelyck. *Horatius Epiſt.* 3. ſegt daer van:

Een die zyn vader heeft gedoodt,
Die eete Loock uyt hongers-noodt;
Dat acht ick ſlimmer koſt te zyn,
Als dulle-kervel, 't ſlim fenyn.
Hoe grof is oock den acker-man,
Die 't hardt gewas verdouwen kan!

By de Egyptenaers is *Loock* en de *Ajuyn*, volgens *Plinius*, voor een God gehouden, waer mede *Juvenalis Sat.* 5. ſpottende ſegt:

Men

Men mach Ajuyn noch Loock hier breken met de tanden,
Want 't is een schellem-stuck door al d'Egypsche landen.
Is 't niet een heylig volck, en van een grooten lof,
Dat voor zyn Goden eert, gewassen van den hof?

De *Ajuyn* is scherp en losmakende, en niet goet voor menschen die haestig zyn.

Parey is van deselve aert, verweckt swaere droomen, en 't gesicht schadelyck.

Biesloock is mede van deselve eygenschap, en de reuck is wat afkerig; waerom raet van *Martialis*:

Al die oyt biesloock willen eten,
Behoeven dese les te weten,
Dat haer geen kus en dient genoten,
't En zy haer mondt zy toegesloten.

Mostaert heeft een scherpe en drooge kragt, wort alleen tot harde en rouwe spyse gebruyckt.

Meer van de *Moeskruyden* te melden, soude te wydlopig zyn, waer toe de Kruyt-boecken van groot nut bevonden werden. Op 't Velt-gewas, uyt *Lukretius* twede Boeck:

Wanneer het dorstigh landt met regen wert besproeyt,
Dan is het datter kruyt op alle velden groeyt;
Van kruyden wast het Vee, en alle wilde Dieren,
Die weder aen den Mensch zyn Tafel konnen cieren,
Maer 't wort oock wel gesien dat in het groene Wout,
Met enckel menschen-vleesch het Wilt zyn maeltyt hout

D E

DE EETBARE WORTELEN, KNOLLEN, &c.

Hier ſie ick na my dunckt een Vorſt zyn knollen braden,
Hy eet met grooten luſt, hy kan hem niet verſaden:
Hy wil geen ryck geſchenck, veracht het edel gout,
Vermidts hy dit gewas in grooter waerden houdt.
De wortels, lieve vriendt, die in der aerden groeyen,
En zyn niet voor het ſwyn of voor de grove koeyen;
Maer zyn oock even ſelfs geſchapen voor de menſch,
En menigh billyck hert dat vinter zynen wenſch.

Veracht dan geen Radys, en min de soete Knollen,
Veracht geen Hof Ajuyn met zyn gehairde bollen,
Veracht geen roode Peen, maer leert het recht gebruyck;
Men vindtse dickmael nut ten dienste van den buyck.
Veracht geen Cichorey, veracht geen Pastinaken;
Zy konnen voor u volck bequame spyse maken:
Siet al dit wortel-tuygh heeft oock zyn voetsel in,
En die het wel gebruyckt, veracht het vuyl gewin.

Van alle oude tyden, zyn de *Knollen* of *Rapen*, meest in gebruyck geweest. De Eerste Koning van Romen pleeg met *Knollen* zyn maeltyt te houden; waer van na *Seneca*, den Poët *Martialis* 23. *Epigr.* 16. geschreven heeft:

Hoe! wil je dan geen werck van soete Knollen maken?
Zy hebben menighmael oock Princen konnen smaken;
Men seydt dat noch de Vorst die Romen heeft gebout,
Oock in den Hemel selfs hier van zyn maeltydt houdt.

De *Winter-Knollen* zyn de beste; maer rauw gegeten zyn ze niet gesont.

Geele-Peen is van een redelyck goet voetsel, en minder windachtig als de Knollen.

Roode-Peen of *Carotten*, zyn van aert als de Geele-Peen, en goet voor 't water loosen. De Maag, Nieren, de Borst en Longe van groot nut.

Suycker-Wortelen geven een tamelyck voetsel en zyn ligt te verteeren.

Pe-

Peper-Wortel is heet van aert, en 't nuttigste voor die kout van complexie zyn.

Cicory-Wortelen, tot Salaet, zyn bitter, verkoelende en openende, insonderheyt de Lever.

Aerdt-buylen, zyn kout, waterachtig, en geven grof voetsel, van gelycke natuer zyn de *Campernoelien*.

Radys, is verwarmende en droog van aert, gesont en van groot nut voor 't waterlosen en die met steen gequollen zyn.

DE AERT-VRUCHTEN.

Wy komen tot een vrucht gewoon om laeg te wassen,
Daer voor een yeder mensch is noodig op te passen:
Men sietet in 't gemeen, het is een selsaem kruyt
Wat langs der aerden groeyt, en noyt om hoog en spruyt.
Pompoenen die by kans aen niemant oyt en smaken,
Zyn echter gantsch bequaem om letters op te maken,
Ontrent haer groene jeugt; want als de schorse wast,
Soo groeyt met een het schrift, en staet ten lesten vast;
Maer wilder eenig mensch haer lassen aert verschoonen,
Soo moet de keucken-meyt al vry haer kunsten toonen:
Hier dient een goede saus van peper by te zyn,
Of anders laet de kost tot voedsel van het swyn.
Hem die Meloenen pluckt is nut te zyn geweten
Dat naeu van duysent een is nut te zyn gegeten.
Comcommers (seyt de kunst) is van der maegden aert,
Zy dienen haest gepluckt, en niet te lang bewaert.
Een tragen Hovenier die kan het hier verkerven,
Want beyt hy wat te lang de vrucht die sal bederven,
Zy dient als van de steel te worden afgeruckt,
Zy dient en jonck, en groen en versch te zyn gepluckt,
En versch te zyn gebruyckt. Denckt hier op goede luyden,
Die lust en smake soeckt ontrent de groene kruyden:
Maer druckt het boven al wel diep in u gemoet,
Indien gy dochters hebt, of jonge maegden voet.

De *Meloenen*, als se goedt en ryp zyn, dan

zyn

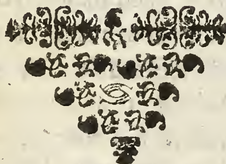
zyn ſe lieflyck van ſmaeck en aengenaem van reuck, maer kout en waterachtig, doen het water loſen en ſuyveren de Nieren. Zy veroorſaken ligt het boort en quaetaerdige koortſen.

Pepoenen, zyn kout van aert, en vochtiger als de Meloenen, maer worden niet raeu gegeten, en ſeer nadeelig voor die ſlap van Maegh zyn.

Comcommers, zyn kout, vochtig en ongeſont. Het beſte is gegeten, als ſe nog jong en groen zyn.

Aertiſocken, zyn droogh en warm van aert, maer geven geen goet voetſel, maecken geen goet bloedt, en zyn ſwaer te verteeren.

Aertbeſiën, zyn kout en droogh, verſlaen de dorſt, en matigen de hitte van 't bloedt, en beter voor als na de maeltydt gegeten te worden. Zyn nadelig in ſlappe maegen, daerom de jonge luyden, en die warm van natuer zyn, het nuttigſte. Het is heel gevaerlyck ongewaſſen gegeten te worden.

DE HEESTER VRUCHTEN.

Bereyt hier, geeſtigh man, een velt tot goede vruchten,
Voor menſchen die in brant en heete koortſen ſuchten:
Denckt om dit kleyn gewas, eer datje boomen plandt,
Het dient oock menighmael ten dienſte van het landt.
Al waſt het aerdigh tuygh alleen aen laghe ſtruycken,
Men kan het na den eyſch met grooten nut ghebruycken;
De minſte dinghen ſelfs en dienen niet veracht,
Zy hebben menigh menſch in beter ſtandt gebracht.
Daer is een tydt geweeſt, dat tot de wilde bramen,
De jonckheydt niet alleen, maer alle menſche quamen,
Als tot een ryck bancket, men pluckte met vermaeck
Men vonter heylſaem vocht en even ſoete ſmaeck.
De vrucht met ſuyver waes en koelen dau behangen,
Werdt by de grootſte ſelfs in grooten danck ontfanghen,
Als hun die yemant ſchonck. Siet oock een ſlechten braem,
Gehandelt na de kunſt, was Princen aengenaem.
Maer boven dit gewas ſoo vindt men nutter dinghen,
Die aen het ſwack geſtel geen minder voordeel bringen,
De kappers van den brem zyn lief-tal aen den mondt,
En wie graveelig is die achtſe voor geſondt.
De ſuer-boom wel bekent in al de naeſte dalen,
De beyers in haer veruw ſoo root gelyck koralen.
De ſwarte krake-bey, en ander kleyn ghewas,
Bevindt men menighmael dat grooten brandt genas.

Hou

Hou ſtille, ſnelle pen, en blyft in uwe palen,
Ten is u ſake niet hier verder in te dwalen:
Gheſellen, watter meer tot deſen handel dient,
Gaet haelt dat uyt den mont van onſen weerden vrient.

De. *Aelbeſiën*, Witte, Swarte en Roode, daer van zyn de Roode heel geſont, en goet tegen alle verhittinge van 't Bloedt, en heete Koortſen. De Swarte zyn ſterck water loſende.

Beſiën van *Berberis*, of *Suurboom*, zyn van deſelve aert.

Braem-beſiën, zyn warm en de maeg aengenaem; maer te veel gegeten verwekt Hooftpyn.

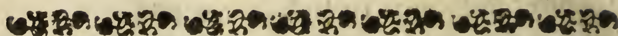
Swarte Kraeck-beſiën, zyn verkoelende, ſeer goet voor een verhitte Maegh. Stoppen de loop; maeckt de buyck hart, en zyn goet tegen 't walgen van de Maegh.

Roode Kraeck-beſiën, zyn mede verkoelende, ſamen-treckende, en meer ſtoppende.

Stekel-beſiën, of *Cruys-byen*, onryp gegeten, gelyck ſe meeſt gebruyck worden, zyn ongeſont; maer ryp zynde, geven ſe enige verwarment voetſel.

Cappers, vers gegeten, geven niet veel voetſel, en nog minder in Pekel ingelegt; maer zyn goet by andere ſpyſe, om appetyt te verwecken.

Vleer-byen, is een ſeer geſonde vrucht, en wel bekent door de Saly of Conſerf die daer van gemaeckt wordt.

DE BOOM-VRUCHTEN MET HARDE SCHELPEN.

Hier is een ander vrucht, hier is dat Amaryllis
Ten hooghften wel bevalt en beft na haren wil is:
Komt hier, ô Coridon, en brenght de lieve maeght
Een fruyt dat weynigh koft, en efter haer behaeght.
Het is een Herders-gift, ghy kondt geen beter kiefen,
Gaet legtet in den korf gemaeckt van groene biefen:
En ciert dan u gefchenck met woorden van de kunft,
Soo vinje voor gewis haer ongeveynsde gunft.
En foo ghy wenft het ftuck ten beften voor te ftellen,
Segt dat het is een fruyt van byfter harde fchellen;
Maer dat het evenwel is binnen wonder foet,
En dat zy tegen u aldus oock wefen moet,
Dat zy een lange tyt met wonder harde ftreken
U liefde tot den gront fcheen af te willen breken;
Dat nu dien ftegen aert dient af te zyn geleyt,
En eens tot uwe trooft het foete Ja gefeyt.
Komt op een ander tyt, en brengt haer Ocker-noten,
En als ghy in haer fchoot de vruchten hebt gegoten,
Soo fegt haer dat het fruyt is dienftig voor fenyn,
Maer datter by de Noot oock Ruyte dient te zyn.
En fiet op dit beleyt is mede wat te feggen,
Dat ick niet voor en heb hier breeder uyt te leggen,
Ghy voegter weder by den keeft van uwen mont,
En fiet hoe ghy het ftuck te paffe brengen kondt.

Weeft

Weeſt ghy het boom-gewas, laet haer de Ruyte weſen,
En ſegt dat dit vermengh veel qualen kan geneſen,
Seght vorder lieve vriendt, dat hier te ſeggen valt,
Maer ſiet dat uwe tong niet al te los en malt.
Spreeckt niet als na de kunſt, en om het wel te leeren
Soo maeckt tot deſen Boeck een vlytigh oog te keeren;
Ghy ſult hier konnen ſien, ſoo klaer gelyck den dagh,
Al wat het boomgewas en wat het kruyt vermagh.

De *Eeckelen* worden gehouden voor de oudſte vrucht en de ſpyſe daer de menſchen in de eerſte werelt van leefden. *Galenus* ſegt dat ſe niet minder voetſel geven, dan andere ſpyſe dat van Koorn wort gemaeckt. Maer wanneer hy 't ſchryft in zyn Boeck van de goede en quade gyl, ſegt hy: *zy zyn dick, rauw en kout en gaen langſaem na beneden.* Na het vinden van 't Graen zyn de Eeckels tot voetſel der Swynen geworden. *Ovidius*, ſprekende van de gulde eeuwe en van 't geen de menſche doen aten, ſegt:

Het aerdryck met den ploeg of egge niet gewont,
Droegh uyt een gullen ſchoot en uyt een vetten grondt.
Al wat den menſche ſpyſt: wat kruyt en boomen geven
Dat is aen al het volck genoegſaem om te leven:
De vrucht van 't eyken-houdt en van den wilden braem,
Die waren even ſelfs de Princen aenghenaem.

En *Lucretius* in 't vyfde Boeck:

Al wat de Sonne gaf, en watter van den regen
Komt ſpruyten uyt het Velt, daer is een rycken ſegen
De menſchen aengenaem, en in het eycken woudt
Daer is dat al het volck zyn blyde feeſten houdt.

Ocker-noten, zyn beter vers als droog te eeten, en ſwaer te verteeren, verwecken hoeſt, pyn in 't hooft, en zyn de Keel, Strot en Mage ſchadelyck, geven weynig voetſel, en zyn de heete en galachtige Maghe ſchadelyck.

Haſel-noten, zyn hardt te verteeren. Verſch zyn ſe beter als droog gegeeten; maeken geſonde menſchen haeſt vet.

Caſtanjen, zyn ſwaer te verteeren, geven redelyck voetſel als ſe wel verteert zyn; ſtoppen de loop, en veel gegeeten verwecken winden en pyn in 't hooft.

Amandelen, geven veel voetſel, zyn goet voor uytgeteerde lichamen. De Bittere zyn van geen nut.

APPELEN, PEEREN EN ANDERE BOOM-VRUCHTEN.

Kom hier wie immer was genegen om te snoepen,
Ghy wort hier tot een feest van uwen aert geroepen;
Hier is bevallig ooft, en aerdig boom-gewas,
En wat men immermeer van gulle tacken las;
Koom pluckt nu metter hant, en eet met volle kaken,
Maer wiltet niet te grof of niet te gulsig maken:
En fruyten met bescheyt, en na de rechte maet,
En let wat hinder doet, en wat de leden baet.
Maer denckt oock boven dat, hoe seer het is te schromen
Dat eens den appel-man staet om zyn gelt te komen;
En daerom weest beset, op datje niet en eet
Voor datje van het fruyt de ware gronden weet.
Ghy dient van al het ooft den rechten aert te weten:
De Persen zyn vergif door onvoorsichtig eten,
De Quee, de Vygh, de Druyf, de Mispel dient gemyt,
Ten zy men die gebruyckt op haren rechten tyt.
De vroegen Abrikock, den Appel van Granaten
Kan desen hinder doen, en genen weder baten;
De kunst gelt over al. En waerom meer geseydt?
Geen sake dient gedaen als met een goedt beleyt.

Appelen zyn kout en vochtig, gekoockt of gebraden geven een genoegsaem voetsel. De suure zyn minder voedende dan de soete.

Peeren zyn ſtoppende, inſonderheyt die wrang zyn. *Galenus* ſchryft de Peeren een ongelycke getempertheyt toe. Zy zyn niet onaengenaem voor de Maegh, en geven meer voetſel als de Appelen, maer zyn nadelig voor die met Colyck, krimpinge des Buycks of Graveel onderhevig zyn.

Indien der yemandt is begeerig om te weten
Wat Peer, of ander vrucht, is nut te zyn gegeten,
Die neme dat gemerck: Het fruyt dat niet en kraeckt
Dat houdt men in 't gemeen dat alle monden ſmaeckt.

Citroenen en *Limoenen* zyn van groote nuttigheyt. De kragt daer van vinden we by *Virgilius*, in zyn tweede Boeck der Lantbouwinge, alwaer hy ſegt:

Uyt Meden is een vrucht in ouden tyt geſproten,
Die heeft een egger ſap in haren ſchors beſloten.
Daer kan geen beter dranck of nutter julep zyn
Voor nare ſpokery of ander ſlim fenyn:
Want ſchoon aen eenig menſch door gif de leden ſwellen,
Het ſap dat ſal het lyf in beter weſen ſtellen;
Het kan meer bate doen als eenig heylſaem kruyt,
Het is een vinnig ſuer, het byt den ſwadder uyt.
Dus als een ſtief-moer poogt, door fellen haet ontſteken,
Haer voor kint quaet te doen, en haer verdriet te wreken.
Of dat een ſpoockſter grolt, en vreemde lagen brout,
Dit ſap is dat de doot met krachten weder houdt.

De

De ſtam daer aen het waſt is keeſtig opgereſen,
En ſchynt aen zyn geway een lauwer-boom te weſen;
En ſoo men uyt den reuck geen onderſcheyt en nam,
Het ware ja den boom die eerſt van Daphne quam.
En ſchoon al ruyſt de Lucht met wonder harde vlagen,
Het bladt dat kan een ſtorm en harde buyen dragen,
Het bloeyſel even-ſelfs dat hout geweldig vaſt,
Soo dat het op geen kou of ſtueren wint en paſt.
De Meden achtent hoogh, en 't wordt van hen gepreſen,
Vermidts het van den ſtanck den adem kan geneſen.

Anders:

In Meden is een Boom, die geeſt ons wrange vruchten,
Maer doen het ſlym vergif, en quade dampen vluchten,
Zy dryven ſpokery en alle ſwadder uyt,
Soo dienſtigh aen het volck als eenig heylſaem kruyt.
De ſtam gaet wonder hoogh, en laet haer tacken ſwieren,
En toont hem in den ſchyn gelyck de Lauwerieren;
Neemt wech den ſoeten reuck die uyt haer bladers gaet,
Het is een Lauwer-boom en dat in volle daet.
De wint en kan het loof niet van de tacken dryven,
En 't bloeiſel, ſchoon het ſtormt, ſal vaſt en ſeecker blyven,
Dit ſtyft den ouderdom, en maeckt den menſch geſont
Aen wien een vuyle ſtanck komt ryſen uyt den mont.

Orange-Appelen. De ſuure zyn van deſelve kracht, als de Citroenen, maer de ſoete zyn niet ſoo verkoelende of verdrogende.

Granaet-Appelen, zyn verkoelende en ſamentreckende, maer de ſoete verkoelen ſoo veel

veel niet, en zyn beter. Het ſap is ſeer goet voor de verſterking van de Maegh, verdryft alſe walginge, en doet het braken ophouden.

De *Queën*, zyn kout en droogh, lieflyck van reuck, rauw gegeeten zyn ſe ſchadelyck voor de ſenuwen, en maecken krimpingen in de buyck.

Perſiken, zyn lieflyck en aengenaem van ſmaeck en reuck, verquicken het hert, geven weynig voetſel, en beter voor als na de maeltyt gegeten, zyn anders ſchadelyck voor de geſontheyt, inſonderheyt wanneerſe niet in matigheyt gegeten worden.

Apricoos, deſe zyn de Perſiken niet ſeer ongelyck, maer beter en aengenaemer voor de Maegh.

Mispelen, zyn kout en droogh, eerſt van de boom gepluckt zyn ſe onbequaem, verrot zynde, geven weynig voetſel en beſwaeren de Maegh.

Cornoelien, zyn verkoelende en ſamentreckende, goet voor een verhitte Maegh, maer voor een koude, ſchadelyck.

Kerſſen of *Kriecken*, daer van zyn ſuere en ſoete. De ſüerachtige zyn de beſte. Zyn ligt te verteeren; Verkoelen de Maegh en Lever; verſlaen de dorſt, en verweckt den appetyt; maer geven weynig voetſel. De ſoeten zyn ſoo goet niet en doen quade vochtig-

tigheyt in 't Lyf vergaderen; de flegtſte zyn de vroege en de kleyne ſwarte, zynde de Kriecken.

Morellen, verſtercken en verkoelen de Maegh, zyn heel geſont; als mede de Wyn die daer van gemaeckt wort.

Pruymen, zyn kout van aert, verſlaen de dorſt; maer zyn ongeſont. De beſte zyn de Witte of Geele. Gedroogde Pruymen zyn voedſaemer en openen 't Lichaem, ſoo als *Martialus* ſegt:

Wilje buyck en mage ruymen,
Eet by wylen drooge Pruymen.

Moerbeſiën, zyn verkoelende; verſlaen de dorſt, en goet tegen de hitte van de Gal; zy zyn 't nuttigſte gegeten met een leege Maegh.

Al die tot haren nut Moer-beyers willen eten,
Behooren na de kunſt het recht gebruyck te weten,
Dit fruyt niet al te ryp is dienſtig voor het leſt,
Maer anders etet eerſt, 't is voor den eten beſt.

Vygen, is eèn der nuttigſte Vrucht, zyn lieflyck van ſmaeck, en geven meer voetſel als eenige andere Vruchten. Zy hebben voor de Borſt en Nieren een doordringende en ſuyvermaekende kracht, en ſetten 't graveel af.

Roſynen, zyn mede niet minder van aert, inſonderheyt de ſoete. Zyn warmende, goet voor

goet voor den hoeſt, en de Borſt; verſterken alle de leden.

Corinthen, deſe maecken de buyck loſſer als de Roſynen, anders zyn ſe van deſelve aert, en die met pitten verſtercken de Maegh het meeſt.

Druyven, zyn in navolging der Vygen, in ſmaeck en geſontheyt van deſelve eygenſchap, en geven mede goedt voetſel, maer moeten heel ryp en ſoet zyn.

Olyven, ingelyden, verſtercken de Maegh, nemen de walging der ſpyſe weg en maecken appetyt; maer geven weynig voetſel en zyn ſwaer te verteeren.

De *Olye* verſch uyt rype *Olyven* geperſt, geeft 't Lichaem een getempert voetſel.

VAN

VAN SUTCKER EN SPECERYEN.

Al wat men Hollant noemt en zyn maer weynig steden,
En Hollants vrienden selfs en zyn maer weynig leden,
En al van kleyn begryp: maer des al niet-te-min
Daer schuylen over-al verscheyde wonders in.
Soo wie maer eens betreet den ringh van onse Kusten:
Die vindt een schoon Prieel vol alderhande lusten,
Al wat den Hemel sent, of uytter aerden groeyt
Dat komt ons met de Zee ter Haven in-gevloeyt.

Godt

Godt is ghelyck een Son die duyſent gulde ſtralen
Laet op ons kleynen Tuyn geduerig neder-dalen ;
  Wat oyt aen boomen hingh, of op de velde ſtont,
  Dat komt hier aen het volck gevallen in den mont.
Wat lydt het heet Braſil op heden felle ſlaghen,
Om aen dit verre Landt zyn vruchten op te draghen!
  Hier is gheen Suycker riedt dat in de dalen waſt,
  En noch wordt hier de jeught met Suycker overlaſt.
Het Indiſch ryck gewas van Peper, Foely, Noten,
Wordt hier, gelyck het graen, op ſolders uyt-ghegoten:
  Men pluckt hier geen kaneel, geen ander edel kruyt,
  Wy deelen 't evenwel met gantſche Schepen uyt.
Bedenckt dit Hollants volck, bedenckt den hoogen zegen
Die u door Godes hant ſoo wonder is verkregen:
  In alle ryck gewas zyn uwe Velden ſchrael,
  Ghy noch die niet en hebt; die hebbet altemael.
Wil yemant nu de kracht van heete kruyden weten,
En hoe veel in de ſpys is nut te zyn gegeten,
  En waer toe Gember dient, en waer de Safferaen,
  Dit leert uyt deſen Boeck den rechten gront verſtaen.

De *Suycker* is warm, vochtig, afvagende, ontdoende en teerende als Honig, dog en verweckt ſoo veel dorſt, ſchrapt nog byt de Maegh ſoo niet, als Honing. Die wat bruynachtig of tamelyck wit is, die is de beſte voor de buyck en de borſt; als mede de nieren van groot nut. Het dient in geen groote quantiteyt gebruyckt te worden, nadien het in heete Lichaeme, ligt in gal verandert.

By

By d'Indianen waſt een Riet
Daer uyt Syroop en Suycker vliet,
Een vocht dat Seem en Honig-raedt
In ſoeten geur te boven gaet.

Caneel, is heet van aert, heeft een verwarmende, openende en dun makende kracht met eenige ſamentreckinge. Verſterckt het ingewant en doet de ſpys verteeren.

Nagelen, zyn heet en droog, en hebben een verſterckende, openende, doorſnydende en doordringende kracht. Zyn goet by de ſpyſe voor de gebreken van de Maegh, Lever, 't Hert en 't Hooft, uyt kou ontſtaende. Verheugen 't Hert en doet de ſpys verteeren. Zyn 't meeſte van nut, in de Winter gebruykt, en voor oude koude naturen, die met ſlym overladen en ſinkingen gequollen zyn. Heete natueren zyn ſe quaet, en moeten in geen quantiteyt gebruyckt worden.

Notenmuscaet en *Foely*, is warm en droog, ſtoppende en ſamentreckende. Verwarmen en verſtercken de koude Maegh, en doen de ſpys verteeren.

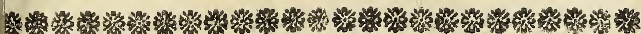
Peper, is heet en droog, en goet om een koude en vochtige Maegh te verwarmen en verſtercken, doet alle ſlymigheyt opdrogen. Zy moet niet in te groote quantiteyt of dickwils gebruyckt worden; inſonderheyt heel fyn geſtooten, waer door de Lever ligt verhit

wort. Voor heete natueren, en in heete tyden, is hy ſchadelyck.

Gember, is heet en verdroogender van aert, als de Peper; maer de warmte die van de Gember komt, is langſamer als van de Peper, en daerom bequamer om koude lichamen te verwarmen.

Safferaen, is ſamentreckende van krachten, en gaet in 't verwarmen alle Speceryen te boven. Hy verquickt het Hart en doet de ſwaerte der ſpyſe verminderen.

DE OORSPRONCK VAN HET SLACHTEN DER BEESTEN.

En is (ghelyck het schynt) noch heden niet geweten
Wanneer dat eerst het vleesch by menschen is gegeten,
Het kruyt (gelyck men veel in oude boecken leest)
Dat is een langen tydt de beste kost gheweest:
Nu wordt het vleesch gesocht, tot nadeel van de beesten,
En dat is aengenaem in alle blyde feesten,
En na de kunste leert, soo voed 't allerbest;
Maer siet dat ghy den buyck niet al te seer en mest.

Nu in 't korte hebbende aengewesen, de nuttigste spyse der Aertgewassen, soo sullen wy overgaen tot het vleesch der dieren, en wat van deselve is af hangende.

In voorgaende tyden verschil ontstaende, over 't slachten der Beesten, en dat door het eten van vleesch, veel ongesontheyt veroorsaeckte, en de mensche in de eerste werelt, alleen met de aertgewassen, een lang leven hebben behouden; waer van *Pythagoras*, die geen vleesch at, segt: *Ovidius* 15. *Met.*

Hier voormaels in den gulden tydt
Doen was den mensch met kruyt verblyt,
Of wel met ooft en soet gewas,
Dat niemant van de boomen las;
Maer niemant wasser soo verwoet,
Dat hy vermaeck nam in het bloet.

De Poëten seggen, dat de menschen de matigheyt overtredende, eerst in de ysere eeuw de Dieren om te eten hebben geslacht. Hier van vinden wy in *Genesis* Cap. I. vers 29. Daer Godt segt tot onse eerste ouders: *Siet, ick hebbe u lieden al het saet-saeyende kruyt gegeven, dat op de gantsche aerde is, ende alle geboomte in het welcke saet-saeyende boomvrucht is: het zy u tot spyse.* En Cap. IX. vs. 3. seggende tot Noë: *Al wat sich roert, dat levendig is, zy u tot spyse: Ick hebbe het u al gegeven, gelyck het kruyt.*

De

De Disputen hier uyt ontſtaen, dat voor de Suntvloet 't vleeſch eten ongeoorlooft ſoude geweeſt zyn, om dat God eerſt alleen ſpreeckt van Aerdt-vruchten; daer Hy na de Suntvloedt ſegt, van alle gedierten. Soo is 't gevoelen van groote Godtgeleerden en de oude Rabbynen, 't meeſt hier op geveſtigt, dat 't vleeſch eten na de Suntvloedt eerſt zyn oorſpronck genoomen heeft.

Het vleeſch na behoren genuttigt, wort bevonden eene der nuttigſte ſpyſe, tot verſterking van 't Lichaem te zyn, en uyt oorſaeck van goet voetſel, ligt in goedt bloet verandert.

Daer is niets dat meer voedt, en wy langer van verſaedigt blyven, dan van het vleeſch, nadien het van een vaſter ſelfſtandigheyt is, meerder warmte en een luchtige vette vochtigheyt heeft.

Het is dan een der onwaerſcheynlyckſte ſaeck, van die ſtelle, de menſche in vorige tyden langer geleeft te hebben, om dat zy haer van vleeſch eten af hielden, en alleen met Aerdt-vruchten onderhielden. Daer is geen gelyckheyt by de verſterking der Aerdtvruchten en 't vleeſch der Dieren. Slappe koſt maekt een kort leven, ſegt *Hip. 6. Epid. 5. 20.*

Swacke koſt den menſch gegeven,
Maeckt hem veel een korter leven.

ONDERSCHEYT VAN 't VLEESCH.

Het vleeſch dient met beſcheyt en onderſcheyt gegeten
En dit is wonder nut voor u te zyn geweten;
Het is een groot verſchil waer ſig een dier onthout,
Of op een ſchralen bergh, of in het groene wout.
En offet heeft verkeert ontrent de dorre landen,
Daer yeder voelt de Son met heete ſtralen branden,
Dan offet in de kou geduerig is gevoedt,
En daer het in de ſnee zyn wooningh hebben moet.
En of het kruyden eet, of anders harde baſten,
Die maeg en ingewant geduerig overlaſten,
En of men eenigh beeſt ontrent den winter ſlacht,
Dan of men langer touſt, en tot den ſomer wacht,
En of het in het boſch zyn vryheyt heeft genoten,
Dan of het in de koy plagh op te zyn geſloten.
Siet dit loopt op het vleeſch. Maer leert dit voor het leſt:
Is 't jongh en kort en mals, ſoo is het alderbeſt.

Groot onderſcheyt is 'er in het vleeſch, in-ſonderheyt in vergelycking der Vogelen en Viervoetig gedierte. Hier van regte kenniſſe te hebben, heeft ons *Oribaſius* met weynig woorden geſegt: *De kortheyt en malsheyt zyn twee teekenen van 't vleeſch wel te kennen, daer ghy die twee teekenen in vint, ſoo meught ghy vryelyck u bekomſt eten; daer ghy geen van beyde in vint, moet ghy 't laten ſtaen, en daer een van*

van beyde in is, daer meught ghy, als 'er anders niet is, wel af eten, maer niet mede verſadigt worden. Het onderſcheyt daer van, ſullen wy yeder in 't byſonder aentonen.

Het vleeſch der viervoetige dieren is vaſter als het vleeſch der vogelen, en hoe grooter het dier is, hoe het meerder voetſel geeft. De tamme zyn beter als de wilde. *Galenus* ſegt: *Het vleeſch van de wilde dieren is drooger als de tamme.* Oud vleeſch is hart en droog, ſwaer om te verteeren, al te jong is te vochtig; dat tuſſchenbeyde, behout de middelmaet.

Het *voer* der beeſten geeft een groot onderſcheyt in 't vleeſch. Het eerſte en jongh uytſpruytend gewas is het bequaemſte, daer van worden ſe vet en welgedaen, en 't beſt tot ons voetſel. Daerentegen dor en groot gewas, en in 't ſaet ſtaende. *Galenus* ſegt: *In 't eynde van de Lenten hebben de dieren aen de jonge loten malſſe uytſpruytſels bequaem voetſel; maer in de Herfſt verandert het in houtgewas. De dieren die kruyt eten hebben 't quaet in de Na-Somer, om dat ſe niet meer groen gras hebben.*

De Landsdouwe brengt mede niet weynig onderſcheyt in de voeding der dieren, ſulcks ſiet men in de Vrieſſe Oſſen, die grooter dan andere zyn. In de Spaenſche Schapen, waer van *Juvenalis Sat.* 10. ſegt:

Daer is een edel gras vol geurs en wonder ſoet,
Dat in de Spaenſche Kuſt de jonge Schapen voedt,
Daer is een ſoete Lucht, en wonder klare beken,
Die uyt een hoogen Bergh of van de Rotſen leken.
Al dienſtigh voor het Vee; maer dat ick hooger acht,
Daer is in dat geweſt een onbekende kracht,
Een ſtil en vreemt geheym als uyt de Lucht gezegen,
Daer niemandt recht en weet waer in het is gelegen:
Siet daer uyt heeft het Schaep hier vry al beter keeſt,
Als elders daer men eet van dit onnoſel beeſt.

Het beſte vleeſch is, dat niet te vet nog te mager is. Te groote vettigheyt beneemt de appeteyt en luſt tot eten en bederft de Maegh. *Platinus* ſegt: *Van het vetſte vleeſch ſal men het magerſte, en dat heel mager is, het vetſte eten.* Het lubben geeft een gematigheyt en wonder kracht in 't vleeſch; krygt een ander ſmaeck, is aengenamer en veel geſonder; waer van *Galenus* getuygt en *Martialus* 3. 24.

Het beeſt dient haeſt gelubt, dan ſal het beter ſmaken,
En dan ſal even ſelfs zyn reuck te beter maken.

De deelen der dieren, zyn mede niet even dienſtig. De *Pooten*, *Snuyt* en *Ooren* zyn hart en tay te verteeren, en geven weynig voetſel. De *Tongh* is aengenaem en ligt te verteeren, geeft meede weynig voetſel. De *Klieren* zyn malſch en lieffelyck, en geven voetſel gelyck het Vleeſch. De *Nieren* zyn van quaet ſap en

hart

hart te verteeren. De *Herssens* maekt de Maeg walchlyck, en geven een kout slymig voetsel.

Eet d'oogen van een vier-voet Dier,
Gebraden aen een luchtig vyer:
Maer van de vogels eet het breyn,
Dat is u dienstigh, soo ick meyn;
Doch op dat het gesonder zy,
Soo doeter Zout en Peper by.

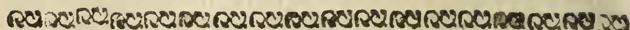
Het *Mergh* der *beenen* is lieffelycker, warmer en vetter als de Herssenen, veel gegeeten doet walghen. 't *Hert* is hart van vleesch, wel verteert, geeft veel voetsel, maer is swaer te verteeren. De *Lever* is ligt te verteeren, maeckt grof bloet. *Bapt. Fiera* segt:

Een Hoen, een Gans, een End, die hebben goede Levers,
Maer van een ander beest die zyn maer voor de Wevers.

De *Mildt* is swaermoedig en quaet van sap, onaengenaem van smaeck. De *Maegh* der gemeste Hoenders, en wel insonderheyt van de Gansen, is lieffelyck, maer hart en swaer te verteeren, geeft weynig en koutagtig voetsel.

In het vleesch is mede groot onderscheyt, het is anders aen den hals, aen de schouders, de heup, de lenden enz. hier malser en daer harder. 't Vleesch digt aen 't been, wort voor 't lieffelyckste gehouden. *Athenæus* segt:

Het vleesch dat naest is aen het been,
Dat houdt men beter in 't gemeen.

HET VLEESCH DER TAMME EN VIERVOETIGE DIEREN.

Komt leert hier Hollants volk waerom dat aen de Joden,
Het eten van het Swyn door Moses is verboden,
En hoe het dient genut, en hoe na rechten eysch
Men eygent aen den mont het machtig Ossen vleysch.
Leert wyders dat het Kalf is dienstig om te slachten,
En dat geen wyse Kock het Schaep en moet verachten,
Geen Bockje van gelyck terwyl het beesje suyght,
En na de Geyte-melck, en na den elder buyght.
Een Hamel van een jaer wilt dien oock niet versmaden,
Hy kan met nutte Spys een holle Maegh versaden:
Maer wat het Lam belanght, het dient te zyn gespaert,
En tot een ander tydt en meerder nut bewaert.
Maer siet t'onnoosel Dier en kan het niet verwerven,
Het moet oock voor de mensch (gelyck zyn moeder) sterven;
O wreedtheyt van het volck! wat gaet de menschen aen
Een Dier dat niemant let, een Schaepje doodt te slaen?
My dunckt het heeft bescheydt een swyn te laten dooden,
En op zyn vetten rugh een gragen mondt te nooden;
Het is een gulsich beest, en dat niet goets en heeft,
Terwylen dat het wroet en hier op aerden leeft.
Maer 't is een selsaem werck een Lam of Schaep te slachten:
Die geven ons de vrucht van hare ruyge vachten,
Die geven ons haer Melck, en daer uyt goeden Kaes,
En dat is aen den Mensch een nut en voedtsaem aes.

Maer

Maer des al niet te min ſchoon zy ons ſchatting geven,
Zy moghen evenwel by ons niet blyven leven;
Ons buyck is ſoo een wolf, ons mont ſoo grooten vraet,
Dat hem geen ſachten aert, geen dienſt te doen en baet.

Het is een der oud gevoelen, dat het vleeſch eeten, uyt de offerhanden zyn oorſpronck genomen heeft. Voornaeme Autheuren eygenen de eerſte Offerhanden aen het Swyn, dog moet van de Heydenen verſtaen worden; alſoo de H. Schrift leert, dat Schapen de eerſte Offerhande geweeſt zyn. *Abel* offerde den Heere, gelyck te ſien is, *Gen.* IV. vers 4. *Ende Habel die bracht oock van de eerſtgeborene zyner Schapen, ende van haer vee: Ende de* Heere *ſag Habel ende zyn offer aen.*

De Schryvers, Gods woort onbekent zynde, hebben het van de Swynen ſoeken te bewyſen, uyt *Varre* en *Atheneus*, en ſulcks uyt de oorſpronck der Grieckſche benaming, de oudſte Offerhande van de Godinne *Ceres*, en andere Ceremonien. Hier van ſegt *Ovid.* 1. *Faſt.*

't Is Ceres eerſt geweeſt, aen wien het gulſich ſwyn,
Een offer plagh te zyn,
Om dat het vroetig beeſt den huysman ſchade doet.
En in het Kooren wroet.

Het Swyn is van geen nut, dan om geſlacht te worden. *Plato* ſegt: *Men behoort geen vier*

vier-voetiege Dieren te ſlachten, als de Zwynen. Haer vleeſch is lieffelyk en wy hebben van haer niet als borſtels, ſlick en geknor. Caliſtratus wilde de gaſten doen geloven, dat de *Joden* haer van 't verckens vleeſch onthielden, om dat het Zwyn de leermeeſter van het Ploegen en Saejen geweeſt zoude zyn, de aerde met den muyl omvroetende, en ſe daer door in waerden hielden. *Juvenalis* ſchynt daer op te ſien, als hy ſegt:

Men ſiet als dat het gulſigh Swyn,
De Joden ſchynt een Godt te zyn.

Lampries en *Tacitus* zyn van gevoelen, dat zy 't nalieten, uyt vreeſe van onrynigheyt, waer meede de verckens veel onderworpen zyn, eten en drincken alle vuyligheyt. Dit wyſt mede *Homerus* aen:

Het drouck vuyl nat dat niet en vloeyt,
Daer van het Swyn in vetheydt groeyt.

Het gevoelen, dat de *Joden* de verckens in ſulcke eere hielden, om dat ſe de aerde omvroetende, de menſche daer door de konſt van 't Ploegen geleert zoude hebben, word van *Clement* wederlegt, en ſegt: *Het Vercken is ſoo een quaet beeſt, dat het meeſt van alle de Vruch-*

Vruchten uytroeyt en bederft: Hier van by *Ovidius* 15 Meto:

De Seugh was 't eerste Dier dat op den Autaer storf
Vermidts het met den muyl 't gezaeyde landt bedorf.

Het is ons besteck niet, in 't breede uyt te weyen, maer alleen aen te wysen, 't voedsel en de nuttigheyt, 't geen in den aert en natuer van elck Dier geleegen is.

Het *Verckens-vleesch* geeft sterck en vast voetsel, maer niet dienstiger, dan voor die geen, die swaeren arbeydt doen. Is swaer te verteeren; verweckt Graveel in de Nieren, en verstopt ligt de Lever.

Speen-Verckens zyn veel ongesonder dan de volwassenen. Zyn vochtiger en doen quaede vochtigheyt in 't lichaem vergaren; niet tegenstaende *Martialis* 14. *Epig.* 41. segt:

Terwyl een machtig Swyn een gierig mensch vernuygt,
Set my een Bigge voor die noch de moeder suyght.

De Oude Romynen hielden veel van Speck, achtent voor een banquet, de vrinden op feest- of geboorte-dagen daer mede gastmael houdende; gelyck *Juvenalis Satyr.* 11. segt:

Als yemant syn geboorten dagh,
Of ander feest te vieren plagh,

Dan

Dan wasset dat hy Speck en Ham
Uyt syn beroockte schoorsteen nam,
En settet voor een lieven vrient,
En die hielt sich dan wel gedient.

'T Speck van een eenjaerig Vercken is het beste. De oude syn te hart, de jonge Bigge te slymerig, ongesouten is seer machtigh en swaer te verteeren.

De Hammen is het beste Speck, waer van de Westphaelse geen van de minste zyn. Daer van getuygt *Martialis* 13. *Epigr.* 53.

Brengt Hammen voor den dagh van alderley gewesten,
Die uyt Westfaelen koomt die hou ick voor de besten.

De *Ossen*, een Dier van groot nut, buyten 't voetsel het geen 't aen den Mensche verschaft; waer onder niet min de *Koejen* gereeken worden. Den *Os* tot den Jock en Ploegh in den Landtbouw. De *Koe* om zyn ontallyck voetsel eer en alvoorens geslacht wort, daerom van de Poëten klagende afgemaelt:

Als d'Eeuw van yser nam begin,
Doen kreegh de mensch een harden sin,
Hy smeed' een sweerdt met fellen geest,
En at den Os het trouwe beest.

De klachte van den Philosooph *Pythagoras* by *Ovidius Metamorph.* 15. zyn nog heviger:

Waer heeft doch oyt een Os een boofe daet bedreven,
Dat hem foo licht de Menfch gaet brengen om het leven?
Hy is een neerftigh dier dat onfe Lande ploeght,
En ftaegh fyn trouwen hals tot fware laften voeght;
De menfch die is onweert te nutte vette granen,
Die beeften moorden derft die ons den acker banen;
Den Os heeft u gedient, en vry een lange wyl,
Moet hy voor fynen loon nu vallen door den byl?
Hy heeft een kalen hals in uwen dienft gekregen,
En kan oock even dat u herte niet bewegen?
Gewis, foo trouwen beeft, en van foo goeden aert,
Was nut te fyn verfchoont, en weert te fyn gefpaert.

Offen-vleefch, is niet taey nogh fleymerigh gelyck het *Verckens-vleefch*, maer door te veel eeten, verweckt het droge, gofve en fwaermoedige vochten in 't Lighaem, en verftopt veeltyds de Mildt; voornamentlyck van een *Koe* of *Os* die door ouderdom hart en droogh van vleefch geworden is; of vleefch dat gerookt, of langh in de Pekel geleegen heeft. Het geen dat maer eenige weeken in 't zout heeft geftaen, is niet ongefont, maer lieflyck van fmaeck, veegt de flymachtigheyt van de Maegh en geeft goet voetfel.

Kalfs-vleefch is mals en goet van fap, goede fmaeck, ligt te verteeren, en geeft goedt voedtfel.

Schaepe-vleefch is niet al te wel te verteeren, geeft oock het befte voetfel niet; en

ver-

verweckt een taay ſlymachtig gyl, die ni wel door 't Lichaem verteert wort. *Lam vleeſch* geeft beter voetſel, heeft veel goet ſa en is wel te verteeren.

Het Schaep geeft ons veel voordeel, waer de Wetgevers van *Athenen* ſagen, die ve booden het eten van een Lam beneden ee jaer out, eer zyn wol geſchoren was. Hie om beklaegt *Pythagores* deſelve. *Ovidius* 1 *Metamorph.*

Wat heeft het Schaep gedaen? 't en leeft maer voor menſchen
Te geven vette melck, en watſe vorder wenſchen,
Syn Wol is aen het volck een deckzel in der noot:
't Is nutter dat het leeft, dan als het is gedoot.

De Poët *Juvenalis* ſpot met de ſuperſti der Egyptenaer, die eertyts haer van Scha pen-vleeſch onthielden, als hy ſegt:

Al watter Wolle draeght en moet niet zyn gedoot;
Het geeft aen menig menſch een deckzel voor den no

HE

HET WILDT-BRAEDT.

Het Wilt-braet dient gedagt, en hier oock plaets gegeeven,
Vermits dat hedensdaeghs hier van de Princen leven:
'tGingh eertydts anders toe, want, na men elders leeft,
Soo is het tamme vee al mede wildt geweeft.
Hier van is ons de jacht in ouden tydt gekomen,
Die heden wel te recht veel menfchen is benomen:

'T En is niet voor het volck, ten dient een yeder nie
Dat hy met honden jaeght, of wilde Dieren ſchiet.
Laet Heeren van het Landt en groote Princen jagen,
Die konnen dat beſlag en ſware koſten dragen;
'T Is beter dat het volck ſyn ſpys in ſtilte koopt,
Als dat het na het wildt in woeſte Boſſen loopt.
Maer wat 'er uyt de jacht is beſt te ſyn gegeten,
Dat kunje met beſcheyt van onſen Schryver weten;
Wel, als ghy hebt een Hart, een Haes, een vinn
Swyn,
Leert watter voor den menſch, is beſt genut te zyn.

Volgens het getuygen der oude Schryvers als *Ariſtoteles*, *Plinius*, enz. zyn van alle tan me Dieren, oock wilde gevonden. *Var* ſegt: *De Schapen die wy houden, zyn van wi de Schapen gekomen; en de Geyten zyn van wi de Geyten.* En *Plutarchus* ſegt: *Het eerſ vleeſch dat de menſchen gegeten hebben, is wil geweeſt.*

Wildt *Verckens-vleeſch* is drooger als h tamme, het verſterckt en is beter als h tamme vleeſch.

Herte-vleeſch is hart, droogh en ſwaer o te verteeren; maeckt ſwaermoedigh bloed inſonderheyt als 't wat oudt is. Niet wel ve teert zynde, verſtopt het de Lever en Mi Is niet goet om van oude en ſwaermoedi luyden gegeten te worden.

Re

Ree-vleesch of wilde *Geyten*, is goet van
maeck, en ligt om te verteren; wordt van
immige voor 't gesonste Wildt-braedt ge-
ouden.

Haesen-vleesch is van alle oude tyden in
oote waerde gehouden. *Martialis* stelt het
lve boven alle viervoetige Dieren:

Van al dat om den Hemel sweeft
Is 't Snepje 't beste datter leeft,
Maer van het Wildt-braedt uyt het Wout
Den Haes men hoogst in weerden hout.

Dit wort niet sonder reden tegengespro-
n, want het selve is droogh van aert, maeckt
aermoedig bloet, en is beter voor die voch-
g, als voor die droogh van Natuer zyn.
el verteert zynde, brengt het geen quaet
by; en men segt gemeenlyck, dat men
n *Hasen-vleesch* te eeten, seven dagen
oon blyft.

Martialis, spottende met de leckerheyt van
llia, segt 13 *Epigr.* 81:

y sent my veel een Haes, en laet my verder weten,
hy sal schoone zyn wie daer van heeft gegeten
Tot seven dagen langh. Maer Griet dits enckel raes
Of seker ghy en at u leven genen Haes.

Galenus segt: *Al ist dat het* Hasen-vleesch

grof en swaermoedigh Bloedt maeckt, soo het nogtans beter als het Ossen-*of* Schap vleesch. *S. Sethi* is van gevoelen, dat de Lever en Milt verstopt en de Longe sc deleyck is; als mede de slaep belet. 't Vlee van de schouders is hart en droog, van lendenen is het beste

Conynen, zyn de *Hasen* seer gelyck, w den daerom by sommigen onder de *Ha* gerekent, dogh verscheelen heel veel in vleesch; Zyn aengenaemer van smaeck, vo tiger van aert, blancker en malser van vlee en beter te verteeren. De wilde zyn be als de tamme. Jongh zynde, zyn se beste.

E

DE VOGHELEN.

Wy komen tot het heyr bekleedt met dichte veeren,
En ſien wat aen de Maeg is beter om verteeren,
En watter dient genut, en watter dient gemyt,
En hoe dat yeder dingh, heeft ſyn beſetten tyt.
Voor-eerſt laet ick het volck een nutten regel weten,
Dat als een Vogel broedt hy niet en dient gegeten:
Maeckt ſpyſe van den Haen eer hy met Hennen ſpeelt,
Maer laet hem in het kot wanneer hy jongen teelt.

'k En wil niet als in noodt, 'k en wil u nimmer raden
Tot vogels die met vleefch haer hollen krop verfaden:
'T Is beter voor den Maeg al wat van koren leeft,
En niet en is gemeft maer in het wilde fweeft.
Maer vraegje watter mach de befte Vogel wezen?
Phifanten weerde vrient, die worden hoog geprezen:
Maer des al niet-te-min foo houdt een jong Patrys
Noch beter voor de maegh, en vry in hooger prys,
Men feydt hoewel een menfch door ongeregelt mallen
De plage van Sint Job ten deele was gevallen,
Dat hy genefen zouw alwaer hy diep gevat,
Indien hy maer Patrys en anders niet en at.
Wat dat de Pau belanght, die heeft te fchoone veeren,
My dunckt dat aen het Dier geen wraet behoort te deer
Hy is te byfter fel, te wonder onbeleeft,
Die aen een wreeden Kock foo fchoone Vogel geeft.
Maer wat de Vogels raeckt die in het water leven,
En des al niet-te-min oock in de velde fweven;
Al maeckt dit gantfche rot een grof onmachtig bloet,
Het is noch evenwel gefonde lieden goet.
Ons Stadt ons eygen Stadt die kan het ons betuygen,
Dat hier meeft al het volck weet voedtfel uyt te fuygen
Dat nut en dienftig is. Wel acht dan onfen Bout.
Die oock de Franfche Kuft in grooter weerden houd
Wat voorts de Ganfen raeckt, en wat de wilde Swan
Dat fal u myn gedicht in 't lange niet vermanen:
Al wat van dit beflag u noch te weten ftaet,
Dat geeft u *Beverwyck*, en dat in volle daet.

De *Voghels* geven, in vergelycking
vi

iervoetige Dieren, weynigh voetſel; maer yn lichter te verteeren. Is ſeer goet voor uyden van Studie, en die weynig beweging ebben.

Hanen-vleeſch, wanneer het nog jong is, erſe de Hennen treden, is van een ſeer goet ap; wort ligt verteert; maeckt goet bloet en erweckt weer appetyt. Ouder geworden ynde, worden zy droogh van vleeſch.

De *Haen*, de boodſchapper van den Dageaet, aen de Godinne des nachts, daer van egt *Ovidius* 1. *Faſt.*

Soo werdt de ſpringer van de Hin
Geoffert aen de nacht-Godin,
Vermidts hy uyt-roept metter daedt
Den aenvang van den daegeraedt;
En daer mee raeckt hy in der noodt,
En wordt oock voor den dagh ghedoodt.

De *Cappoenen* zyn nog beter van vleeſch als de *Hanen*, hebbende door het lubben, een aengenaeme malsheydt aengenomen, en wort geächt het beſte te zyn, dat op tafel gebracht wort.

Hoenders. Deſe zyn, in navolging van de *Cappoenen*, van den ſelven aert, mals en aengenaem, en ligt te verteeren; goet voor de ſiecke, of die uyt groote kranckheden op-

 ſtaen

ſtaen, De Romeynen, om de *Hoenders* kor
te maken, plegen ſe in Moſt te verdrincken
volgens *Horatius*, 2 *Sat.* 4:

Krygt ghy miſſchien een ſpaden gaſt,
Op Wien ghy niet en had gepaſt;
Soo doot een Hin en ſteecks' in moſt,
Soo wort haer vleeſch nogh malſer koſt.

De *Hoenders* zyn beter die loopende ge
voedt worden met Gerſt of Haver, dan di
gemeſt zyn. *Martialis* 13 *Epigr.* 62. ſegt va
de gemeſte:

't Hoen wert in 't duyſter vet, niet ſlechts van gerſten meel
Soo ſneeg is lecker-tant ten dienſte van de keel.

Patryſen of *Velt-hoenders*. Hier van ſeg
Martialis 13 *Epigr.* 65:

Patrys en wert niet veel op onſen Dis gevonden;
Dat vleeſch is heeren ſpys, en koſt voor lecker-monden.

Het vleeſch der *Patryſen* is wat dor, ve
teert ligt en geeft een heel goet voedſe
Moeten jongh gegeten worden.

Calcoenen. Als die nog jongh zyn geven ſ
goet voedſel gelyck de *Cappoenen*, maer zy
wat harder van vleeſch.

Faſanten, zyn lieffelyck van ſmaeck, ſa
om te verteeren en geven het beſte voedſe
daerom ſeer goet om verlore krachten te he
ſte

ſtellen. *Martialis*, als ſprekende van haer afkomſt, ſegt, 13 *Epigr.* 72:

Als Jaſon 't Gulden Vlies uyt Colchis had genomen,
Doen ben ick met den Helt in Griecken-landt gekomen:
Te vooren was alleen myn Huys en Vaderlandt,
Daer hy tot ſyn gerief een Konings Dochter vant.

Duyven. Hier van zyn verſcheyde ſoorten. De tamme zyn te vochtig; de wilde zyn beeter; dog hebben byde ſtorachtig vleeſch, ſwaer om te verteeren; geven grof en ſwaermoedig voedtſel, en zyn niet goet veel gegeeten te worden. *Curtius*, volgens 't zeggen van *Aldroandus*, heeft, door daegleycks te veel van Duyven te eeten, zyn leven verkort. *Caſſiſa* is geſtorven, om dat hy driemael daegs van gebrade duyven gegeten had; En *Z. Sethy* ſegt, datſe verhittende koortſen maken, 't hooft en d' oogen ſchadelyck zyn, en veel gebruyckt, laſerye verweckt.

Ringh duyven, of *Kiers-duyven*, daer van ſchynt *Martialis* van een ander gevoelen te zyn, als hy ſegt 13 *Epigr.* 67:

De Ring-duyf is een ſpys die kan de kracht vertragen
Waer door een eerlyck man ſyn vrouwe moet behagen,
Ghy die het echte Bedt wilt ſchudden na den eyſch,
En eet den Ring-duyf niet, ſy maeckt onwiligh vleys,

De *Duyven* zyn op haer beſt, als ſe eerſt

beginnen te vliegen. *Tortel-duyven*, daer hee[...] men van ouds, volgens 't zeggen van *Juvena[...] lis*, *Plautus* enz veel van gehouden; Zy zy[...] van natuer wel droogh, maer zyn de vetſ[...] en geſontſte. Hier van heeft *Marialis* w[...] geſegt, 13 *Epig*,. 53:

Wanneer ick Wilt-braet eet, of vette Tortel duyven
Mach met een ſoeten vriendt aen Tafel ſitten kluyven.
 Daer wil ick geen latouw of ſlecken voor verkieſen,
 'k En wil aen ſlappen koſt myn honger niet verlieſen

Pauwen, zyn hart van vleeſch. ſwaer o[...] te verteeren, maken ſwaermoedigh bloed[...] en worden meeſt voor cieraet op groote mae[...] tyden opgediſt. *Horatius* ſegt:

Hebt ghy een jonge Pauw voor uwen dis gebraden,
En dat ick met een hoen u mage quam verſaden,
 Of vet kapoenen vleeſch in plaetſe brengen wou,
 Ick weet dat myn gerecht u niet bevallen ſou.
Maer opent doch een reys den gront van u begeren,
Is 't om ſyn groote ſteert en om ſyn gulde veren?
 Of is 't om dat het beeſt ſoo dier u komt te ſtaen?
 Hoe dat het weſen mach, 't en is maer enckel waen.
Al zyn de pluymen ſchoon ſy doen geen vogel ſmaken,
Het oog wert u verleyt door ſchyn en beuſel-ſaken;
 Het vruchtbaer hoender-kot verdient ſoo grooten prys
 Als eenigh Pauwen vleeſch of diergelycke ſpys.

Le[...]

Leysters. Dese geven goedt en vast voedtsel en zyn wel te verteeren; plegen in groter waerden gehouden, en eerse gegeten, vet gemest te worden.

Meerle, worden van sommige by de *Leysters* vergeleken; dog verschelen veel, syn lieffelycker, malser en gesonder van vleesch.

Vincken, *Leuwercken* en ander kleyn gevogelte, zyn ligt te verteeren, geven een goedt voedtsel. De *Mossen* zyn harder en gylder, en worden by de Arabise Medicyns, tot spyse verboden..

Hout-Snippen, met haer ingewant, worden voor smaeckeleyck en gesont gehouden, maer zyn wat hart van vleesch. *Poelsnippen* zyn soo hart van vleesch niet.

De *End-Vogels*, zyn heet en vochtig van vleesch; swaer om te verteeren en geven grof voedtsel, de achter bouten zyn 't zagste; dogh *Martialis* scheynt van een ander gevoelen te zyn, als hy segt, 13 *Epigr.* 52.

Is u een Ende toe-bereyt,
Soo eeter van met onderscheyt:
De borst en hals is alderbest,
Dus sent de kock al watter rest.

Gansen. Dese zyn ontrent van den selven aert, als de *End-Vogels.* De Lever is gesont

en

en ligt te verteeren, waer van by *Mertialis* 13 *Epigr*. 58.

Siet wat een Lever heeft de Gans:
Sy overtreft het Dier bykans:
Dies ſeyd' ick, als ick die beſagh
Ey ſegh my waer dit ſchepſel lagh?

Anders.

Een Hoen, Een Gans, een End, die hebben goede Levers
Maer van een ander beeſt die zyn maer voor de wevers.

Swanen. Deſe zyn hart van vleeſch, niet ligt te verteeren; en worden daerom meer tot cieraet als tot ſpeyſe aengerecht, gelyck van de Pauwen is geſegt.

D

DE VRUCHTEN DER DIEREN.

Ghy moet (ten ſy gy wilt) noyt levend dier verſlinden,
Daer is oock buyten dat wel voedſel uyt te vinden;
Daer is kaes, boter, melck, wey, eyers, honing-raet
Waer van oock menigmael een Prince wert verſaet.
Het nut van deſe koſt is metter daet te wyſen,
Maer dat het Koe-beeſt geeft is boven al te pryſen;
Wie hier aen twyffel ſlaet en ſie maer Hollant aen,
Dat laet aen alle kant ſyn edel ſuyvel gaen.

Dat

Dat ſtort ſyn ryck gewas in alle verre landen,
Vermits het dienſtigh is voor alle grage tanden:
  Dat ſtort aen alle kant, uyt ſynen vollen ſchoot,
  Een dienſtig onderhout, een voedſel in der noot.
Pryſt Spaenjen, pryſt haer ooft, en wat'er plag te groeyen,
Ons Hollant pryſt te recht de vruchten van de koeyen;
  Van daer komt nutte koſt, ten goede van den menſch,
  Van daer komt mont-vermaek en vollen herten-wenſch.
Het ooſt dat Spaenjen ſent en is maer eens te plucken,
En is maer voor een jaer voor eenmael uyt te drucken,
  Maer dat het Koebeeſt ſchenckt is vry al rycker ſchat,
  Want tweemael op een dagh ſoo geeft het edel nat.
Benyt dan Spaenjen niet, benyt geen verre landen,
Al waſter enckel gout of ander rycke panden.
  Danckt God, ô Hollants volck, en hout u voor geruſt,
  Hy regent enckel heyl op u vermaerde kuſt.

In 't kort hebbende aengeweſen 't nuttig voetſel van het vleeſch der Dieren, ſoo ſullen wy mede van het Suyvel, als *Melck*, *Boter*, *Kaes*, *Wey*, *Eyeren*, *Honig* en *Bloedt* aenwyſing doen.

't *Bloet* van alle gediertens is hart te verteeren. 't meeſt dat gebruyckt wort is verckens bloedt. *Galenus* ſegt: *Daer is geen ſpyſe als bloedt, dat qualycker verteert kan worden*

Melck, daer van *Varro* ſegt: *Onder alle de vochtigheyt die tot ſpyſe gebruyckt wort, is de Melck de voornaemſte.* De *Koeye Melck* is de

veſte

vetſte en voet het meeſte; Inſonderheydt wanneer ze in 't Landt gaſende ſyn.

Het is de beſte melck wanneer de grage koeyen
Te midden in de Mey de groene kruyden ſnoeyen;
Want als het dorre ſtroo de kudde 's winters voedt,
Dan is haer voedſaem ſogh in verre niet ſoo goet.

Boter, is aengenaem van ſmaeck, ligt te verteeren, geeft veel voetſel dat niet ligt bederft. Veel gegeten voor die vochtigh van Maegh zyn, iſſe niet goet, doet walghen. Het is beter voor als na de maeltyt gegeten; waerom te onrecht in dit krepel versje wordt geſegt:

Boter voor, en Boter naer,
Doet ons leven hondert jaer.

Na de Maeltyt gegeten, belet ze het ſluyten der Maegh, waer door ligtelyck 't verteeren der ſpyſe belet wort.

Karnemelck, is ſchadelyk voor een koude Maegh. Voor een heete Maegh of heete natuere, iſſe heel aengenaem en geſont, inſonderheyt des Somers. *Bieſt* is een ongeſondt eten.

Kaes, geeft een dick en hart voetſel, is ſwaer te verteeren, ſtopt den buyck en is graveeligh.

Wey,

Wey, heeft geen voetſel, is meer tot ſu
vering van 't Lichaem.

Eyeren, Hier van ſyn de voornaemſte d
Hoender Eyeren, die 't meeſt en beſte tc
voetſel ſyn. *Plinius* 29. 3. ſegt: *Daer is gee
ſpyſe die in ſieckte meer voedt, minder beſwaert
en met een de kracht van ſpys en dranck heef*
Horatius ſegt: dat de langagtige Eyeren bete
van ſmaeck en ſap ſyn als de ronde, 2 *Sat.*

Een Ey verſch uyt het Hoender-neſt,
En langh, en wit, is alderbeſt.

Honingh is warm en droog, en goet voo
oude luyden die kout van natuer zyn; is nie
goet voor de Lever, maer wel voor de Long
en Borſt; Suyvert en doet de verrotting we
derſtaen. De Geele is de beſte.

D

DE VISSCHEN.

'T Is tydt, vermaerde vriendt, te komen tot de Vissen,
Die eertyts menich Vorst schier noyt en konde missen,
Lucullus hold' een rots tot in de woeste Zee,
Om Vissen uyt het diep te locken aen de Ree.
Een Visch heeft meerder prys by wylen moeten gelden
Als Schapen uyt den stal, als Ossen uyt den velden:
Ja wat aen eenen visch wel eer is uyt-gheleydt,
Daer kan een groot banquet nu worden voor bereydt.

Maer wat van defen aert geduerig plag te woelen
Of in een modder floot, of in vervuylden Poelen,
  Bandt die van uwen Dis: maer van een klare beeck
  Vanght daer een goede foo op 't eynde van de weeck
De Viffchen van de Zee die werden hooghft geprefen,
En foo die fchubben heeft, daer kan geen beter wefen;
  De vifch van defen aert die houdt men wonder goet
  Doch meeft die fich onthoudt omtrent den hollen vl
Is 't niet een feldfaem ding! een vifch gewoon te rufte
En die in ftilte woont als in geftage luften,
  Is grondigh, fonder keeft, en van een vreemden fmae
  En geen befette mont en vinter oyt vermaeck:
Maer die met harden ftorm geduerigh wort gedreven,
En door het woefte diep gedwongen is te fweven,
  Die heeft een beter vleys: en wort 'er om gefocht,
  En wort oock wel te recht om hooger prys gekocht.
Het is hier met den menfch oock even dus gelegen,
Hem dient geen ftille ruft maer eer een ftaegh bewegen
  Hem dient geen ftille zee, maer eer een holle vloet
  Want fonder vorigh leedt en is geen vreugde foet.

De *Vifch* is van natuer kouder en voch
ger als het vleefch, en komt foo niet met
gematigheyt van de natuer der menfchen ov
een, als de fpyfe der Graenen, vier-voeti
Dieren en Vogelen. Zy is van geen goe
gyl, bederft ligtelyck, en zyn dan fchadelyc
Verfch gegeten iffe aengenaem, doch ma
voor luyden die geen arbeyt doen, alfoo we
n

nig voetſel geeft. Is oock ſchadelyck voor die met ſinckingen gequollen, of koude ſieckten onder de leden hebben.

De *Zee-Viſch* wort in 't gemeen geacht de beſte te zyn.

Cabbeljauw en *Schelvis*, zyn kort van vis, van goet en bequaem voetſel, en wel te verteeren.

Abberdaen of geſoute *Cabeljauw*. Deſe is harder en droger. De *Stockvis* geeft niet als grof voetſel en is ſwaer te verteeren.

Salm, deſe ſoo wel in ſout als ſoet water onthoudende, worden by eenige onder de Zee-, by andere onder de Rivier-Viſch geſtelt. Deſe Viſch verſch en krimpend zynde, is goet van ſmaeck, redelyck te verteeren, geeft goet voetſel, en wort met recht onder de geſonde viſch gerekent.

Steur, zynde mede in de Zee en Rivieren, is vetter als de *Salm*, en heeft daer mede eenige gelyckenis.

Schollen, *Tongen*, *Platyſen* en *Botten*, zyn wel te verteeren, geven redelyck voetſel; maer eenige zyn ſlymachtig.

Haring, geſouten, is een geſonde ſpys, en heeft veeltyts grote nuttigheyt.

Elft, deſe is eenigſins den *Salm* gelyck; maer zyn niet geſont, geven nogtans redelyck voetſel.

Roch. Dese Visch veel gegeten, verweck de Koorts. De Lever is het beste.

Voren, wort voor de gesontste visch geach Is lieffelyck van smaeck, wel te verteeren en geeft goet dun voetsel.

Snoeck, jong en klyn zynde, is niet hart t verteeren. De groote oude zyn niet soo goe

Baers is malsch van visch, sonder eenig vettigheyt of taeyigheyt, is ligt te verteere én geeft goet voetsel.

Carpers, zyn sagt en vochtig van visch e doen eenige overtollige vochtigheyt in 't Lig haem vergaderen.

Barbeel, zyn weynigh geacht, is wel nie quaet van visch, maer de kuyf is seer schade lyck; verweckt krimpingen in de buyck doet braken, verweckt Boors, enz. Wannee dese visch out is, wort ze voor het beste ge houden. *Anthonius* segt:

Barbeel, die in u quaetsten tyt
Vry beter als te voren zyt,
Ghy hebt een gaef in u alleen,
Die geen dier oyt en was gemeen;
Dat is, dat u den ouden dagh
Maeckt beter als te voren plagh.

Lamprey of *Pricke*, worden by sommig voor de edelste visch gehouden. Wel toe gemaeckt is hy van een goede en lecker smaeck

ſmaeck, doch wort niet onder de geſonde viſch gerekent Is ſchadelyck voor de Jicht en Senuw Sieckten.

Seelt, is niet goet van ſmaeck, nogh voetſel. Maeckt quade gyl en veroorſaeckt verſtoppingen.

Blieck, wort voor geen goede viſch gehouden, is veeltyts door zyn groote gal, bitter van ſmaeck.

Poſt en *Grundel* zyn ſmaecklyck en geſont, en ſoo wel voor ſiecken als geſonden aengenaem.

Ael en *Paelingh*, deſe geven geen goet voetſel, zyn dog ſmakelyck, maer ſeer ſchadelyck voor die een quaede Maegh hebben.

Oeſters, onder de viſch met harde ſchelpen, zyn door haer ſiltigh ſap, aengenaem, verwecken appetyt, maer voeden niet veel.

Moſſelen, zyn taey en ſlymachtig, en komen in geen vergelycking by de *Oeſters*, en niet goet, dan voor die een ſtercke Maegh hebben.

Crabbe, *Creeften*, en *Garnaet*, zyn hart te verteeren, maeken een grof gyl.

Alykruyken, zyn taey en hart te verteeren.

Deze ſoorten van viſch in harde ſchelpen worden weynig tot voetſel, maer meeſt tot leckerheyt genuttigt, waer van men kan ſeggen:

Oesters, Garnaet, Alykruycken,
Is geen kost voor holle buycken;
Want dat woont in harde schelpen
Plagh den honger niet te stelpen:
Kreeft, en Steur, of Bosse-krabben,
Schoon sy ons de mage schrabben,
Zyn alleen voor geyle lusten,
Die ons noyt en laten rusten;
Ghy die na den regel leeft,
Eet dat beter voedtsel geeft.

DE[illegible]

DEN DRANCK.

Wy komen tot den Dranck, de koelte van het leven,
Die kan een dorſtig menſch als weder adem geven,
Die kan een dorre ziel vernieuwen hare kracht,
Schoon datſe leydt en ſucht en van den dorſt verſmacht.
Maer leert hier Hollants volck, eer dat wy vorder komen,
Wat vocht tot uwen dranck is dienſtig aengenomen;
Niet alderhande nat en dient tot dranck bereyt,
Dus maeckt in dit geval een noodig onderſcheyt.

Het Water was voor-eerst een dranck voor alle mensche
En niemandt van het Volck en konde beter wenschen:
Het Bier was onbekent dat heden wonder doet
En daer en werdt geen Druyf getreden met den voe
Men wist geen Honig-raet met water op te sieden,
Om voor een soeten dranck de gasten aen te bieden;
Neen, neen, een suyver nat gesproten uyt den gront
Dat was gemeenen dranck en yder bleef gesont.
Doch na het eerste volck van Godt is af geweken,
Soo woonter slim vergif oock in de reyne beken;
Hier vintmen selsaem vocht dat suer of bitter smaeck
En elders killig nat dat dicke kroppen maeckt.
Ghy, wilje, na de kunst, gesonde waters kiesen,
Waer van haer schoone veruw noyt maegt en sal verlies
Noyt man syn jeugdig bloet, so komt geminde vrient
En leert hier wat gekoockt of raeu gegeten dient.

Soo noodsakelyck als de spys, tot ond houding van s' menschen Lighaem is, alsoo den Dranck van geen minder nut. het d de spys in de Maegh vermengen; belet oock de vettigheyt tot 't voetsel, in 't Lighae niet ontstoken wort, en verslaet den dorst

De hoofdoorsaek van den Drank, komt v onder benaming van Water, Wyn, en Bie

't Water, is een algemene dranck, zoo v Menschen als beesten. *P. Niger*, zyde tot Romeynsche Soldaten, die om Wyn riep *Hebt ghy de Rivier, en eyscht gy noch Wyn?*

vorige tyden, volgens 't zegge van *J. Frontinus*, is niet anders als water gebruyckt.

In het *Water* is groot onderſcheyt. *Plinius* ſegt: *Het beſte water is, dat de Lucht aller geleyckſt is, klaer in 't oog, en dat nergens na ruyckt of ſmaeckt.* Daer is *Fontyn-water*, *Rivier water*, *Regen water*, *Put-water*, *Moeras-water en Snee-water.*

Fontyn-water, is het beſte, ſegt *Plutarchus*, dat van de Bergen komt, over zant en ſtenen vloeyt, dat des Winters lauächtig en des Somers koel is *Seneca Nat. Qu.* 20. ſegt: *De wateren die eenige ſmaeck hebben, als Minerael, Aluyn, Sulpher, Koper root enz. moeten niet voor gemenen dranck, maer als Medicinael gebruyckt worden.*

Rivier water, is voor 't grootſte gedeelten *Fontyn water*. Als men *Rivier water* gebruyckt, inſonderheyt uyt havens of gragten, dan moet het eerſt te ſinken geſet worden.

Regen-water. Dit wort van *Palladius*, *Averroes* enz. boven alle wateren gepreſen. *Avicenna* merckt aan, en gelyck *Hipocrates*, *Edip.* 6. geleert heeft, het beſte des Somers te zyn, dat met donder neder valt. *Plinius* en *C. Rhodigen* 27 *Ant. Sect.* 2. zyn van gevoelen, dat het dan ſoo ſuyver niet is, en ligt bederft.

Put-water, is grof en zwaer, blyft lang in de buyck, en is de Ingewanden ſchadeleyck.

Stilſtaende water, uyt Moeraſſen, gragten enz. is het ſlegtſte; beſwaert de Maegh; Verſtopt het Ingewant; bederft de Heumeuren, en veroorſaeckt kwaedaerdige Koortſen. *Hipocrates* ſegt: *Des Somers is 't heel, dick en ruykent; des Winters kout, beroert en bevroſen.* En *Pluarchus: Het is raeu, dick en veeltyds kwaedaerdig en peſtachtig*.

Snee-water en geſmolten *Ys*, wort voor ſeer ongeſont gehouden, zynde grof en dick, alzoo door 't bevrieſen de fynſte deelen daer uyt geperſt worden. Door de grote kou ontſtelt het de Maegh, en daer uyt ontſtaen de gebreeken in de gevrichten, zenuën en het ingewant.

Deſe *Wateren* kunnen bekwamer tot dranck gemaeckt worden, door het opſieden, waer door de rauwigheyt verbeterdt, en de aerdtachtigheyt komt te ſcheyden. *Plinius* ſegt, *Het is een vont van* Nero, *het water te koken, en dan met Snee te koelen; waer door men het vermaeck heeft van de koelte, ſonder ſchade van de Snee. Juvenal. Sat.* 9:

Het water eerſt gekoockt, en dan met ſnee verkoelt,
Hier uyt is dat de Vorſt geen kleyne luſt gevoelt:
Te weten, als ſyn maegh, verhit door dranck en ſpys,
Vereyſcht tot haer behulp de koude van het ys.

D E

DE WYN.

O Wyn, O machtig nat! O wyngaerts ſoete vruchten!
Ghy doet de bleeke ſorg en alle droefheyd vluchten;
Ghy jaeght de vreeſe wech, en geeft een bloden man,
Dat hy oock voor een Prins vrymoedigh ſpreken kan:
ỹ ſchynt hem vet te zyn, ſchoon dat hy byſter ſchrael is,
y beelt hem ryckdom in al is hy maer een kalis;
Hy pocht op ſyn beleydt en niemant ſyns gelyck;
Een hooft vol ſoete Moſt dat is een Koninckryck.

In-

Indien een jonge vrou u krachten koomt te smaken,
Ghy sult haer gulle jeught haer lusten gaende maken:
  En alsse boven maet haer met u vocht begiet,
  Sy kent haer eygen man, haer echten hoeder niet.
Ghy kondt door uwe hulp een dommen geest verlichten
Ghy kondt een traeg verstant een veersjen leeren dichten
  Ghy maeckt dat menig Vorst syn hoogen staet vergeet
  En als het hem betaemt syn plichten niet en weet.
Maer ghy noch evenwel, gelyck wy konnen mercken,
En pleegh niet over-al op eenen voet te wercken:
  Hier wordt een deftig man door u gelyck een schaep,
  En daer een hoogh gemoedt gelyck een rechten aep:
En zooje noch een reys voor hem wit laten tappen,
Hy sal in korter stont gelyck een Exter klappen:
  En so ghy vorder gaet, een mensch die word een swyn
Siet daer, ô soete jeught, de krachten van de wyn.

Het *Water*, soo wel als den *Wyn*, de Dorst verslaende, soo is des niet tegenstaende, de *Wyn* verre boven het *Water* te houden. De *Wyn* is de natuer niet alleen aengenaemer, maer veel bekwamer tot het verteeren der spysen.

De wyn verheught den geest, den wyn geeft jeughdig bloet
De wyn maeckt dat de sorgh uyt ons verhuysen moet,
De wyn ontfronst het hooft, de wyn verweckt de vreught
En stort in alle dingh gelyck een nieuwe jeught.

In de *Wyn* is een groot onderscheyt. Di een goede reuck hebben, verquicken het hert

ve

emeerderen de geesten; verheugen het ge-
ioedt, en versterken de krachten van het
ighaem; Maer die geen reuck, of een
reemde smaeck hebben, en de gesolferde,
yn alle schadeleyck.

De kracht van de *Wyn* is van *Horatius* wel
eschreven, 3 *Carm.* 21:

e Wyn heeft wonder in, de wyn heeft vreemde krachten,
ı na eens yeders aert soo buyght hy haer gedachten,
Hier zitter een en lacht, daer zitter een en schreyt,
Hier zitter een en snorckt, daer zitter een en vleyt,
ier zitter een en wrockt, en stelt hem om te kyven,
aer maeckter een een veers, en wil dan wonder schryven,
Maer ginder is een quant die noyt en heeft gemint,
En is nu, door den wyn, een enckel Venus-kint.
en ander, eertydts stom, die wil nu deftigh spreken,
ı die tot Calis is, die pooght hem op te steken,
Een ander is een wolf, een ander is een schaep,
Een ander is een hont, een ander is een aep.
/at dienter meer geseyt, de wyn kan wonder brouwen,
/ie kan in dat gewoel syn tochten weder-houwen?
Maer schoon hy menighmael oock kloecke sinnen breeckt,
Noch seyt men in 't gemeen dat hy de waerheyt spreeckt.

En by *Heynsius* in zyn Loffang van *Bacbus*:

Bacche sonder u licht Venus als gebonden,
upidoos vyer gaet uyt, syn pylen zyn geschonden:
Maer als ghy ons aensiet, soo zyn wy bly van sin,
Bequaem tot soeten praet, en vyerigh in de min.

Hier-

Hierom is 't dat men pleegt hier voortyts op d'autaren
Van Griecken wyt vermaert, met Venus u te paren;
Want ſonder Bacchi nat, en Ceres, uwe vrucht,
Is 't met de min gedaen, tyt Venus op de vlucht.

Anders, uyt *Ovidius:*

De Wyn, de ſoete wyn is dienſtigh om te minnen,
Maer neemt hem niet te veel tot ondienſt van de ſinnen.
Door wint ſoo leeft het vyer, en 't brant naer onſen luſt,
Maer is de wint te groot, ſoo wortet uytgebluſt.

De nuttigheyt die in de *Wyn* gelegen is, als ſe matigleyck wort gebruyckt, is veeltyds, door het misbruyck, tot nadeel en bederf.

Hoe ſiet men menighmael, hoe ſiet men lieve gaſten,
Door weldaet hinder doen, door vrientſchap overlaſten,
Door heusheydt in gevaer, door gunſte ſchier gedoot,
Door blyſchap in verdriet, door nooden in den noot.
Men laet een groote plas in diepe koppen ſchincken,
Men moeter op een Prins, of op een Koningh drincken,
Voor al doch op het heyl van onſen vryen ſtant,
En ſiet, dit is het volck gelyck een dwingelant.
Daer is geen ſeggen aen, 't en baet geen tegenſpreken,
Het is een ſtale wet, en daerom niet te breken,
De wyn moet uyttet glas, en wortet niet gedaen,
Het moet dan (ſoo het ſchynt) de landen qualyck gaen.
Noch iſſet niet genoegh, men laet de deuren ſluyten,
Men houdt de gaſten in, en niemant kander buyten,
Al is de Maegh gepaeyt, men hitſe tot den dorſt,
Men brenghter rauwe vis, of heet gekruyde worſt,

In

In plaetſe van de mont in rechte maet te te laven,
Soo lydt de wyn gewelt, de vrienden worden ſlaven;
  Ey wat een ſelſaem dingh! waar toe gedwongen dranck?
  Of laet de vrienden t' huys, of laatſe buyten dwanck.
Wy woonen, ſoo het ſchynt, in vry gevochte landen,
En leven evenwel in enge Tafelbanden;
  Wie maar een eerlyck man eens ſpyſt aen ſynen dis,
  Die meynt dat hy een Heer van ſyne vryheydt is.
Waer toe een vrient gepraemt met deſe groote backen?
Die niet de Maegh alleen, maer al de leden ſwacken.
  Gy toeſt hem aen het lyf, maer queſt hem aen den geeſt,
  Hy quam gelyck een menſch, hy gaet gelyck een beeſt.
Waerom het edel nat ſoo gulſigh uytgegoten?
Waerom u ſoete vreught met ſotte pyn beſloten?
  Wat Godsdienſt kan het zyn te drincken ſonder dorſt?
  Ey, ſoo ghy ſegen eyſcht, ſoo bid voor uwen Vorſt.
Vermydt doch uwen vrient van reden af te leyden,
Want door beſcheyt te doen, ſoo wort men onbeſcheyden,
  Geſontheyt maeckt gewis de menſchen ongeſont,
  Wanneerſe mette wyn komt vloeyen in de mont.

Het matig gebruyck van den Wyn, is heel nuttig tot de onderhouding der geſondheyt; maer den overdaet ſeer nadelig.

Gelyck onmatigh ſpel ontrent de jonge vrouwen,
Kan menigh ongemack, en vreemde plagen brouwen;
  Soo baert ons oock de wyn, gedroncken ſonder maet,
  Verſwackingh in den kracht, en menigh ander quaet.

Door den overdaet in den *Wyn*, en wel in-

ſon-

ſonderheyt in de geeſt daer van, zynde *Brandewyn*, komt de dronckenſchap; en het lighaem wort in groot gevaer gebragt. *Hipocrates* ſegt daer van:

Wort yemant Stom na gulſich ſuypen,
En valt daer na in harde Stuypen,
Kryght hy geen Koorts dien eygen tyt,
Soo is hy ſtracx het leven quyt.

Cretias, by *Athenæus* 10. *Deipn.* 9.

Uyt gulle dronckenſchap daer ryſen booſe dingen,
Wie kan in dit gebreck ſyn loſſe tonge dwingen?
Want iſſer yemant vol, of van de wyn gevat,
Die ſpreeckt dan ſotte klap, en ick en weet niet wat.

Horatius zegt van de Dronckenſchap, 1 *Epiſt*

Wat leert ons dronckenſchap al vreemde kueren dryven,
Sy melt dat niet en dient, ſy doet de vrienden kyven,
Sy maeckt dat menig menſch oock ſonder wapens vecht
En doet 'k en weet niet wat, al iſſet tegen recht,
Sy weet een bleycken angſt en droefheyt af te breken,
Sy kan een traghe tongh bevalligh leeren ſpreken,
Sy weckt de geeſten op, en gunt een ſchamel man,
Dat hy geweldigh ryck en vrolyck ſchynen kan.

En *Martialis* 6. *Epigr.* 78.

Fob hadde maer een oogh; en dat oock niet te goet,
Vermidt, hy even-ſlaegh te groote droncken doet.
Syn Doctor riep geſlaegh, wilt ghy niet ſober weſen,
Geen ſap, geen machtigh gom, geen kunſt ſal u geneſen.
Doch Fob bleef als hy was, ſyn Mont genoot den Wyn
Maer 't was voor ſyn geſicht een dodelyck fenyn.

HET BIER.

Wie kander van het Bier den rechten aert beschryven,
En of het dienstig is voor allerhande lyven?
Dewyl het wort gekoockt uyt alderhande graen,
En datter selsaem kruyt oock onder wort gedaen.
De waters even-selfs zyn niet van eener krachten,
Het eene wort geput uyt ongesonde grachten,
Het ander uyt een beeck, of uyt een driftig zant;
Het ander uyt een poel, of uyt een siltig lant.

Ick ſal dan, Hollants volck, in weynig hier beſluyten,
En op dit gantſch beſlag een korten regel uyten;
Maeckt dat ſich uwen dranck in deſe palen hout,
Niet al te byſter jong, niet al te lydig oudt.

'T *Bier*, is een dranck van groot nut, tot bevochtiging der ſpyſe in 't Lichaem en het leſſchen van den Dorſt. Daer is groot onderſcheyt in het Bier, door de hoedanigheden van het water, waer uyt het gebrouwen wort. Het oude Bier is in veele natueren zeer ſchadelyck. Bier dat wel gekoockt, en klaer is, niet te verſch ofte out, is voor alle menſchen 't beſt en bequaemſte te drincken.

Schimpdicht van *Julianus* tegen 't *Bier*:

Wie zyt ghy, lieve vrient? ſout ghy wel Bacchus weſen,
Van alle man bemint, van yeder een gepreſen?
Van Jupiter geteelt? neen die en zydje niet,
Gelyck men aen u verw en al u weſen ſiet.
Ghy zyt van quaden reuck, en uwe dampen ſtincken,
O! 't is een ander nat waer van de Goden drincken,
Dat heeft een friſſchen geur, en vry al beter ſmaeck,
My dunckt ick word een Godt als ick het vocht genaeck:
Voorwaer ghy zyt geteelt daer noyt een druyf en groeyde
En daer noyt acker-man haer gulle rancken ſnoeyde,
Ghy kreeg u weſen niet uyt 's wyngaerts edel hout,
Maer uyt een brouwers kuyp, en vunſtigh gerſten-mout

DE TABACK.

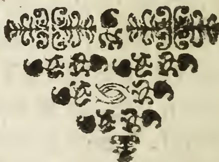
De Taback-blaſer Spreeckt.

Wat macher eenig volk ſpek, vlees, of hamme wenſchen,
Al dat maekt drabbig bloet, en onvermeuge menſchen,
Voor my ick weet een ſpys die ick al beter houw,
Die draegh ick in myn ſack, of in myn wyde mouw.
Kom let op myn bedryf, 't en ſyn geen ſlechte ſaken;
De kock dien ick gebruyck dat ſyn myn eygen kaken;

Myn keucken is een pyp, een doos myn schaperae,
Die draegh ick altyt met waer dat ick henen gae:
Een blat is myn gebraet. Van hier. O grage monden,
De schoorsteen is myn neus, is dat niet wel gevonden!
En roock dat is myn dranck; wat pas ick op den wyn,
Ick kan oock sonder hem gerust en vrolick syn.
'k En hoef aen geen servet myn handen af te vegen;
Een kleyntje wel ghebruyckt dat is een grooten segen:
Wel laeckt my dien het lust. Het is een rustigh man
Die met de minste kost hem vrolick maken kan.

De *Taback*, komt oock voor onder de be naming van *Dranck*; is so nuttig als schadelyk Indien die van kinders of luyden die zwak va herssenen, of van een heete en droge natue zyn, genuttigt wort, is die nadelig. Inte gendeel, die sterck, kout, vochtig, en me sinkingen gequollen zyn, is die, alse niet t veel gebruyckt wort, van groot nut.

Taback, daer van wort gesegt, een sonder lingen eygenschap te hebben, tegen 't Vergift *Monardes* schryft, dat de Indianen den honge en dorst met de Taback verslaen.

HET ZOUT.

Het Zout is wonder nut, het moetet al bewaren,
Wie kander ſonder dat in verre Landen varen?
Al wat den menſche voedt, al wat men zuyvel hiet,
En deught of ſonder zoudt, of ſonder pekel niet.
Geen Kock en kan beſtaen, geen Meyt en weet te koken,
Soo haeſt als haer het zout of pekel heeft ontbroken;
En wie de Tafel deckt, en zout daer op vergeet,
Die toont dat hy ſyn ampt in geenen deel en weet.

Zout dient ontrent het vleys, het dient ontrent de viſſen,
Dies kan men beter gout, als zout op aerden miſſen:
Maer hier en over-al ſoo dient de middel-maet,
Want als men die vergeet, ſoo wort het goede quaet.

Onder alles dat tot voedſel gebruyckt wort, dat leven of geen leven heeft, iſſer niets, dat na waerden meer kan verheven worden, als het *Zout*. By *Plinius*, 31. 7. vindt men, dat van alle oude tyden is gelooft, dat wy ſonder Zout niet konnen leven. In plaetſe van Wieroock, plegenſe eertyds met Zout, Offerhanden te doen.

'*t Zout* ſuyvert de Maegh van alle ſlym; maekt een goet verſtand en een vet Lighaem, en alle ſpyſen aengenaem.

Wanneer yemand alle dagen, nog nuchter zynde, een wynig zout in de mond onder de Tongh legt, tot dat het geſmolten is, die zal noyt met bedorven Tanden gequollen zyn.

D E

DE BEWEGINGE EN RUSTE DES LIGHAEM.

Een die gesontheyt wenscht die moet hem staeg bewegen,
Dat is den rechten gront van soo gewenschte zegen;
Speelt jonckheydt met den tol, of met den harden bal,
Of jaegh een vluchtigh wilt in eenigh lustigh dal:
Of roeyt een schuytjen voort, of ryt op snellen paerden,
Of opent met de spae den boesem van de aerden
Ter eeren van den Hof, op hope van de vrucht,
Soo tydt het bleeck gespuys, de sieckten, op de vlucht:
Soo werdt het innigh vuur, de gronden van het leven,
Verwackert, fris gemaeckt, en uyt den slaep gedreven,
Soo wordt het lichaem sterck, en al de binne kracht
Indien het somtyts flaeuwt, in beter stant gebracht.
Wel, vrienden, repje dan: Want stil en ledigh wesen
En werdt noyt, door de kunst, de menschen aengepresen:
Het water als het rust, dat wordt in korten vuyl,
En van een klare beeck ontstaet een modder-kuyl.

Het is niet genoeg 't Lichaem alleen met Spys en Dranck te voeden, maer door een gestadige Beweginge en Rust het zelve in gesontheyt te behouden.

Het lichaem, lieve vrient, is niet alleen te spysen,
Ick wil u boven dat al naerder onderwysen;
Indien een water-put geduerigh stille staet,
Het vocht dat krycht een reuck, en wort ten lesten quaet,

Maer fooje wilt den born by wylen ledig maken,
Het nat fal klaerder zyn, en des te beter fmaken;
Dus gaet 'et met den menfch. Hem dient geen ftage ruft,
Ten is hem niet genoegh dat hy den honger bluft.
Geen lyf dient altyt ftil, het dient te zyn bewogen,
Maer dat oock met befcheyt; want iffet vol gefogen,
En met den koft belaft, foo dientet niet geroert,
En geenfins door gewelt met horten omgevoert.
Verwacht een beter tyt, of doetet voor den eten,
Wanneer het edel gyl ten leften is gefeten,
De mage fonder fpys: gaet dan en roert het lyf,
Dat is voor alle man een nodig tyt-verdryf.
Oock is in dit geval, en diergelyke faken,
Ja meeft in alle dingh een onderfcheyt te maken;
Want een die ledig gaet, of die geduerigh waeckt,
En dienen niet gelyck in defen aengeraeckt.
Een wacker ambachts-man die mach de gantfche leden,
Oock dan wanneer hy fweet, in eenig fpel befteden:
Maer die niet veel en doet, of by de boecken fit,
En dient maer op de maet en niet te feer verhit,
De tyt dient oock bemerckt, want in de winter-vlagen
Soo dienter meerder kracht te dringen op de magen:
Maer als de fomer blaeckt met heete fonne fchyn,
Soo moet het lyf-geroert maer kort en matich zyn.
Een woort noch tot befluyt. Al die geduerig fpelen,
Die moet de weelde felfs in korten tyt vervelen,
En die geduerig werckt befuert te grooten laft;
De menfch dient alle dingh met beurten toegepaft.

Door de Beweginge wert het Lichaem vaster,

ter, vermeerdert de natuerlyke warmte, en werden de geesten bewogen. Daer en tegen wanneer het niet geen gestadigen arbeydt bewogen wert, ontstaen daer uyt veelderhande Siecktens. *Ovidius* 1. *de Ponto* 6. segt:

Wanneer het water stille staet,
Wanneer de mensche leedigh gaet,
Wanneer het yser rusten moet,
Niet een van drie en blyfter goet.

Al te swaeren arbeyt is het Lichaem schadelyck, waer van *Ovidius* 1. *de Ponto* 5. segt:

Met rusten is de geest en oock het lyf gepast,
En beyde die vergaen door al te stagen last.

HET SLAPEN EN WAKEN.

De nacht daelt uyt de lucht, en noot ons om te slapen,
Ghy doet na syn bevel, hy isser toe geschapen;
En schoon dat u de geest tot lesen is belust,
Ghy des al niet te min begeeft u tot de rust.
Doch eer ghy dat bestaet, soo buyght u swacke Leden,
En gaet tot uwen Godt, en offert hem gebeden;
Wat weter eenigh mensch, die heden slapen gaet,
Of hy sal mogen sien den naesten dageraet?
Ghy neemt tot u gerief een slaep van seven uuren,
Maer laet u bedde-rust voor al niet langer dueren;

Wie ſeven uuren ſlaept, die heeft ſyn volle maet,
Het zy de jonckheydt ryſt, of datſe neder gaet.
Het gantſche lichaem ſluyt wanneer de ſonne-paerden
Sich geven naer de zee, en wycken van der aerden:
En hy weckt op een nieu de ſinnen uyt den droom,
Wanneer hy weder komt gereſen uyt de ſtroom.
Verſet u diep geheym, verdryft de ſware ſorgen,
Maer laetſe weder toe ontrent de vroegen morgen,
Maeckt u dan veerdigh op, dat is de beſte tyt
Die van der aerden ſtyght, en na den Hemel ryd.
Is u de ſnelle pen genegen om te ſchryven,
Of wilje dynen geeſt tot in den Hemel dryven,
Of hebje diep gepeys ten goede van den ſtaet,
Daer is geen nutter tyt als in den dageraet.
Wanneer ghy nederſyght ſoo wilt u matigh decken,
En pooght noyt al te ſeer de Leden uyt te ſtrecken:
En leght niet op den rugh als ghy den ſlaep verwacht,
Dat maekt u menighmael een ongeruſte nacht.
Het ſtopt de geeſten op, en baert onguere droomen,
Die, ſchoon het u verdriet, ghy niet en kondt betoomen;
En laet geen venſter op; en ſoo het wezen mach,
En ſlaept niet in de Maen, of midden op den dagh,
En wilt oock, alsje ruſt, den mont niet open ſetten,
Dat ſal u in der nacht den ſchalen dorſt beletten;
Want die in ſynen ſlaep de lippen niet en ſluyt,
Die jaeghter onverhoets de beſte dampen uyt,
Oock ſoo ghy zyt geneyght den acker van de vrouwen;
En onder dit geheym u eygen huys te bouwen.
Dit is de nutſte tydt, nu dient het landt bezaeyt;
Het lichaem is geruſt, de geeſt die is verfraeyt,

Ge-

Gelooftet raeuwe jeught; die echte vruchte telen,
Gaen tot een deftigh werk, en geensins om te spelen;
En doet het nimmermeer (het is een quaet gebruyck)
Of met een droncken hooft, of met een vollen buyk.

De *Slaep*, is niet anders, als 't Rusten der Sinnen; en het *Waken*, de Oeffeninge van deselve. Het matig *Waken*, maeckt de geesten en de Sinnen vluch; en verspryt de natuerlycke warmte door het Lighaem. Daer en tegen het onmatig *Waken*, verstrojen en verteeren de geesten, en verdrogen het Lighaem.

Hoe kort is onse vreught en van hoe weynigh uuren!
Al wat men blydschap hiet en kan niet lange dueren;
Te midden in het spel of in een blyde feest
Daer siet men menighmael een lichaem sonder geest.
Gaet kiest tot u vermaeck het puyckje van de lusten,
Ten is als geenen tyt; de sinnen willen rusten:
Geselschap, soete wyn, gesangh en snaren-spel,
Een nacht-waeck sonder meer verkeertet in gequel.
O slaep, ghy zyt een zalf voor alle droeve saken,
Ghy kondt de sinnen nieu en weder lustigh maken:
Ghy, syght dan over ons wanneer het licht vergaet,
Maer des al niet-te min soo doet het in de maet:
Te veel in ruste zyn, en al te langh te waken,
Dat kan ons allebey onnut en deusigh maken.
Gesellen met een woort, de maet gelt over al,
En waer men die vergeet daer baertet ongeval.

Ovi-

Ovidius, *Epiſt. Her.* 4. ſegt:

Die altydt woelt, en niet en ruſt,
Wort veel in haeſten uyt-gebluſcht;
Maer ſomtydts ſchoven tuſſchen bey,
Is als een regen in de mey.

Door het veel *Waken*, ontſtaen gevaerlyke ongemacken, waer op *Hipocrates* in zyn 28ſte *Kortbondige Spreucken* 7de *Boeck*, wel aenmerkt:

Als eenich Menſche heeft gewaeckt,
En dan in Dweepery geraeckt,
Of van de Stuypen is gequelt,
Houdt dat hy na den grave ſnelt.

De *Slaep*, als een remedie voor de vermoejing, doet het Lighaem veel goets; verquickt en herſtelt de geeſten en krachten, en de natuerlycke warmte wort na binnen getrocken. *Oreſtes* ſegt:

De ſlaep, de ſoete ſlaep kan ſwacke ſinnen ſterken,
Kan in een droef gemoedt veel nutte dingen werken:
O ruſte, nacht-vriendin, hoewel quaemt ghy te pas,
Doen my het ydel breyn geheel onſtuymig was.

Door de *Slaep* wort de ſorgh weg genomen, gramſchap geſtilt, en 't gemoet geruſt geſtelt. *Tibull. Eleg.* 4. ſegt:

D

De Slaep-Godt is gheweldigh soet,
Hy doet de krancke sinnen goet.

Van te veel *Slapen* of *Waken*, komt meenig ongemack.

Te veel in slaep te zyn, en al te lange waken,
Dat kan ons allebey gereet tot sieckte maken.
Gesellen met een woort, de maet gelt over al,
En waer men die vergeet, daer baertet ongeval.

De vermoeytheyt door te langen arbeyt of waken, veroorsaekt menigmael Uytsinnigheyt, waer van *Amphitrus* by *Seneca*, van *Hercules* segt:

Siet wat een seltsaem werck, syn Oogh begint te sweven,
Syn aensicht is gestreckt, en al syn Leden beven,
Syn hooft styght op te borst, syn Lichaem na de gront,
En daer en ryst geen stem uyt syn beschuymden mont;
Hy is gelyck een boom, die, met een byl geslagen,
Met al syn tacken helt, en neder wert gedragen,
Gewis de man die sterft, soo vreemt is hy gestelt,
Maer neen, het is de slæp die hem ter aerden velt;
Ick hoor syn adem gaen, ey laet hem neder-sygen,
Hy sal syn eersten stant met rusten weder krygen.
Want als het deusich breyn door woelen is ontset,
Dan wort men door den slaep, genesen in het Bedt.

Een gierige Slaeper opgeweckt. *Horatius* 2. *Sat.* 3.

Een

Een sieckte van het brein die Doot-Slaep wort geheten,
Die hadt een vysen Grieck in ouden tydt beseten,
Een man van vrecken aert, en tot het gelt gesint,
Soo dat hy geen vermaeck als daer alleen in vint,
Al watter yemandt doet met trecken, roeren, wryven,
Men konde lycke wel den sluymer niet verdryven,
En schoon een harde stoot hem eens by wylen weckt,
Stracx lagh hy in het Bedt al weder uytgestreckt.
De meester, die het quaet door kunste sou genesen,
Die kende desen Snaeck en al syn innich wesen,
En vont daer op een treck, die sneegh en geestig was,
Waer door hy dese quael, tot synen lof, genas.

De

De vrienden die alreets den lesten snick verwachten,
En vry meer op het erf als op den siecken dachten,
Die sweefden om het Bedt, en sagen happich toe,
Gelyck een gragen hont omtrent een siecke koe.
De Doctor hiet een deel van dese rappe gasten
Te doen in dit geval al wat hy sou belasten:
Daer ging de gelt-kist op, die naest den bedde stont,
Daer in men machtigh Gout, en oude stucken vont,
Die liet de sneege gast stracx op een Tafel gieten,
Soo dat, gelyck een stroom, de gulde beken vlieten.
Dit maeckte groot geschal. En op het hel geklanck
Vernam men dat de Man uyt synen slaep ontspranck,
De meester stonter by, en riep met luyder kelen:
Nu waeckt op, lieve vrient, men wil u schatten stelen,
U Kist is op-gedaen, u gelt is uytte Kas;
En siet stracx is de Man als hy te voren was.
Siet wat de gelt-sucht doet ontrent verstroyde sinnen!
Alleen de bloote klanck die kan de slaep verwinnen,
Die maeckt een wacker oog, en dryft den sluymer uyt,
Veel beter als de Kunst, of als het beste kruyt.

REGULEN DES LEVENS VOOR GEHUUWDE PERSOONEN.

Een die genegen is na rechten eyſch te ſchryven,
Hoe dat men langen tyt mach fris en jeugdig blyven,
Dien is ten eerſten nut dat vlytigh zy gelet,
Wat regel noodig is omtrent het echte bed.
Al die maer vunſtig zaet in haren acker zaeyen,
En kunnen anders niet als ſnoode vruchten maeyen:
En wie dat huyſen bout, en quade gronden leyt,
Heeft ſich maer enckel leet en moeyte toe-bereyt.
Ghy die eens Naſo laeſt om wel te leeren minnen,
Leeſt hier te deſer tydt hoe kinders zyn te winnen:
De kunſt heeft wonder in. Wie nutte dingen weet
Hem dienen even hier de ſinnen in beſteet.
Koom leert dan na den eyſch een jonge vrou beſlapen,
Om uyt het echte bed bequame vrucht te rapen,
Want die hier na de luſt, en buyten reden gaet,
Beklaecht ſyn dom gewoel, wanneer het is te laet.

't Vereenigen der gehuuwde Perſoonen.

Indiender yemant is genegen om te weten
Hoe dat de minne-plicht behoort te zyn gequeten,
Die let op dit geſchrift, en op de bedde-wet,
Die hier u door de kunſt voor oogen wert geſet.
In 't ſoetſte van de Mey wanneer de velden bloeyen,
De kruyden jeugdigh ſtaen, de jonge boomen groeyen,

Al-

Als ghy dan hebt geruſt, u mage wel geteert,
En dat u geen verdriet of ſwaer gepeys en deert,
U leden zyn verquickt, vermoeytheyt wech-genomen,
En dat in hare plaets de geeſten zyn gekomen;
Soo dat u jeughdigh bloet, als van den ſlaep verweckt,
Wort gaende door het lyf, en na de vrouwe treckt,
En dat u ſoete duyf heeft wel-geſtelde ſinnen,
En leden wel bequaem om zaet te mogen winnen,
So roept tot u behulp den Vader van den trou,
Begeeft u dan met ernſt ontrent u jonge vrou,
En doet dat u betaemt: en naer u reyne luſten,
Soo blyft noch op het bed een weynigh leggen ruſten,
En ſluymert noch een wyl; of ſoo u ſlaep ontbreekt,
Soo maeckt dat ghy alleen van ſoete dingen ſpreeckt,
Een quellyck bet gepraet en dient geen jonge vrouwen,
En paſt geen echte mans die haren acker bouwen,
Ghy dan jaeght bange ſorgh en droefheyt op de vlucht;
Een acker eerſt bezaeyt die wil een ſachte lucht.

De Jaeren van onderſcheyt, uyt Heſiodus.

Verkieſt bequamen tydt om wel te mogen paren,
Een Man beginne 't werck ontrent ſyn dertigh jaren,
Een vryſter mach het doen ontrent de ſeventhien,
En eer (om wel te gaen) en mach het niet geſchien.

't Vereenigen van Man en Vrouw, uyt Lucretius 4. *Boeck.*

Daer is vry wat aengelegen
Hoe men tot een vrouwe gaet,
Hoe men door bequame wegen
In haer brenght het edel Zaet.

Even als de Dieren paren
In het bosch of jeughdigh groen,
Soo plagh in voorleden jaren
Man en Vrouwe wel te doen:
En daer zynder die gewagen,
Dat een Wyf alsoo geraeckt,
Al vry raffer plach te kragen,
Als een die het anders maeckt.

Anders, uyt 't zelve Boeck:

In 't bed te weligh zyn belet het vruchtbaer telen,
En daerom moet het wyf niet al te dertel spelen,
Want in een losse doel, daer na dat yemant schiet,
En treft men noyt het wit daer op de schutter siet.

Aristoteles *segt, by de vereeniging wel gemoedt te zyn:*

Geen ongestuymigh hooft, geen omgeroerde sinnen,
Zyn dienstigh in het volck aen zaet te mogen winnen;
't Zy dat men menschen plant, of dat men haver zaeyt
Het is de beste tyd wanneer het niet en waeyt.
Hier dient een stille ziel die niet en is bewogen,
Die uyt een vorigh leet geen spyt en heeft gezogen:
Hier dient een stille ziel die niet en is beschroomt,
Die van geen droevigh lijck of siecke lieden koomt:
Hier dient een stille ziel bevrijt van alle tochten,
Die wraeck uyt enckel spijt op haren naesten sochten,
Hier dient, O soete jeught, hier dient een stille ziel,
Die noyt op vremt gepeys in dezen handel viel.

Is menighmael gesien dat lieden van verstande,
De kloeckste van de stadt, de grootste van den lande,
Voor Ouders zyn bekent van kinders sonder naem,
Recht kluntens voor de ploegh, en anders niet bequaem,
Voor reden wert geseyt, dat als de wyse mannen
Zyn met een diepe sorgh geduerigh ingespannen,
Het beste leven sap en al het fynste bloet
Niet is gelyck het zou, of daer het wezen moet,
Of sy dan schoon het werck ter rechter uuren plegen,
De sinnen reyzen uyt, of blyven onderwegen,
De ziel is elders vast, het lyf is maer een romp;
Dus werter yet geteelt, het is geweldigh plomp.
Ghy daerom hebje lust een aerdigh beelt te malen,
Soo laet in dit geval geen sinnen elders dwalen:
En raeckt noyt echten wyf als met een vollen wensch;
De mensch die menschen teelt behoeft een gantsche mensch
De kracht van al het lyf moet hier te samen wercken,
De geest moet niet te min de buyte-leden stercken;
Noyt siet men datter mensch of eer of danck behaelt,
Die met den lyve werckt, en met de sinnen dwaelt,
Daer is op dit geval noch vry al meer te lesen,
Maer een gebodt alleen kan u voor duysent wesen:
Maekt soo te zyn gestelt wanneer je kinders bout,
Gelyckje metter daet u kinders wenschen soudt.

Petronius *zegt van de wellust.*

Een die syn vleys misbruyckt door hitte van de jeught,
Die pleeght een vuyl bejag en heeft maer korte vreught;
Want schoon hy lust geniet oock by een schoone vrou,
Wanneer het is geschiet dan is het maer berou.

En weeſt in dit geval geen onvernuftig dier,
Maer houdt u luſten in en bluſt het ſchendig dier,
Het is van outs gemerckt, dat naer een vuyle daet
Men dickmael heeft geſpeurt uyt liefde wrangen haet.

Raet genomen uyt Celſus *eerſte Boeck:*

Wilt ghy gebruycken na den eyſch
De krachten van u jeugdig vleys;
Soo houdt, O vrienden, deſe wet
Die u de kunſt voor oogen ſet:
Wanneer de groene lente-tyt
Met haer gebloemde wagen ryt,
Of dat de ſtuere Noorde-wint
Een groote meyr te ſamen bint,
Soo dat de jeught giyt op de veſt,
Dan is een by-ſlaep alderbeſt.
Maer als een heete ſonne-brant
Komt ſtralen op het dorre lant,
Of dat het jaer ter neder helt,
En ons met droeve ſieckten quelt,
Of dat de wint het velt ontbloot,
En ſoeckt u dan geen bed-genoot.
Maer hoe het gae, of wie je zyt,
De ſomer is de quaetſte tyt;
Maeckt dan u leden niet gemeen,
Maer leeft geruſt, en ſlaept alleen.

REGULEN DES LEVENS,

Waer na een bevruchte Vrouw sig dient te gedragen.

Als nu de teere vrucht is binnen u ontfangen,
Soo komt, ô jonge vrou, en leert bequaeme gangen,
Leert regels tot het werk: want als 'er yemant draegt,
Soo dient 'er aen de kunst om nieuwen raet gevraeght.
Dus als het u gebeurt dat naer een diep verlangen,
Ghy voelt een teere vrucht in u te zyn ontfangen,
Soo neemt met alle vlyt u swacke leden waer,
En doet niet alle dingh gelyck als voor en naer.
Een vrou die swanger is die moet haer leeren myden
Van ongeregelt spel, van rotsen ende ryden,
Van al te swaren pack, van al te rassen ganck,
Van al te goeden reuck, van al te vuylen stanck,
Van alle mal geraes, van alle dertel springen,
Van door een vreemt gebaer de leden om te wringen,
Van over al het oogh te willen laten gaen,
Van anghst, van alle schrick, van onbedachte waen,
Een vrou die swanger is moet even dan gedencken,
Door praem van enge dracht haer niet te laten krencken;
Geen dingh soo onbequaem omtrent een teere vrucht,
Dan als een jonge vrou in naeuwe kleeren sucht.
Een vrou die swanger is moet haer geduerigh wachten,
Van nare dwepery, van alle droeve nachten,

Van door een gramme ſucht te werden omgevoert,
Ja van een groote vreught te werden omgeroert:
Want als het ſwanger wyf is beſigh met de tochten,
Soo kromt de ſwacke geeſt in veelderhande bochten:
En wat ontrent de vrucht ſyn kracht beſteden moet,
Vergeet ſich in de gal en aen het vinnigh bloet.
Ghy, maeckt u daerom ſterck om uyt te mogen jagen
Schrick, wrevel, gramme ſucht, en alle quade plagen:
Gewent u tot gedult, en wacht u van de ſpyt,
Schoon datje licht te peert, en wonder haeſtig zyt.
Wanneer het jeughdigh hout met vruchten is beladen,
Een vlytigh hovenier die vint terſtont geraden,
Met allerley behulp den boom en yeder tack
Te ſtyven tegen wint en ander ongemack;
Want als hy dat verſuymt, ſoo kan het licht gebeuren
Dat van den eerſten ſtorm de tacken ſullen ſcheuren:
Siet daer een jonge ſtam, en al het teer gewas
Geſlingert op het velt, gedompelt in het gras.

De tydt wanneer een Kindt voldragen wert.

Het is een oudt verſchil, en over langh gedreven,
Waerom men in het recht niet ſelden heeft gekeven,
Hoe langh een echte vrou haer kinders dragen kan,
Om niet verdacht te zyn van eenigh ander man.
Daer is een vaſte tydt die alle beeſten dragen,
Een hont en heeft niet meer als hondert twintigh dagen,
Thien maenden houdt het paert ſyn vullen in den bant,
Twee jaren geeft het volck den grooten Oliphant.
De tydt van hare dracht die wort hun langh gegeven
Naer mate van het beeſt, of naer het plag te leven;

Is 't groot, of leeftet langh, soo hoeftet ruymer tyt
Als yet dat kleynder is, of haest ter aerden glyt.
Doch wat de menschen raeckt, men kent geen vaste stonden
Daer aen een vruchtbaer wyf in desen is gebonden;
Soo dat haer goede naem niet eens in twyffel staet,
Schoon sy een langer tydt als negen maenden gaet,
Doch wilder eenigh mensch dit naerder ondersoeken,
Wat hoeft men vreemde tael, of ver-gesochte boecken,
U pen, en diep vernuft; geleerde *Beverwyck*,
Is hier een vollen born en uyttermaten ryck.

Den Arbeydt.

Het wonderbaer geheym, den inganck van het leven,
Dient mede voortgebragt en na de kunst beschreven;
Want als sich quaed beleyd omtrent het baren vint,
Het schater twee gelyck, de Moeder en het kind.
Wel aen de vrucht is ryp, sy kan niet langer dueren
In dat verzegeld slot, bereyd de kinder lueren,
De Moeder voeld gewoel, haer Leden zyn ontsteld,
Het kind wil meerder lucht en soeckt een open veld.
Hier dient een handigh Wyf in dese kunst ervaren,
Die schickt voor-al het werck om wel te mogen baren,
Dit leert de jonge Vrou hoe sy haer voegen moet
Als sich de vrucht beweeght en tot de Reyze spoet.
Die weet het teer gewas al sachtjens af te leyden,
En kan het van de pees en van de Moeder scheyden:
Die weet het tanger lyf, het kiecken nieuwe vleysch
Te vatten daer het dient; te keeren na den eysch.

Ghy weeft dan hier beforcht om wel te mogen kiezen,
Indien ghy niet en wilt u goeden ftant verliezen:
Het raeckt u, jonge Vrou, en u, ô deftig Man,
Dus roept hier niemant toe als die het ambacht kan.

De Vroo-Vrouw fpreekt:

Na ick hier teyckens fie en alle ding bemerck,
Soo gaen de faken wel en 't is behouden werck;
Om hier dan wel te gaen foo laet de Kraem-vrou waffen,
En wilt na rechten eyfch op hare dienften paffen:
Ook fchenckt haer geenen dranck die ik haer heb bereyd,
Maer laet de mate zyn gelycker is gefeyd.

Op de geboorte en fterven, uyt Perfius *derde Schimpdicht:*

Wanneer der eenig menfch op aerden wort geboren,
Hy buytelt onder uyt, en met den hoofde voren:
Maer als 'er yemand fterft en fyne dagen fluyt,
Soo reyft hy na het graf de voeten voren uyt.

't Eerfte Sog, de jonggeboore Kinderen van groote nut.

Maer fiet het kind is hier, het kind dat is gefcheyden,
Van daer het was geplaetft. Wilt voedfel gaen bereyden
De mond, de teere mond, die diend te zyn gevoet,
Maer niet gelyck men plach of als men heden doet;
Want fchoon men menigmael ten hardften heeft gedreven
Dat hier geen Moeder felfs het voedfel diend te geven,
En dat aen hare borft geen kind en diend geleyd,
Vermits haer raeuwe melck niet recht en is bereyd:

Wilt

Wilſt eſter dit geheym wat naerder overleggen,
Ghy ſultet anders doen, ghy ſultet anders ſeggen;
Natuere, Godes hand, die weetet watſe doet,
En hoe een ſwacke vrucht behoord te zyn gevoed.
Het nieu en bieſtig zog is nut aen teere magen,
Om daer het taeye ſlym met krachten uyt te jagen:
Syroop van Roſen ſelfs, of ander Medicyn,
En kan in dit geval niet goed of dienſtig zyn.
Waerom ſoekt yemant baet in kruyt en vreemde drancken?
Gebruyckt maer Moders borſt, ghy ſullet u bedancken:
Gaet ſiet eens Ambachts-mans, of boer, of herders kind,
Hoe dat het geen behulp, als aen de Moeder, vind.
De Moeder ſoocht haer vrucht, by-naeſt ter eyger ueren
Dat ſy met barens-nood haer vreugde moet beſueren;
En des al niet-te-min het kind dat is geſond,
Al ſoogt het enckel bieſt oock met een teeren mond.
Al wat natuere werckt dat heeft beſette reden,
Daer komt geen bieſt om niet in uwe teere Leden:
Wel aen dan, jonge Vrou, die op u baeren gaet,
Waer toe hier vreemd behulp? gebruyckt hier eygen raet.

Niet minder is van de grootſte aengelegenheit, dat de Kinderen haer eyge Moeder zuygen.

Wanneer de milde Godt u kinders heeft gegeven,
En dat u beyder jeugt in haer begint te leven,
Siet daer een ſoete vreugt, een wettig tyd-verdryf,
Ten goede van de man en van het echte wyf.
Hier is de juyſte ſtond dat alle moeders poogen
Het nieu-gebooren kind met eygen borſt te ſoogen.

't Is onrecht dat het Wyf ontrent een teere vrucht
Niet recht en ſteld te werck de ware moeder-ſucht,
U Tepels zyn gemaeckt niet om u borſt te cieren,
Maer liever tot gebruyck van uwe teere Dieren:
Ey voed met uwe melck de vrucht van uwen buyck
Dat is ſyn eygen werck, ſyn recht en reyn gebruyck.
Siet alle Dieren aen, die in de diepe kuylen,
Die in het woeſte boſch of in de rotzen ſchuylen.
Niet een van al den hoop ſoo vinnig of verwoed
Dat niet met eygen borſt ſyn kleyne jongen voed,
Siet hoe de bogert-man verfoeyt de ſnoode tacken,
Die haer gewaſſen fruyt ter aerden laten ſacken
Eer dattet is geſpeent: geen boom en iſſer goed,
Die niet het jong gewas ter voller rypte voed.
Het was u groote vreughd eens binnen u te dragen,
Iet ick en weet niet wat, dat noyt de menſche ſagen,
Nu dat het u beſiet en op ſyn moeder lacht,
Soo laet u moeder-ſucht vernieuwen hare kracht:
Wilt uwes eygen vleeſch en uwer vrucht erbarmen,
Nadien het aerdig Dier tot u begint te karmen,
Tot u ſyn handen reyckt, en klopt aen uwe borſt,
Om daer (gelyck het dient) te laven ſynen dorſt.
't Is vry een wyd verſchil als eygen moeders ſoogen,
En met een open borſt een gunſtigh herte toogen,
Als dat een vreemde Min het kind te voeden heeft,
En dickwils ongeſint geſtoorde borſten geeft.
Sy die een teere vrucht laet eygen borſten ſuygen,
Sal tot de ſoete plicht haer Leden willig buygen,
En ſchoon het doet haer wee, 's en acht de pyne niet,
Maer voelt een ſtage vreugt als ſy haer maeckzel ſiet,

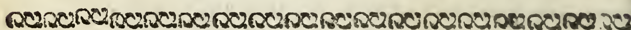
Als maer de kleyne mond nu wat begind te quelen,
Te gapen na de Mem, en met de borſt te ſpelen,
Dat maekt een geeſtig ſog al waſſet eerſt beſwaert,
Gelyck de gulde Son een droeven Hemel klaert.
Gebruyckt dan jonge vrou, gebruyckt u reyne fleſſen,
Om aen de teere vrucht ſyn dorſt te mogen leſſen:
Een die haer kinders baert is moeder voor een deel,
Maer die haer kinders ſoogt is moeder in 't geheel.

Seltſaem geval van een vreemde ſuyging.

Laet yemand eenigh Lam een Geyten elder ſuygen,
Het krijgt een Geyten-aert; de wolle ſal 't getuygen:
Want ſchoon ſijn eerſte bont was uytermaten ſacht,
Het krijght door Geyte-melck een harde Geyte vacht.
Men leeſt van ſeker kind in boſſchen opgetogen,
Dat uyt een vuyle ſeug ſijn voedzel had gezogen,
En als het grooter werdt en hooger was bejaerd,
Soo haddet in der daed een rechten ſeugen aerd.
Ten was niet uytten dreck, uyt modder niet te keeren,
Het rolde in het ſlijck, oock met de beſte kleeren,
Het vond ſijn beſten dranck ontrent een vuyle plas,
En niet en achtet ſchoon, als datter leelijck was.
Het is een Frans gebruyck een Geytjen uyt te kieſen,
Wanneer de voeſter-wijfs haer eerſte ſoch verlieſen,
En dan ſo komt het kind, ſo dickmael als het dorſt,
En voecht ſyn teere mond ontrent de Geyte borſt.
Het wicht aldus gevoed heeft wonder vreemde grillen,
Heeft, ick en weet niet wat, dat niet en is te ſtillen,
Het trippelt alle tyd, en ſtaeg een nieuwen ſpronck,
En heeft ſich over-al gelyck een Geyte jonck.

Les aen de jonge Vrouwen.

Leert hier, ô jonge Vrou, wat onbekende vlecken
U kinders uyt de melck van vreemde borſte trecken;
Leert hier, ô jonge Vrou, gelyck de daedt betuygt,
Dat yemant beeſtig wordt wanneer hy beeſten ſuygt.
Hoe menig eerbaer wyf heeft dochters opgetogen,
Die buyten alle tucht en in het wilde vlogen!
Men wiſt niet hoe het quam, maer die het onderſocht
Vont dat haer voeſter-wyf niet veel en had gedocht.
Hoe meenigh aerdig kint, geſont en wel gebooren,
Heeft door een ſnoode Min ſyn eygen aert verlooren!
Het is een goede leer, het is een oude vont,
De viſch aert na de zee, de plante na de gront.

HET OPVOEDEN DER KINDEREN.

Wel aen de tydt verloopt, het kint begint te waſſen,
Dus moet je des te meer op uwe dienſten paſſen;
O Moeder, zyt getrooſt al weent u teere vrucht,
Ghy des al niet te min en ſet geen droeve ſucht,
Ghy kont tot ſynen trooſt verſcheyde dingen plegen,
Ghy kontet met de wiegh, of metter hant bewegen,
Ghy kont of door geklanck, of door een kinder-liet
Verjagen ſynen druck en ſtillen zyn verdriet.
De menſch bemint den ſangh ſo haeſt hy is geboren,
Een ſtem, een ſoete ſtem die kan hem licht bekoren,
Of als dat niet en helpt, ſo legt het aen de borſt,
Want 't heeft voor ſeker pyn, of anders heeten dorſt.

Alleen een weynigh foghs dat kan het al genefen,
Een dronck uyt uwe borst die geeft een ander wefen,
Het lacht zyn moeder toe, en met het fchaepje lacht,
Soo wort u fwaer gemoedt in beter ftant gebracht.
Wat breeder van den dranck. Wilt voor de laete jaren,
Wilt voor een treurigh hert het fap van druyven fparen:
Het is een oude fpreuck. Het kint met wyn gevoedt,
Dat kryght een grilligh breyn, of ongefinnigh bloet,
De blydfchap van de jeught die komt haer van het fpelen,
Geen jonckheyt dient verdriet geen kint en dient te quelen,
Het fpel ontfluyt den menfch, en oeffent hem het lyf,
En dat is al het huys een eerlyck tyt-verdryf.
Voor meysjens is de pop, den hiltick met de noten,
Voor knechtjens raeuwer werk, de ballen met de koten;
Ey laet de jonckheyt doen, benyt haer vreughde niet,
De fchool die naerdert vaft, en dat is haer verdriet.
Dus gaetet over-al, dus gaet het hier beneden,
Stracx naer een weynigh vreughts fo wert ter druck geleden,
Waer ons een klaren dagh een vrolyck uyrtjen fent,
Daer is van ftonden aen een fteure vlaegh ontrent.

Het matig fchryen is de kinderen niet nadeelig.

De moeder dient de jeught niet alle tyt te vleyen,
Het is de kinders goet indienfe matigh fchryen:
Want (na de kunfte leert) als yemant tranen kryt,
Soo wort het vochtigh breyn fyn quade dampen quyt.
De mage wort verwermt, en al de taeye fluymen,
Die worden even dan gedwongen om te ruymen,
De milte doet haer op al iffe fchoon verftopt:
Ghy, maeckt dan dat het kint geen tranen op en kropt.

De

De Kinderen jonck zynde, moeten in tucht gehouden werden.

Terwyl het rys is jong en ſwack,
En heeft niet eenen harden tack,
Terwyl het ſpruytjen buygen kan,
Soo moet een neerſtig bogert-man
Het boomken leyden metter hant,
Het boomken houden in den bant:
Ten eynde dattet ſonder bocht
Ter voller hooghte komen mocht.
Leyt, vrient, en leert u weerde kint
Soo haeſt ſyn eerſte jeugt begint;
Want kromt het dan, en recht ghy 't niet,
Soo is 't een eeuwigh huys-verdriet.

De Griekſche Poët Phocilides *ſegt:*

Als 't kint is jonck, ſyn leden teer,
Dan iſſet nut tot goede leer;
Ghy Vaders onderwyſt het dan,
Soo waſt het tot een eerlyck man.

Heſiodes *ſegt:*

Doet by een kleentje dickmael wat,
Soo wortet noch een groote ſchat.

De Ouders dienen agt te ſlaen op kinderen die tot twee mael zeven jaeren gekomen zyn.

U Kint doet ſynen loop tot tweemael ſeven jaren,
En ſiet hier komt de geeſt ſun krachten openbaren:

Wel

Wel op nu, vader op, geleydt de frissche jeught
Tot kunst, en tot vernuft, en tot de ware deught.
Dit is de rechte bloem van al het vorder leven,
Ghy kondt nu aen de staet bequaeme steunsels geven:
Gaet oeffent haren geest en eygent haer verstant,
Ten dienste van de Kerck en van het vaderlant;
Maer wilt u gantsch bedryf met reden overwegen,
En let waer toe het kint van eersten is genegen,
Doorgront syn innigh hert, en waer het hene sweest,
En wat het voor een drift in synen boesem heeft.
Wat desen wel bevalt dat doet den geenen suchten,
Geen gront en isser nut tot alderhande vruchten,
Hier wast het Koorn best, en ginder soeten wyn;
De Jeught dient aengeleydt na dat haer tochten zyn.
Geen dwangh en is bequaem ontrent de jonge sinnen:
Weest soet in u beleydt al wat je wilt beginnen:
Hoe menigh geestig kindt is van de kunst geruckt,
Vermidts het in de school wert lydig onderdruckt.
Een hoogh een edel hert en kan geen felle slagen,
En wil geen harde dwangh of stuere woorden dragen:
Wanneer een moedigh paert is geestich uyter aert,
Soo dient het vinnig spoor en sweep te zyn gespaert.

't VOEDSEL TOT 's MENSCHEN NOODTDRUFT.

Wy komen tot de kost en watter dient gegeten,
Want dat moet yder mensch op vaste gronden weten,
Oock op dit Keuken-tuych behoort te zyn gelet;
Wel leert dan van de kunst een nutte Tafel-wet:

En

En wilt geen ſlappe beurs, geen ſwacke maech bevechten
Met dier-gekochte Spys, of veelderley Gerechten:
Het een en t' ander ſchaet; ghy ſet op uwen Dis
Dat niet te veel en koſt, en niet te ſelſaem is.
Men ſietet menichmael, al wat de Lieden achten
En is niet in de daet, maer ſlechts in waan-gedachten:
Wat ons van buyten komt is dickmael niet ſoo goet
Als yet dat even hier geringe lieden voet.
Men wil Fayſanten-vleeſch en dieren koſt gebruycken,
En 't is een lecker aes voor alle luye buycken;
Ons Bout is al te ſlecht, een Gans en acht men niet,
Om dat men het geſtaegh op onſe Tafel ſiet:
Wat uyt een verre Kuſt in Hollandt wert geſonden,
Dat is gewenſte Koſt voor af-gerechte monden.
Men acht voor al de Worſt die ons Boloigne ſent,
Om dat hy ſelſaem is en niet te ſeer bekent.
Men ſiet hier dertel volck met grage tanden byten
Jn raeuwe Kaveat een vont der Moscovyten,
Daer viſch uyt onſe Zee, en vleeſch uyt onſe ſtal,
Is beter in de ſmaeck en verre boven al.
En wilt geen vreemde koſt uyt verre Landen halen,
Al wat ons noodigh is dat waſt in onſe palen:
Het is een rechte wraet, of dertel weelde kint,
Die wat hem voedſel geeft in Hollandt niet en vint.

DE MATIGHEYD DER SPYSEN.

Al is de Spyſe goet en even hier gewaſſen,
Noch moet een billik menſch hem geenſins overbraſſen

Wan

Want soomen al te veel zyn gulle lusten biet,
De maegh wert overlast, en doet haer plichten niet.
De kost die light gepackt, men kanse niet verdouwen;
Dies isset alder-best zyn lust te wederhouwen;
De maet is over-al en in de spyse goet:
Dus leert op vasten gront hoe veel men eeten moet:
Wilt ghy geen hinder doen aen Lever, Maegh, en Longer,
En drinckt niet sonder dorst, en eet niet sonder honger,
En nut oock niet te veel, dat is voor u gesont;
'T is quaet den vollen eysch te geven aen den mont.
Doch als ghy zyt beswaert door al de groote lasten,
Gaet betert u gebreck en stelt u om te vasten,
Is u het lyf ontset of anders als het plach,
Maeckt dat het wederom te rechte komen mach.
Wilt oock geen vreemt beslagh en grage saucen maken,
Door honger sal u moes en rauwe boonen smaken;
Onthoudt dan dat de kunst en onsen raet belast,
Eet niet dan als het dient en als de mage bast.

Van te veel eeten segt Juvenalis *in zyn* 11.*de Schimpdicht:*

Sy streelen haren lust, en soecken aller wegen,
Waer toe dat evenstaegh haer buycken zyn genegen:
Het schynt dat zy alleen tot vreeten zyn gemaeckt,
En hoe yet dierder is, hoe dattet beter smaeckt.

Euripides *zegt van de Soberheyt:*

Hebje water, hebje broodt,
Klaecht dan van geen hongers-noodt.

Apollonius *zegt:*

Oock ſlechten dranck en ſachten bry,
Verſaet den menſch, en maeckt hem bly.

Vergeleycking van 't matig en overdadigh eeten, uyt Horatius *2 de Boeck:*

Koom leert hier uytter daedt en uyt de reden weten,
Wat voordeel datter is in ſchaers en matigh eeten;
Een menſch die ſober leeſt die is geduerigh fris,
En door het gantſche lyf geſont gelyck een vis;
Maer veelderhande koſt in eenen buyck te mengen,
En kan niet anders doen als leet en hinder brengen:
Ey denckt hoewel het gingh doen ghy eene weynig aet,
En ſonder groot beſlagh aen uwe tafel ſaet.
Maer nu ghy viſch en vleeſch u voor beſtaet te ſetten,
En eet als ſonder maet en buyten alle wetten,
En nut op eenen tydt geſoden en gebraet,
Soo doet het aen het lyf en aen de ſinnen quaet.
Wat ſoet was keert in gal, en byſter taye ſluymen
Ontſtellen u de maegh, onwilligh om te ruymen:
Ey kyck hoe bleyck hy ſiet, hoe vol van ongeval,
Die raet-ſlaet over Dis wat koſt hy eeten ſal.
Die giſter heeft gebraſt, die is door al de Leden
Swaer, logh en onbequaem oock op den dagh van heden:
En als het lichaem queelt en na der aerden helt,
De geeſt, ons beſte deel, is even ſoo geſtelt.

Cicero *in zyn eerſte Boeck ſegt:*

Door ſpys en haer genut, en dranck van goeden wyn,
Soo dient het lyf verquickt, en niet belaſt te zyn.

En

En volgens de vermaerde Lessen van Epicurus:

Wanneer Matroos maer heeft een pyp Taback gedroncken,
Hy suysebolt, en swiert, alwaer hy wel beschoncken.
De Salamander leeft alleenlyck van de wint,
De Krekel in den dau syn voedtsel soeckt en vint.
Een weynigh spys en dranck kan ziel en lyf vermaken:
Elck heeft genoeg, die maer syn gierigh hert kan staken.
Die meest begeert, heeft minst: des wilje zyn gerust,
Vermeerdert niet u goedt, maer mindert quade lust.

Te veel Eeten is schadelyck.

Door spys te veel genut is meerder hoop bedorven,
Dan alsser door gebreck oyt menschen zyn gestorven.

Slappe spys maeckt den mensch van korten duur, Hipocrates 6. *Epid.* 5. 20.

Swacke kost den mensch gegeven,
Maeckt hem veel een korter leven.

Wanneer en hoe meenigmael men daegs eeten moet.

Wilt ghy nu vorder gaen, en tot den handel komen
Hoe dickmael op den dagh de Spyse dient genomen,
Weet dat oock dit beleydt na reden moet geschien,
En 't is hier alderbest de lieden aen te sien.
Wie rappe gasten zyn, of met den lyve wercken,
Laet die oock viermael daeghs haer jonge Leden stercken;
Een Ambachtsman verteert den kost in syn bedryf,
En van gestage spys soo wast een jeughdigh lyf.

REGULEN DES LEVENS,
om lange van veel ongemacken bevreydt te zyn.

Het lichaem is gevoet het moet zyn afgang hebben,
Alwaer het is gevloeyt, daer moet het weder ebben
En als dit in den mensch niet over-hant en gaet,
Soo isset aen den maegh en al de leden quaet.
Ghy, als dit qualyck wil, so wilt den af-gangh wetten,
Door pruymen, lang rosyn, of moes, of violetten,
Van beete, van latou, van ander heylsaem kruyt,
Dat maeckt de wegen glat, en jaeght het swadder uyt
Wilt vorder t' uwer baet in alle vlyt besorgen,
En kemmen daer het dient, en wassen alle morgen,
Maeckt neus en oiren reyn, en spoelt voor al den mont
Dat is voor eerst de maegh en al het lyf gesont.
Noch isset wonder nut om dampen uyt te dryven,
De leden alle daegh met doecken af te wryven:
Al dit is wonder nut en even wonder net,
Dus siet dat ghy gestaegh op desen regel let.

REGULEN DES LEVENS,
voor die een ongestelt Lichaem hebben.

Wanneer de soete slaep van u begint te vluchten,
Dat voor een bly gepeys u quelt een angstig duchte
Dat u geen kost en smaeckt gelyckze voortyts plach,
En dat geen jonge vrou u meer bewegen magh:

Of dat u blyde verw nu kryght een ander wesen,
Of dat een witter hair in u komt op-geresen,
Of datje niet en loost dat van u plach te gaen,
Gelyckje menigmael voor desen hebt gedaen;
Soo steltet voor gewis dat uwe saken hellen,
Dat uwe krachten gaen, u Leden haer onstellen,
Dat u bouvalligh lyf, en u geheelen staet,
Niet meer en is geplaest in haer bescheyden maet,
Om hier in wel te gaen. soo dienter waergenomen
Hoe dat u snelle val mach werden voor-gekomen;
Kom leert oock dit geheym van uwen *Beverwyck*,
En wensch hem voor zyn loon het eeuwig Koninckryck.

REGULEN DES LEVENS, *voor die genen, die van eenige Siecktens gedreigt worden.*

Wanneer u stant verswackt, en dat de laetste jaren
Ontrent u kranck gestel haer krachten openbaren
Soo datter dit en gunt aen Maegh of Lever schort,
Of datter quellich vocht van boven neder-stort:
En laet u niet terstont een dranck of pillen brengen,
En laet geen bitter sap met vreemde kruyden mengen:
Maer oeffent u gedult, en houdt de Leden stil,
En let hoe dattet gaet, en waer het henen wil.
Gebruyckt maer weynigh spys, en tracht gerust te wesen,
Dat kan oock menighmael een sware quael genesen,
Weet dat een kranck gestel niet hardt en dient gedruckt,
En dat een krachtigh touw niet styf en dient geruckt.

REGULEN DES LEVENS,

voor die genen, die uyt een Sieckte opſtaen.

Hoort noch een korte les u nut te zyn geweten:
Waert gy noch onlangs ſieck ſo wilt met oordeel eten;
Maekt datj' het ſwacke ſterckt, en ſachtjens henen dryft
Dat u noch van de quael in maeg of lever blyft.
Zyt ghy lang ſieck geweeſt, en metter tyt geneſen,
Soo moet oock desgelycks u voedtſel langhſaem weſen,
Maer was u ſieckte kort, en waerje ras geſont,
Soo geeft in volle maet het voetſel aen den mont.
Ghy hebt nu weynig bloets en dat moet weder groeyen,
Dus wilt u niet te ras met ſware dingen moeyen:
Gebruyckt meeſt ſachte koſt, en ſap van gulle jeught,
Op datje buyten ſorgh u ſaken redden meught.
't Is dienſtigh even ſelfs voor alle jonge vrouwen,
Haer jonſte tot den Man met kracht te wederhouwen,
Wanneer ſyn brooſe jeught, na ſieck te zyn geweeſt,
Vernieude krachten voelt en wederom gheneeſt,
Hier iſſet tegen recht u vrient zyn recht te geven,
Want wie hem dan gelieft die taſt hem aen het leven;
Hier is de ſoetheyt wreet, de wrange ſtuerheyt ſoet,
Hier is het geven quaet, hier is ontſeggen goet.
Noyt dienter eenig vuur van vuur te zyn genomen,
Wanneer de gulde vlam eerſt uyt begint te komen:
Geen boom van nieuws geplant en dient te zyn beſnoeyt
Tot dat het jeughdigh hout in volle tacken groeyt.

RE

REGULEN DES LEVENS,
voor Oude Luyden.

Maer schoon op ons bedryf wert neerstig acht genomen,
Noch laet den ouden dagh niet over ons te komen;
Al staet de keerse stil en buyten alle wint,
Men siet dat eygen vier ten lesten haer verslint.
De doot woont binnen ons, en dese swacke leden
Die snellen naer het graf, en hellen naer beneden:
Al wort een out gebouw by wylen eens vermaeckt,
Noch sietmen evenwel dat synen val genaeckt.
Wel om dit kranck gestel te mogen onderhouden,
Soo moetmen na den eysch verscheyde dingen schouwen,
Verscheyde saken doen Van beyde dient gewaeght,
Voor u die van den tydt en oude daghen klaeght
Voor eerst wilt u gemoedt van alle tochten keeren,
En laet u nimmermeer van lusten overheeren;
Al wat den geest beroert dat is geduerigh quaet,
Doch meest wanneer den mensch tot hooge jaren gaet.
Voort, hoet u van de spys die swaer is om verteeren,
En laet geen harde kost u teere leden deeren:
Siet oock dat ghy voortaen u niet en over-brast
Want voor een swacke maegh en dient noyt sware last.
Van tafel naer het bedt. Vermyt u van de vrouwen,
En laet de frisse jeught den echten acker bouwen;
Het is een waren spreuck. Wie op syn leersen pist,
Dien isset meer als nut dat hy syn boeltjen mist.
Of wel een schoone maeght by David was gelegen,
De Vorst en dede niet, dat jonge luyden plegen:

Sy gunt hem jeughdig bloet, doch bleef gelyckse was,
So dat hy noyt een bloem van haren maegdom las,
De Vorst verstont het stuk, hy wist hoe dese saken
De krachten hinder doen, en swacke leden maken:
De mensch is kout en droog ontrent den ouden dagh,
Soo dat hy heet en vocht niet meer ontbeeren mach.
Wel oeffent dan het lyf, maer door een sacht bewegen,
En voet een langer slaep, dat is u besten segen;
Neemt noch tot u behulp de geesten van de wyn,
Maer die moet evenwel naer eysch gedroncken zyn.
Betracht een open lyf, en dat met sachte kruyden.
Een vocht dat krachtig ruyckt, en dient geen oude luyden;
Die raet de kunste noyt als in een hogen noot:
Want aen een kranck gestel en dient geen harde stoot.

't Besluyt deses Boeck.

Het aengevange Werck, uyt enckel gunst beschreven,
Dat aen het Vaderlandt uyt liefde wert gegeven.
't En goede van het volck, dat kryght hier zyn besluyt,
En komt van nieuws geçiert gelyck een jonge bruyt.
Het brengt u schatten met en allerley juweelen,
En wil, alwaer het koomt, de vrienden mededeelen;
Ghy, Leser wieje zyt, ontfangt het edel pant,
En bietet over-al u trouwe rechter-hant.
Al zyn de regels veel, en wilt u niet ontsetten,
't En zyn niet al-te-mael gelyck als streng wetten.
Al wie een kunst beschryft die geeft de volle maet;
Maer oordeel met bescheydt dat breghtse tot de daet.

E Y N D E.

D E

DE
OVERGEBLEVEN
GEDICHTEN,
VAN DEN

HEERE

J. CATS.

J. CATS
OVERGEBLEVEN
GEDICHTEN,

OPDRAGT,

Aan de Edele, Groot - Mogende Heeren,

MYN HEEREN,

DE STAATEN

VAN

HOLLANDT

EN

WEST-VRIESLANDT.

Indiender iemant is genegen om te vragén,
Waerom ick desen boeck aen u heb opgedragen,
  Die sal haest zyn bericht, indien hy vorder leest,
  Wat hier myn ooggemerck en reden is geweest.
Ick heb een langen tyt in uwen Raet geseten,
En d'eer my daer geschiet en wil ick niet vergeten,
  Myn dienst (hoewel gering) die heeft u vergenoeght
  En my staet oock te doen dat heusche lieden voeght
Dies koom ick boven al u danck en eere geven,
Dat my is toegestaen om stil te mogen leven:

Ick

Ick ben door u verloſt van 't ſwaer en laſtigh pack
  Daer in geen kleyne ſorgh en ſtaege moeyte ſtack.
Nu is het grootſte deel van myn voornaemſte ſaecke
Met aerde beſich zyn, met aerde kennis maeken:
  Op dat ick leeren mocht de nutte ſterrif kunſt,
  Dat my verkreegen is door uw beleefde gunſt.
Nu, als ick hier niet meer en ſal te vinden weſen,
Dan ſal men evenwel uw weldaet konnen leſen;
  Ghy dan, ontfangt dit werck u tot een eeuwig pa
  Als Vaders van myn ruſt en van myn Vaderlandt.

In Sorgh - vliedt den
30 *September* 1655.

O F

O P D R A G T,

Aen de Edele, Wyse, Voorsienige,
Groot-Achtbare

HEEREN

SCHOUTET,

BURGERMEESTERS

SCHEPENEN,

RADEN, OUTRADEN;

EN

GOEDE LUYDEN VAN DEN ACHTE

DER STADT

DORDRECHT.

ndien hier eenigh mensch vereyscht de rechte gronden,
Waerom ick desen boeck tot u heb afgesonden,
Die lese wat 'er volght en stracx sal hy verstaen,
Waerom dit kleyn geschenck tot u is afgegaen.
at ick in Hollandt quam, en Hollandt ben geseten
eb ick den vollen danck aen uwe Stadt te weten:
Want

Want ſchoon ick eertyts ſcheen aen Zeelant wonder vaſt
Noch werd ick, dies verſocht, uw' aengenaeme gaſt
Des heb ick langen tyt in uwen Raet geſeten
En d'eer my daer geſchiet en wil ick niet vergeten.
Nu ſiet op deſen gront ſend' ick u dit geſchenck,
Een teycken, dat ick noch uw heuſche aert gedenck
En, mits ick niet en wil ondanckbaer zyn bevonden
Is dit myn eygen kint aen uwe Stadt geſonden;
Een kint van weke ſtof, geboren uyt de pen,
Daer ick geen vrouwen hulp of moeder toe en ke
Het wil een danckbaer hert aen uwe Stadt betuygen
En koomt voor uwen Raet met ootmoet neder buyge
Bereyt met heuſch gelaet te brengen aen den dagh
Al wat 'et in de borſt verholen hebben magh.
Al is 'et maer papier, gelyck ick moet bekennen,
Papier van deſen aert, dat heeft geſwinde pennen.
Het ſweeft al menigmael tot in het verſte lant,
Daer hem zyn Vader ſelfs voor deſen noyt en vant
En dan nog is 'er volck, dat poogh ons uyt te make
Dat myn wanſchapen kint tot eere ſal geraken,
Ja dat 'et leven ſal oock na een langen tyt,
Als ick ſal aſſche zyn en ghy begraven zyt,
Doch hoe dit weſen ſal, dat wil ick laten blyven,
Ick poogh u maer dit werck eerbiedigh toe te ſchryv
Ontfangt het kleyn geſchenck, het is een gunſtigh pa
Want ick noem uwe Stadt myn twede Vaderlandt

In Sorgh-vliedt, den
30. September 1655.

O

O P D R A G T,

Aen de Edele, Wyse, Voorsienige, Groot-Achtbare

H E E R E N.

B A I L J U,

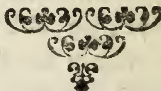
BURGERMEESTERS, SCHEPENEN EN RAET, DER STADT

MIDDELBURGH.

Indiender iemant is genegen om te vragen,
Waerom ick desen boeck aen u liet overdragen;
Die sal haest syn bericht, indien hy voorder leest;
Wat hier myn ooggemerck en reden is geweest.
Ick heb van overlang in uwen Raet geseten,
En dat en wil ick noyt, jae sal het niet vergeten;
De gunst my daer getoont en d'eere my geschiet;
En gaet tot heden toe uyt myn gedachten niet:
En, mits ick niet en wil ondanckbaer zyn bevonden,
Is dit myn eygen kint naer uwe Stadt gesonden.

Een kint van weeke ftof, gebooren uyt de pen;
Daer ick geen vrouwen hulp of moeder toe en ken.
Het wil een danckbaer hert aen uwe Stadt betuygen,
En koomt voor uwen Raedt eerbiedigh nederbuygen,
Bereyt met heus gelaet te brengen aen den dagh
Al wat 'er in de borft verholen hebben magh.
Al is 'et maer papier, gelyck ick moet bekennen,
Een kint van defen aert dat heeft gefwinde pennen,
Het fweeft al menighmael tot in het verfte lant,
Daer hem de Vaders felfs zyn leven noyt en vant.
En fiet, noch is 'er volck, dat ons foeckt wys te maken,
Dat dit wanfchapen kint tot eere fal geraken;
Jae dat het leven fal oock na een langen tyt,
Als ick fal affche zyn en ghy begraven zyt.
Doch hoe dit wefen fal, dat wil ick laten blyven,
Ick foeck u maer dit werck eerbiedigh toetefchryven.
Ontfangt het kleyn gefchenck, het is een gunftig pant,
Want ick noem uwe Stadt myn tweede Vaderlandt.

In Sorgh-vliedt
den 30. September 1655.

O P-

O P D R A G T,

Aen de Edele, Wyse, Voorsienige,
Groot-achtbare

H E E R E N.

B A I L J U,

B U R G E R M E E S T E R S,
S C H E E P E N E N en R A E T,

D E R S T A D

Z I E R I C Z E E.

Indien hier iemant koomt en vraeg my na de gronden
ier op ick desen boeck tot u heb afgesonden,
)ie lese, dat 'er volght, en stracx sal hy verstaen,
Waerom dit kleyn geschenck tot u is afgegaen.
ben in uwe Stadt voor desen opgetogen,
even van der jeught, gelyck een rys geboogen,
)ock heb ick daer geleert hoe dat men versen maeckt
En hoe men in de kunst allenxken dieper raeckt.
Stadt heeft doen een School en Meesters onderhouwen,
voor uw eygen jeught als voor het vruchtbaer Schouwen,

Hier ben ick ingebracht, en 't is my welgeluckt,
Dat ick van uwen boom oock vruchten heb gepluckt.
Doch, na dit kleyn begin , zyn my veel tuymeljaeren
In voor- en tegenſpoet, in onruſt wedervaeren;
Maer Godt heeft my vergunt, dat ick nu ſtilder ben,
Soo dat ick nu voortaen den Hage niet en ken.
Den Hage niet en ſoeck, de weerelt kan verachten,
Nu beſigh boven al op myn vertreck te wachten,
En hoe ick uyt 'et vleys en uyt het aertſche dal
En hoe ick wel getrooſt van hier verhuyſen ſal;
En als ick van het ſtof myn afſcheyt heb genomen,
Hoe dat ick ſonder ſchrick voor Godt ſal mogen komen,
En, mits ick ſonden heb', en vry in groot getal,
Wie in dat hoogh gerecht myn voorſpraeck weſen ſal.
Siet over dit bedryf en van myn voorigh leven
Heb ick (nae dat het viel) by wylen iet geſchreven.
En dit (gelyck het nu te ſamen is gebracht)
Is u van overlang uyt gunſte toegedacht.
Nu, t'wyl ick niet en wil ondanckbaer zyn bevonden
Heb ick u dit papier eerbiedigh toegeſonden;
Al is 'er ſlechte ſtof, ick bid' veracht 'et niet,
Daer ſchuylt miſſchien meer in, als ghy ten eerſten ſiet
Want als ick hier niet meer en ſal te vinden weſen.
Dan ſal men noch uw lof en weldaet mogen leſen,
Ghy daerom neemt het aen, het is een gunſtigh pant
Ick noeme Zierickzee myn tweede Vaderlandt.

In Sorgh-vliedt den
30 *September* 1655.

OP

O P D R A G T,

Aen de Eerentfeste, Wyſe, Voorſienige,
Welachtbare

B A I L J U,

B U R G E R M E E S T E R S,

SCHEEPENEN EN RADEN,

DER STADT

BROUWERSHAVEN.

Siet, Vaders van myn Vaderlant,
Ick ſend' u toe een gunſtig pant,
In teycken, dat ick uwe ben,
En dat ick u voor myne ken:
Want of my Godt al menig jaer
Geleyt heeft hier en weder daer,
Uw Stadt was doch myn eerſte gront
Daer ick op ſwacke beenen ſtont,
Daer ick myn eerſte adem blies
En tot myn ellif jaeren wies.
De liefde tot het Vaderlant
Heeft Godt als in den menſch geplant

Soo dat het yders herte treckt;
En dit heeft my ook opgeweckt,
Om u te ſenden dit geſchenck;
Een teycken, dat ick noch gedenck
Waer ick wel eer ter werelt quam
En eerſt myn nodig voetſel nam.
Maer dat ick heden aen u ſtier
Is maer een gifte van papier,
Dat is een ding van kleyne prys;
Ick ſegge 't is een vaſt bewys,
Dat ick u toon en eer en gunſt,
En dat door middel van de kunſt;
Want ick breng u een gifte toe
Als ick myn beſte vrienden doe:
Dies bid' ick en veracht het niet,
Dat u de kunſt uyt gunſte biedt,
Het ſal noch leven in de tyt
Als ick en ghy begraven zyt.

In Sorg-vliedt den
30 *September* 1655.

N. B.

Deze voorenſtaande Opdrachten zyn geplaaſt, yder alleen maar voor dat Exemplaar, die den Dichter aan yder der gemelde Colegiën heeft gezonden, zynde op een blad papier gedrukt en met het gewone handteken des Heren Cats onderſchreven.

AEN-

AENSPRAKE VAN HOLLAND AAN CAREL DEN TWEDEN, CONING VAN GROOT BRITTANJE;

Als zyne Majesteit op den 25 May 1660. in 's Gravenhage geluckelyck was aengekomen.

Hoe vrolyck, machtigh Vorst zyn nu myn Bata-
vieren!
Die even desen dach, gelyck als heylich vieren,
Vermits uw Majesteit zich in den Haegh vertoont
Die van den Hemel selfs nu staet te zyn gekroont.
Ach! hoe kan 't ná den eysch by yemant zyn beschreven
Wat in uw Brittenlandt door moetwil is bedreven?
Het was een grouwsaem werk, een deerlyk ongeval,
Dat al wat reden heeft, noch langh verfoeyen sal.
Een hooft van Godt gesalft met onrecht afgesmeten!
Wie kan het nimmermeer, wie sal het oyt vergeten?

Noch heeft u ſoeten aert op wraecke noyt gedacht:
Vraeght ymant waerom niet? het Ryck dat was verkracht;
Daer had een Tuymel-geeſt het gantſche Land beſeten,
En eenigh onwys volck haer plichten doen vergeten;
Maer Godt heeft inder haeſt, het gantſche ſtuck verſet:
Wat van den Hemel komt, hoe kan het zyn belet?
Godt kan een ſtout gewelt en looſe vonden breken;
Hy buyght de grootſte maght gelyck als waterbeecken;
Alwaer het duyſter was, daer ſtort hy heylſaem licht,
En brenght onſtuymich volck tot haer beſcheyden plicht.
Die Godt tot Vorſt verkieſt en doet als Koningh kroonen,
En magh (dus ſpreeckje ſelfs) geen drift tot wreedheyd toonen;
Wie wraecke plegen mach en doet 'et echter niet,
Die vint (tot zynen trooſt) in vreughde noyt verdriet.
Laet ons, in Godes naem, ons maght te ſaemen voegen,
Dat ſal ons beſte volck ten vollen vergenoegen;
Schoon dickmael eygen bloet een Prins ten goede dient,
Noch achtmen boven al een naegeſeten vrient.
Ey meet in u gepeys, hoe nae u Britſche Stranden
Haer ſtrecken over Zee tot onſe Nederlanden;
De taele die 'er vloeyt uyt u beſpraeckte mont
Is Hollands even ſelfs, of heeft den eygen gront.
De Godsdienſt, die men pleeght in al u Koninckrycken;
Die maghmen wel te recht met d' onſe vergelycken;
Dits recht een Hemels werck, een onverbroocken bant,
Die vaſt te ſamen vought het een en 't ander Landt.
Soo nu de rechte voet by ons wert aengenomen,
Geen liſt of buyte macht, en is voor ons te ſchroomen:

Want

Want als u machtich Ryck met Hollandt is gepaert,
Soo wort de gantſche Zée en oock het Landt bewaert.
(O Godt, die ons verleent ſoo onverwachten zegen,
En die alſt u bevalt oock Roſſen kont bewegen,
U komt ten vollen toe lof, eer en ſtagen danck)
Kroont Karel, en zyn Staet, veel hondert jaren lanck.

AEN DEN HEERE CORNELIS BOEY,

Fiscael en Procureur-Generael over Holland, Zeeland en Vriesland.

Op het uyt-geven van syne Psalmen.

Wat pooghter eenigh mensch, uyt alderhande boecken,
Met onvermoeyde vlyt, geduurigh op te soecken,
Soo dat hem dienen moght, hier in het Aerdsche dal,
Als dat hem naderhand geluckigh maken sal?
Wat pooghter eenigh mensch, om yet te mogen schryven,
Dat nu moght achtbaer zyn, en soo geduyrich blyven?
Om aen te mogen doen de vleugels van de Faem?
En waer de Zonne rent, doen melden zynen naem?
Hoort, hoort, myn waerde ziel, ick wil u heden wysen,
Wat nu in desen tyd en naermaels is te prysen.
Ick bid u, waerste pand, hoort doch myn goeden raed,
Die kan u dienstigh zyn, hoe vreemt de Weereld gaet.

Siet

Siet hier een deftigh ſtuck, en waert te zyn gepreſen,
En waert te zyn geſocht, en ſtaegh te zyn geleſen.
Siet hier een heyligh werk, daer van de ziele gloeyt,
Dat niet uyt Helicon, maer van den Hemel vloeyt.
Wilt gy uyt 't ydel ſtof tot in den Hemel ſtygen?
Ghy kund uyt dit geheym geſwinde vleugels krygen.
Wilt ghy God-kondig zyn, en dat op vaſten grond?
Hier is en d' oude wet, en oock het nieuw verbond.
Wilt ghy uw laegh gemoed verheffen door gebeden?
't Is hier al wat je ſoeckt, en dat in volle leden.
Wilt ghy door hooger Geeſt uw Saligmaker ſien?
Wie dit met aendacht leeſt, dien ſal het wel gedien.
Wilt ghy tot uwen God uyt quade wegen keeren?
Ghy ſult in deſe School de rechte gangen leeren.
Wilt ghy zyn van het Volck, dat Dood noch Hel en vreeſt?
Hier is een ſtil vertreck, een luſt-hoff voor den geeſt.
Wilt ghy met vaſten trooſt in uwen geeſt bemercken,
Hoe God is over-al een Hoeder zyner Kercken?
Hoe God geduyrigh ſorgt voor zyn geminde Bruyt?
Dit druckt ons Davids harp in volle leden uyt.
Wilt ghy een af-beelt ſien van dit rampſaligh leven,
En hoe het als een roock wort haeſtigh weg-gedreven?
Leert hier, dat alle vleeſch op loſſe gronden ſtaet;
En hoe 'et wort beſtiert door Godes eygen raed,
Wilt ghy recht zyn bewuſt, hoe geeſt en lichaem vechten,
En hoe een ſlaeuwe ziel is weder op-te-rechten?
Oock hoe in deſen ſtryd de Geeſt verwinner blyft?
Let, wat den groote Vorſt van deſen handel ſchryft.

Wilt ghy den aert verſtaen van Godes uyt-verkooren,
En wie zich houden magh van nieuws te zyn gebooren?
Hier leert men hoe de menſch wort klaer en onbevleckt,
En hoe een dooden romp wort krachtigh op-geweckt.
Wilt ghy de rechte tael van Godt den Trooſter kennen,
En tot ſyn eygen ſtyl ten vollen u gewennen?
Leert hier, hoe David ſinght en tot den Heere ſpreeckt,
En hoe dat ſyn gebed tot in den Hemel breeckt.
Wilt ghy volkomen blyck aan alle menſchen toonen,
Dat God de Quade ſtraft, de Goede ſal beloonen?
Dat God ſal Rechter zyn oock van de grootſte Man?
Hier is dat u bericht van alles geven kan.
Wilt ghy tot uw behulp een vaſten trooſt bekomen,
En dat een reyn gemoed geen onheyl heeft te ſchromen?
En dat het met de Faem en met de leugens ſpot?
Door-leeſt dit heyligh boeck, ſoo vraegj' et uwen God.
Wilt ghy geduldigh zyn, oock tegen harde ſlagen?
Hier leert men ongelyck en bitter lyden dragen.
Hier leert men ſtille zyn, hier leert men recht gedult,
Al lyd men tegen recht en buyten alle ſchuld.
Wilt ghy met vaſt beſcheyd aan yder-een bewyſen,
Dat even uyt het ſtoff het lichaem ſal verryſen?
En dat men, na de dood, ſal leven ſonder tyd?
Hier kunje zyn voldaen, ſoo ghy een Chriſten zyt.
Wilt ghy een vaſt bericht en wetenſchap bekomen,
Hoe dat oock Heydenſch-volck by God is aen-genomen?
Hier is de rechte plaets, daer ghy het leeren ſult,
Al ſagh hy, die het ſchreef, den ſegen niet vervult.
Wort ghy van ſtillen haet of ſwarte nyt beſprongen,
Of door het grilligh Volck gegeeſſelt mette tongen,

Of

Of is uw huys beſwaert met druck of ongeval?
Hier iſt, daer uw gemoed verlichtingh vinden ſal.
Wenſt ghy, dat geen verderf uw geeſt oyt magh vernielen?
Hier is gewenſte ſalf en balſem voor de zielen.
Zyt ghy geneyght aen God te geven waren danck?
Soo laet uw ſtemmen gaen naer Davids reyn geſanck.
In 't korte wat verdriet, wat onverwachte dingen,
Wat onheyl, wat gevaer uw ziel oyt magh beſpringen,
Wat hinder, wat verlies, wat druck of ongeval,
't Is hier in een vervat, wat u verlichten ſal.
Geen ſoo verboſten ſtaet kan yemand overkomen,
Of hier wort ſoeten trooſt by yder uyt-genomen.
Of 't Al te gronde gingh, ja lucht en Hemel viel.
Hier is een vaſten burch oock voor en ſwacke ziel.
O David, Godes Vriend! voor u en uw gedichten,
Moet ja de Duyvel ſelfs en alle Nickers ſwichten.
Want al dat Hels-geſpuys was voor uw Sangh vervaert.
Doen ghy noch maer een kint of herders jongen waert.
Nu klinckt het over-al, en door verſcheyde tongen,
Wat ghy oyt hebt geſpeelt of in den geeſt geſongen,
Iſt vreemt, dat Davids harp ſoo hoog gepreſen wert?
Hy is een man geweeſt naer Godes eygen hert.
't Is Geeſt al wat hy ſinght, en daer in is verholen
Wat ymant leeren kan oock in de beſte Scholen.
Ja, hier in is vervat al wat de weereld geeft.
Ja, meer als eenigh menſch en al de weereld heeft.
Maer ſiet, dit heylig werck en was ons niet gegeven,
Het was in vreemde tael den Joden voor-geſchreven.
Dan 't is, na langen tyd gebracht in onſe ſpraeck
Maer 't ſcheen by menig menſch by-naeſt als ſonder ſmaeck.

Doch

Doch fiet, hier komt een Man fich heden openbaren,
Die fpeelt op Davids harp als op vernieuwde fnaren,
En dat maeckt aen het oor een wonder foet geklanck;
En 't is oock voor de ziel een aen-genamen fangh.
Maar, oud Man, als ick ben, wat fal ick vorder feggen;
Ick wil, en 't is oock beft myn penne nederleggen.
Een fyne Diamant is fchoon door eygen glans,
En wyn van rechte deughd en hoeft geen groene krans.

Op Sorgvliet den 16 Juny
Anno 1659.
in het 82fte Jaar fyns Ouderdoms.

OP HET BOECK

VAN DEN

WEERDEN ENDE EERWAERDEN

Mr. WILLEM TEELINGH,

GENAEMT:

NOOTWENDIG VERTOOG, *enz.*

Nadien het Spaens gewelt door veelderhande weghen,
Van nieuwen aan begint, zyn ouden aert te pleghen,
Soo ist, dat oock het volck hier al de sinnen spant,
En soeckt al wat het kan, ten dienste van het Lant:
Wie breyn of oordeel heeft is besich om te dencken,
Hoe dat in eenich deel de vyant is te krencken,
Hoe dat men dit en gint sal brengen aan den dach,
Waar door men in der noot de landen styven mach.
Hier is een wacker gheest, die wil de Vorsten leeren,
Hoe dat men stof en Son kan op den vyand keeren;
Hoe dat men in der haest en op een nieuwe voet,
Een leger in het velt ten stryde schicken moet.
Van elders komt 'er een, die wil de jeucht ghewennen
Een schans en haer gevolgh te trekken met der pennen;
Die wyst oft met de kool oft met een puntich kryt,
Hoe dat een swacke Stadt met aerde wort bevryt,
Daer zynder wederom die al de sinnen scherpen,
Om poorten op te doen, en mueren om te werpen,

Om

Om door een krachtich vyer te jaghen in de locht;
Een vinnich buyten-werck daar niemant aan en mocht,
Men vinter in den Haech, die kleyne ſtucken gieten,
En des al niet te-min een grooten koghel ſchieten;
Men vinter die een roer, ſoo ſmeden op te maet
Dat daar uit menich loot, met eens te laden gaet.
Noch iſſer ander volck, dar leert de ſtroomen diepen,
En brengt een volle zee, daar noit de beecken liepen;
Noch iſſer ander volck, dat perſt den hollen vloet,
Soo datſe van het Landt haar elders keeren moet
Noch iſſer ander volck, dat leert de ſchepen varen,
Om met een raſſcher loop te ryden op de baren;
Dan weder ander volck. dat wyſt een nieuwen vont
Om ſchepen met der haeſt te ſeylen in den gront.
Wat dienter noch geſeyt? daar zyn verſcheyde grepen,
Om menſchen uytter tydt en in het graf te ſlepen,
Om al wat hier het oogh voor ſchoone dinghen groet,
Te ſtorten overhoop, te treden onder voet.
Doch wat men heeft beſtaan, of watter is begonnen,
Noch heeft de Spaanſche macht ons ſteden afgewonnen;
En oft ſchoon yder een zyn beſte vonden biet,
Noch iſſet voor het Landt het rechte ſteunſel niet.
Uw gheeſt, ô weerde Man, door Godes Gheeſt gedreven,
Die heeft ons boven al een beter vont beſchreven,
En vaſte gront geleyt, waar door het Vaderlandt
Kan vinden in der noot gewiſſen onderſtandt.
Dus heeft 'er yemant luſt, het Vaderlandt te ſtercken,
Die leer uyt deſen Boeck het rechte bollewercken.
Men vinde wat men wil, gheen beter oorlochsman,
Als die met zynen God eerſt vrede maken kan.

AEN DEN

HEERE

D.D. CORNELIS UDEMANS;

OP ZYN BOECK,

DE

VERKEERDE WERELT.

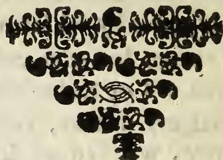
De Werelt, lieve Vrient, die is door u beschreven,
En wat 'er over-al by Menschen werdt bedreven,
Soo wat in ouden tyt hier voormaels is gedaen,
Als hoe tot heden toe dus werelts saken gaen.
Nu wilje, dat ick hier yet by sal laten drucken,
Maer dit ter deser tyt en kan niet wel gelucken,
Waat dat ick uwen wil op heden niet en doe,
Daer heb ick, naer my dunckt, verscheyde reden toe.
Myn pen is af-gement, wat kan ick doch bedryven?
Myn inckt is uyt-gedroogt, hoe kan ick langer schryven?
En ziet dit mager lyf is mat en byster dor,
En oock myn Zang-godin is uyttermaten schor.
Woudt ghy my wederom tot in de werelt leyden?
Daer ick gewilligh ben daer uit te mogen scheyden.
Wat my eens wel beviel, daer scheyd' ick heden af;
Myn geest sweeft even-staeg omtrent een open graf.

Vaert wel dan; Udemans met al de Zeeusche Musen;
Ick make pack en zack gansch besich met verhuysen:
Ick ben des levens sat, ick ben des Werelts moe.
O Godt! ontfangt myn ziel, als ick de reise doe.

Gedicteert en geteeckent
uyt myn Bedde

Sorg-vliedt den 17. *Mey* 1660.

UE. geheel toe-genegen
J. CATS.

G E-

GEDICHT
TER EEREN
Den Eer-weerden, Hoogh-geleerden ende Wyt-beroemden

D. PHILIPS VAN LANSBERGE,

Op deſſelffs Boeck van 't gebruyck des Aſtronomiſche ende Geometriſche QUADRANTS.

Veruuftich menſchen breyn, by Godes hand geſchapen
Niet om, gelyck een ſwyn, hier eeckels op te raapen,
Maar hooger van bedryf, en beter dingen weert,
Verheff dyn elen Geeſt, wat hangdy naer der eert?
Het onbeſuysde vee gaet met den hals gebogen,
Gaet wroeten in het ſlick. Ghy hooger op-getogen,
Siet voor u reghel-recht, ſiet voor uw oogen ſtaen
Des daeghs de gulde Son, des nachts de ſilvre Maen.
Het ſorghelycke gout, en wens van alle volcken
Schuylt verre van het licht in onder-aerdſche kolcken,
Met ſchrick en ſlick bedeckt, verſegelt in de nacht
Waer onder menich menſch van ramp en damp verſmacht.
De Son in tegendeel, en al de groot Lichten,
Doen haren vaſten loop, recht boven ons geſichten;
Daer wert des menſchen geeſt van Gode toegevergt,
Dewyl hy 't een ontdeckt en 't ander ons verberght.

Ghy siet van alle kant, ghy siet den Hemel open.
Dat is uw rechte wit daer zy dy toe geropen;
Want soo ghy door de kunst di wonder kont verstaen,
Ghy sult met grooter lust tot uwen Schepper gaen.
Wel aen dan, edel Dier, van hooger Geest gedreven,
Gebruyckt dit hant-getuych in desen boeck beschreven,
En als ghy metter daet de vruchten hebt gesmaeckt,
Geeft prys, soo 't u betaemt aen die het heeft gemaeckt.
LANSBERGE, diep verstant, *Hipparche* deser eeuwen,
O licht van onse kust, en *Thales* van de *Zeeuwen*,
Die met een hogen geest tot aen de Sterren ryst,
En Godt hier in syn woort, en in den Hemel wyst.
Die door dit eygen tuych kont op het nauwste weten,
Hoe dat, en Son en Maen, en 't Aertryck is te meten;
Soo dat door uw vernutt een yder lichaem staet
Beschreven na de kunst, juyst op syn eygen maet.
LANSBERGE, weerde vrient, die met een soet vermaken
Ons vander aerden leyt, en doet den Hemel raken,
Men prys' off laeck u werck, men spreek off swyge stil,
Men acht' u kloecke vont gelyck de Fame wil.
Ghy dient, hoe dattet gae, van my te syn gepresen,
Want nae ghy dyne kunst en gunst my hebt bewesen,
Soo voel ick metter daet, dat ick des Heeren werck,
Met gants een ander oogh, als eerst-mael overmerck,
Want t' elcken als de slaep van my is wech ghevlogen
Heff ick myn ooghen op, en werde dan bewoghen
Aldus te roupen uyt: ô glans, ô hellen schyn,
Hoe groot, ô groot gebouw, moet uwen Schepper syn!

AEN

AEN DEN

WEET-GIERIGEN LESER

OP DE BEDENKINGE

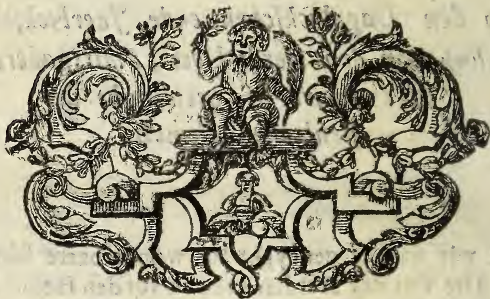
Van den Weerden, Eerweerden ende Wyt-vermaerden

D. D. PHILIPS LANSBERGE,

Op den Dagelyckschen ende Jaerlyckschen loop van den Aerdt-kloot; mitsgaders op de ware af-beeldinghe des sienlycken Hemels.

AL wie daer is geneyght tot wonderbaere saken,
Die van der Aerden gaen en tot den Hemel naken,
Die lese desen Boeck, die lese met verstant
Wat hier een weerdigh Man schenckt aen het Vaderlandt;
Siet! dat schier overal voor desen was verholen.
En daer in heden noch de kloekste sinnen dolen,
Dat wort u nu ter tyt als in een open velt,
Dat wort u nu ter tyt als voor het oogh gestelt:
Het wonder groot beslagh, daer in de gulde stralen
Van Maen en van de Son, daer in de Sterren dwalen,

Het ongemeten vlack, daer vaste lichten staen;
Dat wort in desen Boeck de menschen opgedaen.
Wy sien het, lieve Vrient, ghy wilt ons gaen begheven;
Wy sien u metten gheest geduerigh hoogher sweven,
Wy sien dat u voortaen geen Aerde meer en smaeckt,
Maer dat uw' snelle pen tot aen den Hemel raeckt:
Wat sal ick t' uwer eer, wat kan ick vorder schryven?
Ick segghe maer een woort, en laet de reste blyven;
Twee Hemels en haer loop stelt ghy ten vollen toon,
De Derde, weerde Man, die sy voor uwen loon.

SIMEONS
LOF-SANGH-LIET.

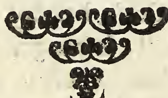
Op de wyſe:

Luſt van myn herte, vreught myner ſinnen.

Nu Heer myn Schepper, licht van myn leven,
Tot wien myn ziele ſtaegh wert op-gedreven,
Op wiens heyligh Bont
Myn hoop en heyl voor eeuwigh ſtaet gegront;

Laet vry u dienaer nu gaen in vreden,
Naer u woort, en naer ick heb gebeden
d' Wyl my nu ter tyt
Het ſoet geſicht myns Heylants heeft verblyt.

O licht vol luyſters, vol helle ſtralen,
Dat van den Hemel komt op aerden dalen!
Licht voor yder menſch,
Maer aen uw volck een vollen herten wenſch!

AEN-SPRAECKE

AEN DEN

OVERLEDEN HEER

Mr. JOHAN DE BRUNE,

VOOR DESEN RAET-PENSIONARIS VAN DE ED. MOGENDE HEEREN STATEN VAN ZEELANDT.

Ghy hadt, Eerweerde Vriend, nu menich Boeck geschreven,
En voor het Vaderlandt ten vollen uytgegeven
Noch hadje boven dat oock menig schoon *Banckat*
De vreemde toegeschickt, de vrienden voor-geset;
Ghy kont des niet-te-min, noch niet in ruste wesen:
Daer quam een nieuw *Banckat* al weder op-geresen;
Maer, naer des Werelts loop, de doodt, de bleecke doodt
Komt menichmaal te gast, al wordse niet genoot.
Ghy wout een nieuw *Banckat* op uwe tafel setten;
Maer, siet, het nydig spoock dat quam 't et u beletten;
Met dat het u genaeckt u Inckt bevroos terstont,
U lyf syght in het Graf, het stof op uwen mont:
De ziel, uw beste deel, is hooger op-geresen,
Om staeg by onsen Godt in rust te mogen wesen:
By ons besit uw' lof, de Vleugels van de Faem,
Het beste, naer de doot, dat is een goede Naam.

AEN

AEN

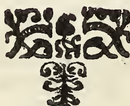
De Doorluchtige, Wytberoemde en Konſtryke Princeſſe

ELISABETH,

Oudſte Dogter des Konings van Bohemen, enz.

Dit boeck heeft Roomſche tael voor deſen leeren ſpreken
Door Geeſten, die in konſt geen rappe geeſten weken;
En NIMPHE, ganſch het werck dat was u toegewyt,
Vermitds ghy door de Faem ſoo hoog verheven ſyt.
En nu dit eygen ſtuck van nieuws komt opghereſen,
Soo moet uw weerde naem hier weder ſyn geleſen,
En mits dat oock uw beelt hier nevens is gevoeght,
Soo wert in volle, daet de werelt vergenoeght.

1655.

BYSCHRIFT

VAN DEN

HEERE

JACOB CATS.

OP ZYNE EYGENE AFBEELDINGE.

Hem vertoonende Oud 57 Jaren, geſchilderd door M. Miereveld, en in plaat gebragt door W. Delff.

Als ick dit beelt aenſie en van myn eerſte jaren:
Soo leer ick, dat de tyt verloopt gelyck de baren:
De jeught is maer een blom; de menſche nietig gras:
'k En was niet dat ick ben, 'k en ben niet dat ick was.

1635.

OP HET

GESPRECK

VAN DEN

Hoogh-geleerden, en Wel-achtbaren Heere

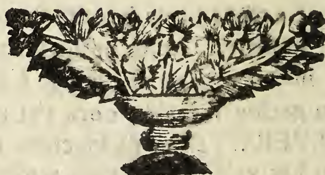
JOHAN VAN BEVERWYCK,

Roerende de nootsaeckelyckheid van de Ontleedinghe des Menschen Lichaem.

Doorsoekers van den Mensch, en al syn diepste leden,
Van hart, en hooft, en breyn; de woonplaets van de reden,
Van aders, been en mergh, en watter is ontrent,
Komt, siet wat u voor nieus de kunst hier weder sent.
Komt, siet wat u voor nieus in onse laetste jaren,
Een geest van onsen tydt komt geestigh openbaren;
Komt siet, indien u geest nae hooge saecken dorst,
Wat geest u geestig maeckt, oock uyt u eygen borst.
Vermaerde BEVERWYCK, de krachten uwer pennen
Die leeren aen het volck haer eygen wesen kennen,
Haer eygen wonders sien, die leeren ons gemoet
Te klimmen uit het stof tot aen het hoogste goet:
Die leeren met den geest tot in den Hemel rysen,
En, om der menschen wil, den grooten Schepper prysen;

Hoe

Hoe diep is dit geheym! hoe boven maten groot!
Wy vinden even ſelfs het leven in den doot.
Wy konnen onſen gront, en groote dingen mercken,
Wy vinden hoogh beleyt, en duyſent wonder wercken,
Wy vinden Godes handt, en dat in vollen eys,
Wy vinden ſynen Geeſt te midden in het vleys.
Wel! is dit aerden vat ſoo weert te zyn gepreſen,
Wat moet ons beste deel? wat moet de ziele weſen?
Wat maeckſel moet het zyn dat al wat lichaem hiet,
Gelyck een machtigh Vorſt in volle macht gebiet?
Jae, maer hy die het Al te ſaemen heeft gebonden,
Soo datter niet een menſch en weet de rechte gronden:
Wat is die, myn gemoet, een wonderbaaren geeſt?
O weert te zyn geſocht. ô weert te zyn gevreeſt,
O weert te zyn gedient, ô Vader van de lichten;
Komt daelt in ons gemoet, en woont in ons gewrichten,
Gebruyckt dit gantſch geſtel, gelyck een eygen ſael;
Wie u te rechte kent, die weet 't al te mael.

EEN LIEF-HEBBER VAN DE ONTLEDINGE,

Om syne genegentheyt tot deselve te betoonen, plagh dickmaels te segghen, als hier volght:

Als ick eens menschen lyf mach grondigh ondersoecken,
Dan raep ick meerder lust als uyt geleerde boecken:
Ick vinder soet vermaeck, ick vinder harten-wensch;
Ick vind' een Staet, een Ryck, een werelt in den mensch.
Dus als myn nietig vleesch sal neder syn gelegen,
En dat myn aderslagh haer niet en sal bewegen,
Soo schenck ick desen romp, en dat uyt enckel gunst,
Ten goeden van het Volck, ter eeren van de kunst.
Aen God geef ick myn ziel, dat is myn hooghste wenschen;
Maer wat 'er overblyft dat gun ick aen de menschen:
't Is nutter dat het vleesch noch yemand voordeel doet,
Als dat het slechts alleen de naeckte pieren voedt.

OP

OP HET GESPRECK VAN DE HEELKONSTE.

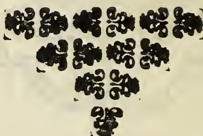
Heel-meesters, kunstigh volck, die met gesonde Kruyden,
Zyt als een soeten daeu ontrent gewonde Luyden,
Die noyt set buyten hoop een afgebroke been,
Maer voeght, na rechten eysch, de stucken overeen.
Noch isset niet genoegh. Ghy doet al grooter saken
En kont, wanneer het dient oock nieuwe leden maken;
Want sooder eenigh Mensch syn eerste neus verliest,
Ghy maeckt hem ander werck gelyck hy dat verkiest.
U kunst rees hoger op, en kreegh een ander wesen
Na dat ons BEVERWYCK haer krachten had gepresen:
Ghy sweeft tot in de lucht met syn geleerde pen,
Soo dat ick heden self u vriendt geworden ben.
Een ander pluckt het kruyt, of leest de frissche roosen;
Om dat het lustigh groent of datse geestig bloosen:
Maer ghy tast dieper in en met een snegen geest,
Genaeckt tot aen het mergh, en aen haer diepste keest.
Al watter neder komt uyt verr' gelegen palen,
Al wat ons China sent uyt haer begaefde dalen,
Al wat den Indiaen voor heete vruchten leest,
Dat is dat hier het volck door uwe Kunst geneest.

Het ſlym en boos vergif van Slangen, Padden, Draken,
Dat kan ons dienſtigh zyn, ghy kont 'et heylſaem maken,
Ghy menght het na den eyſch en op de rechte maet,
Soo dat 'et niet en quetst, maer alle menſchen baet.
Ghy treckt een machtigh ſap oock uyt de minſte dieren,
Ghy lockt een rycke ſalf oock uyt de minſte Pieren:
U Kunst gelt over-al. Wat op der aerden wast,
Dat wordt door u beleydt den Menſche toe-gepast.
Ick groet u geeſtigh volck, ick wenſch u rycken ſegen,
Ick wenſch u grooten danck, en oock een gouden regen;
Ghy toont, wanneer de kunst haer met de reden paert,
Dat oock het minſte Kruyt den Schepper openbaert.

OP HET BEELT VAN D' HEERE
JOHAN VAN BEVERWYCK.

Al die van Sieckten queelt, en wenscht te zyn genezen,
Die slae een gunstigh oogh op dit manhaftigh wesen:
Aen hem biedt Hollant eer, en menigh ander Ryck.
Hier siet ghy in het kleyn den grooten BEVERWYCK.

OP DE

TYTELPLAET

VAN HET

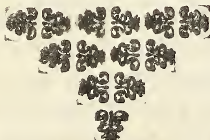
PROEFSTUK DER SCHRYFKONSTE

DOOR

SAMUEL DE SWAEF.

Ten ware, dat de Gans door haar gefwinde pennen,
Ghewefen hadd' de wegh, om door de lucht te rennen:
Der Konften fchoonen glans, der Helden hooghen lof
Laegh in een korte ftont begraven in den ftof.

1619.

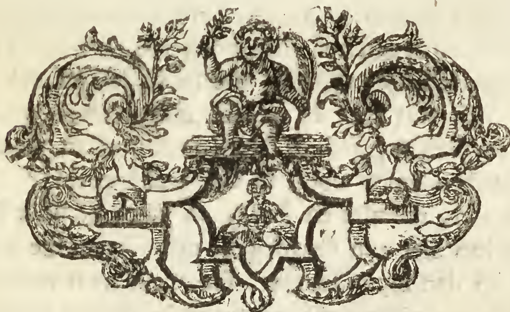

OP DE
NEDERLANDSCHE HISTORIE
Van den Achtbaren en naerstigen
HISTORIE-SCHRYVER
PIETER BOR, *Christiaensz.*

Wat isser menich mensch gesint op vreemde Landen,
En soeckt, men weet niet wat, ontrent de verre stranden,
Die noch met stillen geest niet eens en heeft bedacht
Wat uit zyn eigen hof kan worden voortgebracht,
Wat isser menig mensch geneigt te liggen malen
Op eenig selsaem woord in onbekende taelen,
Die nimmer ondersoeckt, en noit en overleid,
Hoe geestig Holland singt, hoe deftig Holland seid!
Wat isser menig mensch, die niet en plag te lesen
Als kryg van ouden tyd en al het vorig wesen,
Die niet ten vollen kent en niet te deeg en weet,
Wie dat het Spaansch gewelt hier uitte Landen smeet!
Maar waarom doch geswceft met alle vreemde winden,
Al wat men elders soeckt, is binnen ons te vinden.
Wat ist, dat eenig Ryk of eenig Eyland geeft,
Dat Holland niet en kent, dat Holland niet en heeft?

Ge-

Gelooftet, Hollands Volck, dat Godes eygen ſegen
In Holland is geplaetſt, in Holland is gelegen;
Wat is hier menig Held, en menig geeſtig man,
Die wapens voor het Land, of Penne voeren kan?
Wat iſſer menig ſlag om uwen 't wil geſlagen!
Wat iſſer menig ſchans met krachte weg gedragen!
Wat iſſer menig ſchip geſprongen in de locht,
Terwyl gy, ſonder loon, maer om de vryheid vocht!
Wel aen dan, ſô je wilt u eigen ſegen ſmaken,
Siet hier een ryken BORN van alle grote ſaken;
En gy, die van het Land een recht beminner ſyt,
Leert hier u eigen Tael, en leeſt hier uwen tyd.

AEN DEN

Weerden, Eerweerden ende Hoogh-geleerden

D. PHILIPS LANSBERGEN,

Op zyn Boeck van 't gebruyck des

ASTROLABIUMS.

Gelukkich is de mensch, die op ter aerden leeft
En des al niet-te-min tot in den hemel sweeft;
Gelukkich is de mensch, die, schoon met vlees omvangen,
En blyft noch aen het vlees noch aen de weerelt hangen.
Gelukkich is de mensch, die in dit jammerdal
Gevoelt wat eens de mensch hier namaels wesen sal.
Wat legghen wy gestaeg hier in het stoff en woelen,
En soecken onsen troost in dese laghe poelen?
De ziel, die niet en sterft, en kan niet stille staen,
En kan niet zyn vernoeght, met dingen die vergaen.
Wel op dan myn Gemoet, soeckt elders u vermaken
En stelt my nimmermeer u troost in aersche saken?
Maer gaet in tegendeel en brengt u gantsche kracht
Tot u vernieuden gheest, die op den hemel wacht:
Gaet met een innigh hert gheduerigh overmercken;
Gaet weeght met alle vlyt des Heeren wonderwercken;
Prent die, myn weerste deel; prent die in u ghemoet
En styght geduerigh op, tot aen het hooghste goet.

Wie

Wie nae den hemel tracht, moet van den hemel ſpreken,
Moet nae den hemel gaen, jae door den hemel breken,
Moet ſtygen met den gheeſt ſoo verr' hy immer kan,
Daer noyt en is ghegaen het oog van eenigh man.
LANSBERGE, lieve vrient, dit hebt ghy waerghe-
nomen,
Dit hebt ghy metter daet nu langhe nae ghekomen;
Ick ſie ô weerde Man, ick die u langhe ken,
Den hemel in u ziel, den hemel in u pen;
U weſen, u bedryff, u ſchriften, u ghedachten,
Die leeren alghelyck ons nae den hemel trachten:
Dit is u gantſche wit, u eenig oogghemerck;
Ten goede van de Staet, ten goede van de Kerck,
Dit boeck is myn getuygh, een boeck van grooter weerden,
Het toont ons inder daet den hemel op der Eerden.

OP DE KORTE BESCHRYVING, *enz.* VAN ZUYTHOLLANDT; UITGEGEVEN DOOR Mr. JACOB VAN EYCK.

Aenſprake tot den gunſtigen Leſer.

Ghy, wien dit aerdigh Boeck eens moght behandight weſen,
Hoort vrienden, hoort een woort, eer ghy begint te leſen;
Hoor toch wat hier de Faem koomt brenghen aen den dagh,
En waerom haer geklanck gaet hoger als het plagh.
Siet! wat te voren lagh gedommelt in de jaren,
Verſoncken in den ſtroom, verſopen in de baren,
Beloopen van de vloet, en van het ſlick bedeckt,
Dat wort als van de doot hier weder opgeweckt
Een geeſt van onſen tyt die laet een yder weten,
Wat datter voor een volck hier eertyts was geſeten,
Wat voorrecht dat het had, wat Schilden dat het droegh,
En hoe het menighmael ſyn vyant nederſloegh.

Al

Al koomt dan ſchoon de Zee by wylen hoogh gedreven,
De pen, de ſnelle pen die kan al hooger ſweven:
Wel toont, dan Hollandts volck, jae kroont ons deſen man,
Die al de werelt toont dat niemant ſien en kan.

1628.

OP HET

BOECK

Van den Godtſaligen, Weerden, Hoogh-geleerden

D. D. JACOB VAN OUDENHOVEN;

Behelſende de Beſchryvinge van

OUDT-HOLLANDT, NU ZUYT-HOLLANDT.

Wat iſſer menigh Menſch in Hollandt nu geſeten,
Die wat ons Hollandt is noyt recht en heeft geweten!
Hoe menigh Huys-geſel bevaert een vreemde Strandt,
Die noyt en heeft gekent ſyn eygen Vaderlandt!

Wel, Vrienden, bout de Zee, en ſweeft met alle winden:
Maer wat ons Hollandt geeft en iſſer niet te vinden,
Gy mooght wel elders gaen, maer hier is uw' geluck,
Want Hollant in hem ſelfs dat is een wonder-ſtuck.
Ey ſegt, die veeltyts hebt gevaren en gereden,
Waer zyn in eenen Ringh ſoo veel bequame ſteden?
Waer ſoo een wacker volck? waer ſoo een overvloet
Die net en cierlyck is, en Vee en Menſchen voet?
Maer van dat Hollandt geeft is wonder veel te ſchryven,
Doch ick wil dat verhael op heden laten blyven,
Dit ſegh ick onderdies: Godt uyt een vollen ſchoot,
Maeckt, als 'et hem bevalt, geringe dingen groot,
De daet heeft ons geleert, dat even kleyne beken,
Die uyt een ſteylen bergh of hooge velde leken,
Zyn eerſt ſchier niet bequaem te drencken eenigh vee,
Maer namaels water-ryck, en als een kleyne Zee.
Een vliet van deſen aert is Hollandt toe te paſſen,
Dat was voor deſen kleyn, maer deftig uyt-gewaſſen,
Het was eerſt maer een Beeck, doch nu een rycke Stroom,
Het was eerſt maer een Rys, en nu een ſchoonen Boom.
Doch wat in ouden tyt door Hollandt is gevonden,
En hoe het nader-handt te ſamen is gebonden,
En hoe het is geweeſt en wat 'et nu vermagh,
En ſey geen rappe tongh oock op een ganſchen dagh,
Siet dit aenſienlyck werck, met grooten vlyt geſchreven,
Dat kan u helder licht, oock in het duyſter geven.
Ontfangt dit Hollants volck, en geeft den Schryver danck,
Soo geeft u Godt ſyn Heyl, veel duyſent jaren lanck.

O P

OP HET VOORTREFFELYCK WERCK VAN JONCK-VROU, ANNA MARIA VAN SCHURMAN.

Waer in verhandelt wert het oudt en bedenckelyck vraegh-ſtuck; of de tyt van 's menſchen leven geſet of veranderlick is; door den Hoog-achtbaren en Wyd-beroemden Heer JOHAN van BEVERWYCK, alle geleerde onſer Eeuwe, tot een Toetſteen voorgeſtelt.

Of God een vaſten tyt om hier te mogen leven
Heeft uyt ſyn hoogſte macht de menſchen voorgeſchreven,
Dan of men, door beleyt, ſyn ongewiſſen dagh
Afbreken, eer het dient, of langer recken magh,
Is vry een hart geſchil, en menigmael gedreven,
Waer over metter tydt veel boecken zyn geſchreven,
Veel pennen zyn verſtompt, veel geeſten zyn vermoeyt,
En 't ſchynt noch, dat de twiſt gedurig hooger groeyt.

Maer t' wyl dit overhant de beste geesten dryven,
Soo gaet een teere Maeght op desen handel schryven,
En treedt in dit geheym, terwyl de meeste jeught
Is besigh over-al met ongesoute vreught.
Sy styght tot in de lucht met ongemeene wiecken,
Doorwandelt Roomen selfs en al de wyste Griecken,
En al wat eenig mensch in oude schriften vont;
Maer Godes Heyligh Boeck dat is haer beste gront.
En daerom gaetse vast. Wie sal het niet belyden?
De dochter van den tyt die is aen haerder syden.
Dus roep ick overluyt: O aller Maegden glans.
En aller Vrouwen eer, maer schande voor de Mans.

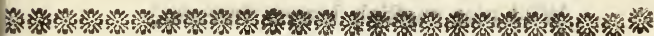

PRINCIPIIS OBSTA.

Gy die in u bedryf wilt leven na de reden,
Ey stelt op dit ghesicht een weynich uwe schreden,
Hier is een korte les, een les, die menich man
Tot ruste, tot vermaeck, tot vrede dienen kan.
Eerst, soo u jeuchdigh hert is vierich om te minnen,
En valt niet aen het werck met onbedachte sinnen.
Denkt, vraegt, siet, ondersoeckt en pleegt gesetten raet,
Als 't Peert is op te loop, dan komt de toom te laet.
Indien ghy zyt geneyght om haestig uyt te varen,
Hout als geduerich wacht, en leert u soo bedaeren,

Weest

Weeſt veerdich in de weer, en dempt het eerſte quaet
Als 't Peert is op te loop, dan komt de toom te laet.
So haeſt ghy quade ſucht voelt in de leden ſpelen,
En ſteld geen ſaken uyt tot hert en langer quelen;
Verdryft de Zeeuſche koorts eer datſe vorder gaet,
Als 't Peert is op te loop, dan komt de toom te laet.
Wat ſal ick groot beſlach, en duyſent vreemde dinghen
Vermengen onder een, en hier te berde bringhen?
Let in u gantſche doen, let op het eerſte ſaet,
Als 't Peert is op te loop, dan komt de toom te laet.

OPSCHRIFT.

Boven de Poort van het Oude Vrouwe-Huys tot DORTRECHT.

Siet! Hier werden onderhouwen,
Oude, Koude, Swacke Vrouwen.
Trotſe Vryſters, ſiere Jeugt,
Siet, hoe datje werden meugt.

OPSCHRIFT.

Boven den Schoorsteenmantel in de Weeskamer tot DORTRECHT.

Vaders, als het ydel leven,
U, op Aerden, zal begeven,
Siet dan dat u herte peyst,
Dat de tyd van u verreyst:
Wild niet angstigh leggen vreezen;
Voor uw' na te laten Weezen,
Hier zyn VADERS voor een Kind,
Dat geen Vader meer en vind.

LOF-

LOF- EN ROUW-
GEDICHTEN,
EN
GRAFT-SCHRIFTEN
OP DEN
HEERE
J. CATS.

LOF- EN ROUW-
GEDICHTEN,

OP DE

GESCHILDERDE AFBEELDING

VAN DEN

HEERE J. CATS.

O Staetheer, groot van Geest, wie ziet uw Schildery
Niet met ontzagh en eert den Grootvorst der Poëeten
In zynen Ouderdom? uw Zeeuwse Poëzy
Preeckt Christe deugden en ontsteeckt het aerdsch geweten
Met hemelsch vier, gy zet, als Febus glans door 't glas,
Myn hert in volle vlam, aertsheiligh van Parnas.

A. MOONEN.

OP

OP DEN

HERE J. CATS.

Doorlugtig Regtsgeleerde en Raadsman voor zyn Land,
Zoo wel als Digter, was de Roem van Brouwershaven;
Wiens Edle geestvrugt, in zyn Boeck, toont 't groot verstand,
Totnut van jong en oud; om vreugd op deugd te staaven.

P. DE LA RUË.

Op

Op het Droevigh doch Salig Af-ſterven

VAN DEN

WEL-EDELEN HEER

MYN HEER

JACOB CATS,

RIDDER,

Heer van Wulpen, Out Raet Penſionaris, Stadhouder van Leenen, en Groot Zegelbewaarder van

HOLLAND EN WESTVRIES-LAND, &c.

Godſalig geruſt den 12. *September* 1660.

Out 82. *Jaren.*

Wie ſchreyt niet overluyt, wie ſtortet nu geen traanen?
Wie en beweegt ſig niet? en wie is niet ontſtelt?
Hoe! hier is ſtofs genoegh, ſal ick 't u noch vermaenen,
Daer gy nu ſiet den Roem van onſe Eeuw gevelt;

Den adem iſſer uyt het Lichaem ſtyf beſtorven,
Dat leyt nu uytgeſtreckt, en geen bewegingh doet;
Syn ziele ſweeft om hoogh, en heeft aldaer verworven
Een onbegreepen vreught, een vaſt en ſeecker goet.
Wat heeft hy niet verlanght om 't leven af te leggen,
Het gaf hem geen vermaeck, hy ſocht een vaſte ruſt;
Myn tongh is onbequaem, om voor u dit te ſeggen,
Hoe ſeer ſyn wenſen was de Kanaänſche kuſt.
O Doot! wanneer ghy komt aen myn Gordynen ſchuyven!
(So ſprack hy menichmael) ghy ſult my welkom ſyn;
Ick wacht maer naer het ſap, van uwe leſte druyven:
Want ick ben niet bevreeſt, voor ſoo een weynigh pyn,
Dit is een grooten trooſt: wie ſou niet willen ſterven,
Wanneer men wert geleert van ſoo een deftich man?
Wel een bedruckten Geeſt, hier kan hy trooſt verwerven;
Hier is de rechte grond, hoe datmen ſterven kan.
Maer yemant mocht van my nieusgierich willen weten:
Ey! ſeght wie is het doch, die uwe Tongh ſoo ſtreelt;
Het is dien grooten CATS, den Vader der Poëten,
Die noyt naer waerdigheyt kan werden afgebeelt.
Syn naem ſal niet vergaan, noch onder d'aerde woonen,
So lang de werelt ſtaet, ſoo lang men werelt vint.
Syn naem ſal eeuwigh ſyn, ſyn naem die ſal men kronen,
Met lauren groen gepluckt, om ſyn Papiere kint.
Hoe kan ick wel te recht ſyn milde gaeven melden,
Die hy wel heeft getoont aen menich man en vrouw,
Wie ryck is, valt veel ſchaers, de miltheyt beurt ſo ſelden;

Wie iſſer, die om hem dan noch niet wenſen ſou?
Wie liet hy ongetrooſt, en ſonder lege handen
Oyt immer van hem gaen die hy niet wat en gaf?
Die ſietmen nu bedroeft, de ſchaem'le herten branden;
Siet daer dien trooſter ſelfs, die moet nu naer het graf.
O Godt! had 't u belieft hem hier noch wat te ſparen,
Mits ghy nu had geſien ſyn goet, en milden aert;
Veel naeckte leeden ſelfs, uyt liefd' hy den bewaren;
Ick loof, den Hemel loegh, doen hy eerſt wiert gebaert.
Hy was den weduwen gelyck een eygen vader,
Der vreemdelingen trooſt, wie viel hem niet aen 't lyf
Ey laet ons 't reght beſien, en kome noch wat naeder;
Al iſt met hem gedaen, al ſyn ſyn leden ſtyf;
Des winters quam het volck met honderden geloopen,
Dan deeld' hy meenich kleet, als Dorcas heeft gedaen;
En wie en ſou niet ſyn leven willen koopen?
Maer och! hy is niet meer, hy iſſer uyt gegaen.
Ick kom nu tot beſluyt, ick wil myn Dichten laeten,
Dies ſegh ick voor het leſt: och! had ſyn wyſe mont
Niet ſtemmeloos geweeſt; 't Had ons veel konnen baeten,
De ſpraecke viel hem ſwaer tot aen ſyn leſte ſtont,
Hy kon geen leeringh doen, hy kon geen leſſen geven,
Hy was niet aen het volck, gelyck hy eertyts plagh,
Hy moeſte ſonder ſpraeck hem nu van hier begeven,
Wat iſſet; lieve Godt! wat iſt een droef geklagh!
Vaert nu voor eeuwig wel, ick wil u laeten ruſten;
Ghy ſyt in 's Hemels vreught, en wy noch in de pyn,
Ghy hebt wel eer geweeſt op d'Engellantſe kuſten:
Ghy hebt nu 't Engelant, daer ghy ſult eeuwigh ſyn.

OP HET OVERLYDEN

VAN DEN

DOORLUCHTEN HEERE, JACOB CATS, RIDDER,

Heere in Wulpen, Out-Raadt-Penſionaris, Stadthouder van Leenen, Groot Zegelbewaerder van

HOLLANDT ENDE WEST-VRIESLANDT, &c.

Geſtorven den 12. van Herfſt-Maandt, in den Jaare 1660. op twee Maanden na het 83ſte Jaar ſyns Ouderdoms.

O Groote Vader hoe blinckt ghy nu als een ſter
Aen 't koſtlyck Hemel-dack! my dunckt ick ſie van ver
Uyt uw doorluchte pruyck de ſchitterende ſtralen
In myn boetvaerdich oogh, ziel dringent neder dalen
't Sy ick aenſchouw de plaets daer ghy voor deſen placht
Ten dienſte van 't gemeen en van uw lyf-geſlacht

De

De Godts-dienst, Heylich, na Godts wet en woort te vieren;
't Sy dat ick ooge op uw onsterffelycke Laurieren
Ver boven Pindus en 't Thebaensche Helicon
Op Neêrlants kruyn geplant, ghy blonckt eerst als een zon
In Hollants Capitool, als Nestor te Mycenen,
Ghy waert een Cicero, en Cato, daer met eenen
Minsame kracht van reên, en achtbaerheyt sich paert,
Tot dat ghy sat van 't Hof, en Staet, en Ampten waert,
Om eensaem in uw schoone Aonische Valeyen
Op d'oude harp en luyt uw doodsang te bereyen,
Die harp en luyt, soo soet, soo edel van geluyt.
Doorluchte Vader, ach! ick sie ghy schey 'er uyt,
Uw snaersang is ten ende, uw pesen syn gebroken.
O salige oogen soo geluckig toegeloken!
Hy vleit, hy streelt de doot, hy stapter in 't gemoet,
Soo hert verlangende als een Bruyt haer Bruygom doet;
Hy brandt, en blaeckt, om by syn Bruygom te vernachten,
Het Paesch-lam dat hy voor syn saligheyt siet slachten

J. CABELJAU, J. C.

ROUW-KLACHTE

Op het Overlyden van den Ed. Groot-Achtbaere Heer,

DE HEER
JACOB CATS,
RIDDER,

Afgezant, Raedt-Penſionaris, Stadthouder van de Leenen, ende Groot-Zegel-bewaerder van

HOLLANT ENDE WEST-VRIESLANT, &c.

Oudt geweeſt zynde den 12. September Anno 1660. 83. *Jaren.*

De bleecke Doodt die niemant ſpaert,
Heeft doen affcheyden van der Aert,
De Vroome Ziele CATS zyn Geeſt,
Die nimmer Hel noch Duyvel vreeſt,
Een Heer die om zyn groot Verſtant,
De zwaerſte Lasten droegh van 't Lant:
Hy was een Zuyl van Achtien Leên;
In noot een Schatter van de Steen.
Een Redenaer aen Hollants-Hoff;
Een Raets-Man van des Heeren Loff.
Een Steun-Staff van Gods Ware Kerck,
Een Iveraer in Heyligh-Werck.

Zoeckt yemant Ziel nu Rust in Kruys?
Komt vry in CATS zyn Wercken tuys:
Die wyzen aen (als op een Ry)
Met reden wat de Werelt zy.
En dat-men volge Christi Spoor,
En God alleene geef gehoor,
Die 't AL alleen, wat wesen geeft,
Van Niet tot Yet, Geschapen heeft.
God-horig-mensch, vol Hemel lust,
Beschout daer in uw 's Herten-rust:
Zoeckt vry daer in, Aendachte Ziel,
Een Balsem, die uw oyt beviel.
Ick bid u leest zyn Heer'lyck Werck,
En neemt wel op den Inhoud merck.
't Zyn Bloemen uyt het Paradys;
't Zyn Vruchten om te worden Wys.
't Zyn Schatten die geen Roest verdooft;
't Zyn Peer'len die geen Dief en rooft;
't Zyn Planten uyt des Heeren Hoff,
Van Heyligh, en van Hemel-Stoff:
Men vind 'er Kennis van de Zond',
En blydschap uyt des Heeren Wond':
De Soete Naam van Jesus doet,
Dat zelfs daar in ons Kruys valt zoet,
Wat troost ons uyt de Boete spruyt,
Druckt hy door Christi Lyden uyt:
Hoe 's Hemels Heyl en Zaligheyt
Door 't Waar Geloof ons is bereyt;
En hoe men Gode boven al,
Uyt 's Herten grond' beminnen zal:

Hoe dat wy zyn met God vereent;
Die voor ons heeft Rantsoen verleent,
Waar door de Mensch zig zelfs versaeckt,
En zoo op Aerd' zyn Hemel maeckt:
En zoo een reyne Ziel ons doet,
Steets ned'rig wesen van gemoet.
Zyn Zellif-Stryt ons naeckt verhaelt,
Hoe d'arme Ziel op Aerden dwaelt:
Heyl-zaligh! hy ons daer in leert,
Hoe dat men God, en Menschen Eert.
Dies moeten wy het quaed versmaen,
En steets het goede nemen aen:
En leven onbesmet en kuys:
Ons Lichaem is te broozen huys.
Dies moet men d'Ydelheden vliên,
En heylzaem ons bekoringh zien,
Waer in dat Lydsaemheyt bestaet,
Geeft Josephs Suyverheyt ons Raet.
Wie dan zyn Werck met aendacht leest,
Verheught zigh waerlyck in den Geest:
Het wyst ons aen, met Traen-gebeên,
Tot Christi spoor, ten Hemel heen.
Vermaekt u in dit Hemels-Hoff,
En haelt 'er uyt een Heyligh-loff:
Een Stoff, die 's Menschen-ziel geneest;
Wanneer men God in beven, vreest.
Geluckig is hy, die God pryst!
En met hem in den Geest verryst,
Om zoo volmaeckt weêr op te staen,
Dat hy, met CATS, by God magh gaen.

J. ORIZANT.

Virtute & Amore.

OP HET OVERLYDEN

VAN DEN

HOOG-GELEERDEN HEERE JACOB CATS, RIDDER,

Heere in Wulpen, Oudt-Raadt-Penſionaris, Stadthouder van Leenen, ende Groot-Zegel-bewaerder van

HOLLANDT ENDE WEST-VRIESLANDT, &c.

Geſtorven den 12. *van Herfſtmaandt, in den Jaare* 1660. *op twee Maanden na het* 83 *ſte Jaar ſyns Ouderdoms.*

Nu treet in 't Rouw gewaet, de gantſche Hellicon,
En ſchreyt van traenen vloet, een tweeden henghſtebron!
Op 't lyck vier van den CATS, een Phænix der Poëten;
Die met een braever Geeſt als andere was beſeten,

Apollo, ſeer bedroeft, die ſcheurt ſyn krans van 't hooft,
Om dat de ſnelle doot, hem van een vrient berooft.
Minerva, treurt haer af, de Muſen doen haer klachten,
Hoe ſou een ſterflyck menſch, dees droefheyt dan verſachten?
Hy ſcheen oock Goddelyck, aen wien den Berch Parnas,
Alleen maer tot vermaeck, en tot zyn woonplaets was.
Hy leeft noch in ſyn doot, al is de ziel vervloghen,
Syn wercken na ſyn doot, doen ons de Man beooghen.
Maer Hollandt evenwel, beklaecht haer ongheval,
Van hem, die haer wel eer, verſtreckten tot een wal.
Die ſturf voor ſyne doot, en leerde voor ſyn ſterven
Het werelts te verſmaen om 't Goddelyck te erven,
En koos de eenſaemheyt verr' boven 't prachtich hof,
En bouden ſich een huys, een woonplaets in het ſtof,
Op dat hy ſynd' uyt ſtof, altyt met ſyn gedachten
Het aertſche ſou verfoen', en 't hemelſche betrachten.
Nu hebt ghy eenſaemheyd, nu hebt ghy ware ruſt,
U loopbaen is ten end', ghy zyt al op de kuſt,
Daer ghy voor deſen waert alleen met u gedachten:
Daer ſal in eeuwigheyd voortaen u Ziel vernachten,
Ghy zyt, hoe out ghy waert ons noch te vroech ontruckt,
't Geen meenich arme ziel benaeuwt maeckt, en bedruckt.
Ruſt dan ô waerde Ziel! geniet die ſchoone ſchatten,
Die in dit aerdſche dal voor ons niet zyn te vatten.
Vaert wel Heer CATS, vaert wel; ick ſegh voor 't leſt adieu,
Hier nae in 't Hemelryck, ſie ick U op een nieuw.

Iter ad ſuperos Gloria pandet.

THEODORUS BUSERO.

O P

OP HET
DROEVIGH AFSTERVEN
Van den Wel-Edelen Hoochgeleerden Heere,
MYN HEER
JACOB CATS,
RIDDER,

Out-Raat-Pensionaris, Stadhouder van Leenen, Groot Zegelbewaerder van

HOLLAND EN WEST-VRIESLAND.

Overleeden den 12. September, 1660. Out 82. Jaaren.

De Dood was in de weer, en heeft haer plompe Schichten
Gewet, om yets op d'aerd byzonders uyt te richten;
En heeft d'Heer CATS gewont in synen Ouderdom,
De schicht vloogh door het hert, met stil en zacht gedrom,
En quetste 't Ingewant waer door hy quam te stranden
Op d'Oever van de doot, en zagh de vruchtbre landen:

Dat

Dat Heyligh Sion, en dat nieuw Jerusalem,
Voor zyne oogen staen, en hoorde d'Engelen stem,
Aen welckers reyen hy oock Deelgenoot sal werden;
Geluckigh, die in 't goet tot 't leste toe volherden,
En die gewapent zyn met 't Christelyke schilt,
Daer Duyvel, Doodt, en Hel, haer tanden op verspilt.
Nu heeft de Dood die Bloem, die haer inwendich kleede,
(Van haeren Stamboom) met haer snoeyen afgesneede;
Nu isse gantsch verdort, hoe aengenaem ze was;
Sy staet niet weder op, maer leyt plots in het gras.
Syn Breyn, het welck Apol, met waeter gingh besproeyen,
Geput uyt d'Henghste Bron, dee tot ons stichtingh vloeyen
Op 't hagel wit papier de *Burgerlyke Plicht*
Uyt liefde voortgebracht, in evenmaet gedicht.
Hier ziet men *Joseph* en *Zephyra* 't zaemen stryden,
In onderlingh krackeel, d'ontrouw wyckt van ter zyden,
De Trouw biet tegenstant, en plant haer zetel daer,
De kuysheyt is by Hem, de geylheid is by Haer,
Assuerus wyt vermaert is op den Throon gezeeten,
Van eer, zyn Huysvrouw oock, maer zy wert neêr gesmeeten,
Om ongehoorsaemheyt die zy haer man toedroegh;
Dies *Assuerus* haer voor Ballingh heenen joegh,
En zontse na een kust, om daer haer tyt te leeven:
Dit heeft zyn Swaeneveer tot onderwys geschreven.
De *Maeght*, de *Vreyster*, *Bruyt*, de *Christelycke Vrouw*,
De *Moeder*, en de *Weeuw* onthouden van de Trouw,
Is t'saem het *Huwelyck*, waer in zyn gulde wetten,
Metaele Zuylen zyn, daer op men zich mach zetten,
Onwaggelyck ter neêr en steunen op haer kracht,
Daer is noyt Vrouwspersoon in ongeval gebracht,

Die

Die 't fpoor zyns leffen heeft gewilligh naegetreden,
Noch die zyn zinnen liet op Redens-aenbeelt fmeden.
De *Siegel van de Tydt*, wert van ons opgedaen
Met ongemeene glans, en tart de heldre Maen;
De Spreucken daer zy meê ter aerden in gelaeden,
Syn vol van Nectar, die de Gooden kan verfaeden,
Met aengenaeme fmaeck. De *Trouw-Ringh* kryght een beurt,
Die op de toets voor goet van Schrand'ren is gekeurt.
Door hem is *Beverwyck* veel hooger op geheven,
Om dat hy heeft zyn werck veel fchoonder glans gegeven,
Met zyn gefpleeten fchacht; als oyt een Schilders hant
Deed met Penfeel, en Verw, tot cierfel van de Want.
Zyn *hooghen Ouderdom*, en *eenfaem Buyte leven*,
En *Hof-gedachten* zyn by hem in 't breet befchreven:
Die hy bedacht heeft op zyn Woonplaets *Zorrighvliet*,
(Waer door een zyplend nat uyt duynen henen fchiet)
En veel gedachten die by hem zyn opgenomen,
Voor nutte leffen. Hier fiet men op Schouwburgh komen
De fchoon' *Afpafia*, een flechte Herderin,
Van 't Woudt, hoe zy verwerfdt door fchoonheydt Cyprus min.
De *Huwelycks Fuyck*, die is van hem alleen geweven,
Met fpoelen van zyn breyn; Minerva had gegeven,
Het gaeren tot dit werck. De *Dootkift* komt nu voort,
En toont den levenden, haer naeuw, ẽn enge poort
Om in te gaen; maer als men dan fal zyn geftorven,
Soo heeft men voor de Aerd, die woonplaets maer verworven.
Een *Oudt man*, en de *Doodt*, zyn t'faem in diep gefpreck,
Het *Lichaem*, en de *Ziel*, befluyten beyd' het heck;

Dit

Dit is te ſaem een Boeck, verciert met kopere Plaeten;
Dit is ons Teſtament, dat hy heeft nagelaeten;
Nu ruſt zyn Lichaem, op een uytgepickte Dons
Van ſachte Pluymen; 't groen belauwert hooft dat ons
Soo meenichmaelen heeft voor *Cato* kunnen ſtrecken,
Om valſche laegen door zyn wysheydt te ontdecken,
Leyt als een doode romp; zyn oogen ingepuylt,
Zyn mont en gulde Tongh, daer in te voor geſchuylt
Heeft de welſpreeckenheydt; die Tongh, die in de landen
Der Britten wyſſelyck, tot welvaert deſer Stranden,
Geſprooken heeft; die Tong, die by den ſtrytb'reZeeuw,
Geweerdigt was, als by het wilt gediert den Leeuw;
Die Tongh die in den Raedt, ſoo dickmaels heeft geſproocken,
Door welck de Deught geloont is en het quaet gewrooken
Leyt onbeweechelyck, aen het verhemelt vaſt;
Zyn kaecken kout als ys, zyn handen van Albaſt,
Gehouwen, die de Pen zoo vluchtigh konden ſtueren,
Die leggen als een Stadt ontbloot, van gracht, en mueren
En daer de Huyſen zyn, tot puyn op een geſtort;
Dit iſt dat in zyn werck van ons geleſen wort:
De doodt is myn geſangh, die wil ick nu beſchryven,
Tot my de leſte Stuyp, de vinger ſal verſtyven,
Tot my het killigh Inct, zal vrieſen in de Pen,
En tot ick op het leſt geen Letters meer en ken.
Zyn Vingers zyn nu ſtyf, den inckt is al bevrooſen,
'k Zie wel een tydt voor handt, die alderhande Rooſen
Ontluycken ſal, en oock het *Zorghvlieds Bloemendall*;
Maer 'k zie geen tyden die, dien Inkt ontdoyen zal.
De ſtercke beenen die zyn Lichaem onderſchraegde,
(Sterk na haer ouderdom, waer af men zich vertſaeghde,

Dat

Dat soo, een oude stam, van twee en tachtigh Jaer,
Gingh sonder kruck soo ras, als of 't een Jonghman waer)
)ie leggen uytgestreckt, zyn volle merrigh schoncken,
)ie sullen werden van de wormen uytgedroncken.
Daer wert hy opgeheft, met Armen van geween,
En bitterlijck geschrey, en brenghen hem soo heen,
Naer 't kleyne houte kluys; nu moet hy d' aerde derven
En voor dat Lust-prieel, de Dootkist maer verwerven;
Doch uyt die nieuwe plaets, sal spruyten naderhandt
Voor hem het eeuwichlijck, en langh beloofde Landt.
Hier leyt den Grooten CATS, den Vader der Poëten,
Verlost van 's Weerelts ramp, en moeyelyke keeten,
Helaes! wat is den Mensch, hier in dit Aertsche Dal?
Een schaduw die verdwijnt, en noyt weer komen sal;
Een Ademlooze Romp, een lock-aes voor de Pieren,
Een onbeweechlijck Riff, spijs voor onsichtbre Dieren.
Hier leyt den grooten Man, die yeder wetten gaf,
Die ons beschutten met zyn wysselijcken staf,
Voor 't vreesselijck getier van Buytenlantsche Leeuwen.
Hier leyt de groote hoop van Dortenaers en Zeeuwen:
Ick hoor de Klocken met een droevich naer gebrom
Verkondigen zyn doot, ick hoor het volck al om
Het onverwacht verlies van desen Man beklaegen,
En roepen uyt; ô Doodt! verfoeyt zijn uwe laegen,
Die ghy besteecken hebt, op dit pryswaerdich lijck,
Wiens hooft, noch onlangs stont vol Lauweren te prijck;
Doe hy den Koningh op zijn Errif-troon begroeten;
Hy viel lang voor dees tijdt demoedich voor u voeten.
En was niet eens vervaert; ô Doodt voor uwe schicht!
Hy sach de baeckens en u overhelder Licht.

Zijn

Zijn Stamboom moet nu met zijn dierbaer Lijck verrotten,
Maer zijn beruchte naem zal niemant nimmer knotten.
Hoort, Dragers, eerst een woort, eer gy nae binne treet:
Weet eerst, wat waerdigheyt ghy aen d'Aerd besteet;
Ick zie daer op een Baer met traenen in de oogen,
Met een bedruckt gemoet, en machteloos vermogen,
Die kleyne Dootkist staen, dat sal zijn woonplaets zijn,
Zoo rust men in zijn Doodt, nae wereltlijcke pijn:
Weet, dat ghy sulcken Schadt sult op uw Schouders draegen,
Wiens derving meenich sal beschreyen en beklaegen;
Geen waerder Schatten dan, de wijsheydt van een Man
Die ons op 's Weereldts zee, te rechten stuyren kan:
Als grooten storremen van Staetzucht 't Schip seer treffen.
Vangh aen dan moedigh Volck, de Dootbaer op te heffen
Den Rouw zal volligen, uyt meenich Rouwkaros,
De vaste vlechten van de Muzen hangen los,
Om met weemoedigheydt de Lijck-klacht te vergrooten
En ieders wangen zyn met Traenen overgooten,
En volgen seer bedruckt, het Lijck tot in de Kerck,
Die daar belasten dit, te schrijven op zijn Zerck.

Dit is de kleyne Rustplaets van
De wyse CATS, *die groote Man*,
Die niemant in de Rym-konst weeck,
Tot dat zyn flaeuwe Ziel besweeck;
Hy was een Phœnix op der aerd:
En al de Wereldt door vermaert:
Hier rust de eer van Zorrighvliet,
Die eertijds Groot was, *maer nu*, *Niet.*

J. POLAERT.

AN

ANDERS
OP HET
DROEVIG AF-STERVEN
Van den Wel-Edelen Hooghgeleerden Heere

MYN HEERE
JACOB CATS,
RIDDER,

Out-Raad Pensionaris, Stadhouder van Leenen, Groot-Zegel bewaarder van

HOLLANT EN WEST-VRIESLAND.

Overleden den 12. September, 1660. Out 82. Jaren.

Wat geeft de doot veranderingh?
Een Bloem die 's avonts jeughdich stingh,
Is in den uchtent wel versleurt,
En haer blaeden kleyn gescheurt,
Wanneer een harde wint opwoey,
Die haer belette in den groey.
Hoe broos hoe teer is oock den mensch!
Zyn herten lust en vollen wensch,
Die hy hier op der aard geniet,
Is schyn van vreught en anders niet.

Wel zalich die sterft in den Heer,
En uytbreyt, voor zyn dood, zyn eer;
Die levende zyn *Dootkist* maeckt,
Daer hy dan na zyn dood in raeckt;
Die Man en Maeghden Wetten geeft,
Na welcken dient te zyn geleeft;
Die heeft een *Ridderlycken* naem,
Tot *hooge Ampten* is bequaem,
Stadthouder van de Leenen is,
En doet dat niet gemeen en is;
Die tot een groote trouwheyts pant,
Bewaert het Segel van het Lant,
Die van den Nederlantschen Staet,
Gesonden wort in *Ambassaet*,
Die naeckte arme luyden helpt,
Om dat de kouw haer overstelpt;
Die van een yeder is bemint,
Om 't spreeckende *Papieren kint*;
Die door de hulp der Rycke-Tas,
Van *Sorrighvliet* den Bouwheer was,
Diens kaers is daer sacht uyt gegaen,
Nae dat ze lange had gestaen,
Te smeulen op den kandelaer,
Waer aen het leven loopt gevaer.
De dood ontziet noch eer noch staet,
Een nieuw gekochte kruyk die gaet
Zo langh te water tot se splyt,
Zo is het met der mensche tyt.

J. POLAERT.

DOOT

DOOT-KKACHTE
OVER DEN
Edelen Hoogh-geleerden, Wytberoemden
HEERE
JACOB CATS,
RIDDER,
In zyn leven Raed-Pensionaris, Stadhouder van de Leenen, Registermeester, ende Groot-Zeghel-Bewaerder van
HOLLAND.
Overleden op den 12. *September*, 1660.

Het Gras is nu tot Hoy, men houd al op van mayen,
De Seyssem heeft gedaen, men siet die niet meer swayen,
Maer wat ophouden mach, het zy in 't kort of langh
De Seyssem van de Dood, gaet altijdt haren gangh.
Die swiert noch over al, vernielt de kleyn' en grooten,
Soo in de laghe hut, als d' hooch verheven slooten,
En spaert noch jong noch oud: die heeft ons nu berooft
Van dien vermaerden CATS, en zyn grijs-harich Hooft.
't Is waer hy heeft bereyckt seer hooge levens Jaren,
Maer 't derven van het licht komt ons altyt beswaren,
En of al schoon de Son op 't langste heeft gestraelt,
Soo ist doorgaens te vroegh wanneerse nederdaelt.

Hy is het die wel eer de hoogte moste peylen,
Daer 't Schip des Vaderlands sou veyliglick op seylen;
De gissinge ging vast die hy maeckt' op het glas.
Syn wysheyt was de Naeld van het geheel Compas,
Hy most het meeten al, hy most het al af-tellen,
Hy most nasien de wind, hy most de streecken stellen,
Waer op men aengaen sou, soo by dagh als by nacht,
Tot dat hy 't groote Schip in d' Haven heeft gebracht:
Doch midd'ler-wylen hy noch woelden in 't regieren,
Om door de baren heen voorsichtigh 't Roer te stieren,
Soo dacht hy staeg op 't eynd, hoe hy nu zynde oud
Sou kunnen leven stil, en schuylen onder 't hout:
Hy kiest daar op een plaets in 't midden van de Duynen,
Die hem de rijcke Zee vertoonden van haer kruynen,
Daer hy geen groent en vond, noch welbegrasde Kley,
Maer wel het dorre Sand, end' eene schrale Hey,
Daer heeft hy eenen stryd met de Natuur begonnen,
Die hy door zyn vernuft end' arbeyd heeft gewonnen,
Als hy het gulle Sand heeft op een hoop gekrôon,
Tot Wallen end' een Berg, en die beset met sôon.
Hier heeft hy in geplant veel krüyden ende bloemen,
En vruchten van der aerd, hoe dat men die mag noemen;
Oock is daer alle slagh van Boomen in geraeckt,
Waer door dien Duynkant tot een Lusthof is gemaeckt.
Hier ging hy onder 't lof van groene telgen wand'len,
En met een vriend of twee van deugt en wijsheyt hand'len,
Of sat by 't water neêr, of in een ander hoeck,
En las tot zyn vermaeck, of oeffening in een Boeck:
Maar meesten tyd hield hy hem besich met het Dichten,
Waar in hy overtreft, de heerlijckste Lichten;

Blijft

Blijft oock in Holland niet, maer vliegt tot aen het end
Waer oyt ons Moeders tael in Neêrland is bekend;
Hy werd wel in ons land, maer buyten meer gepresen,
Daer hy meest is geacht, daer hy meest werd gelesen,
Ons land is veel te kleyn, op dat het hem besluyt,
Syn eer-lof is te groot, en berst ter zijden uyt:
Die door 's Lands palen brack sal door den tijd wel breken,
Selfs na veel hondert Jaer sal zyne Stem noch spreken,
Sijn Boeken sterven noyt: zijn TROURING sal bestaen,
Tot dat het nodig werck van Trouwen sal vergaen.
Maer, 'laes! wat helpt ons dit, wat kan het ergens baten!
Hy is van ons geruckt, wy zijn van hem verlaten.
Wat sullen wy nu doen? ons tranen laten gaen,
't Hayr trecken uyt het Hooft, de borst met handen slaen?
Neen, Vrienden, Neen, daer by en moeten wy niet blyven,
Soo hy noch spreken kond, hy soud' ons selfs bekyven:
Hy is van pijn verlost, hy is 't quaet door-gestrêên,
Hy is na boven toe, en wy zijn noch benêên.
Hy is ons voorgegaen, wy moeten hem na treden,
En letten op zijn doen, en luysteren na zijn reden,
Sijn Rijmwerck ons vermaeckt, zijn SORGVLIET sorge weert,
Sijn Voorbeeld' leven ons, zijn DOOT-KIST sterven leert.

W. DE GROOT.

GRAFT-SCHRIFT.

Vraeght yemand wie dees Zerck bedeckt?
'T Is JACOB CATS, die opgeweckt
Sal worden weêr ten jonghsten dage:
Een vroom, doorluchtich, seer wijs Man,
Daer yeder een nu lof spreeckt van;
Wiens doodt dat veel ARMEN beklagen.

B. ROEHOF.

GRAFT-SCHRIFT.

VAN DEN

HEERE

JACOB CATS,

De slechtste wederhelft; van twee die t' samen waeren
Dat CATS hiet, legt alleen te meucken in dit graff,
De best is uyt een huer van dry en tachtich Jaeren
Gescheiden, met den roem, die haer haer waerde gaf.
Soo weinigh is genoech, daer veel waer weinig seggen;
De Ziel leeft verr' van 't lijf, tot dats 'er weer na tael,
De naem door Nederlant: laet dit geraemt wat leggen,
Al schynt CATS eenmaal doot, soo leeft hy noch tweemael.

A N-

ANDERS.

CATS light hier in: neen; waer het CATS
Het waer een kist vol tonnen schats:
Nu is maer CATS zyn Cas begraven;
Die Cas, wel eer vol schàt van gaven,
Die gaven, daer men CATS aen kent,
Soo verr de Son rijst en belent.
Dat hooft, daer in die sinnen wrochten,
Die soo veel sins ter werelt brochten,
Die oogen, dat versleten paer
Van lesen wat leeswaerdich waer.
Die ooren, so bedaert gebooren,
Om woord en wederwoord te hooren,
Die mond, soo maetelijck getucht,
In drooch' en vochtige genucht.
Die tong, die lippen, soo veel reisen,
Van die Doorluchtige gepeisen,
Dien onuytputtelicken geest
De tolcken wijd en zijd geweest.
Die handen, en van die twee handen,
Die rechter die de Nederlanden,
So meenich Staetelijck vermaen,
So men'ge vreucht heeft aengedaen,
So menigh bladt heeft naegelaten,
Daer al dat lesen lieft afpraten,
Daer al de naer-eeuw een geschal
Van lof en eer afmaecken sal,

Die rechter noch, die met de weelde,
Die haer des Hemels gunſt toe deelde,
Voor d'arme dieder noch afleeft,
So Chriſtelick gewoeckert heeft;
Dat porcelein leght hier in ſcherven,
Hoopt gy in Godts genaê te ſterven.
Gaet, Leſer, en wenſch nae den dach,
Dat het 'er niet meer liggen mach.

CONSTANTER.

cIↃIↃcLx.

GRAFT-SCHRIFT

VAN DEN

Voortreffelijcken en Hooghberoemden

HEERE

JACOB CATS,

Out-Raadt-Pensionaris, Bewaerder van 't Groote Zegel, Chartres en Registeren, Stadhouder van de Leenen, van

HOLLAND, &c.

Hier rust den Ridder CATS; wiens naem sal eeuwigh leven,
Die met zyn Rijm-pen heel den Hengst-bron ledigh schreef,
So dat 'er weynigh voor een ander overbleef.
Door deugd en wetenschap wierd hy tot Staet verheven:
Syn Schriften hebben hem d'onsterflijckheyd gegeven:
Syn Rymen, die hy schreef met klaeren heldren int,
Die hebben hem gemaeckt by duysenden bemint,
Waer door hy Nyd en Tyd en Dood voorby sal streven.
Op *Sorg-vliedt* gaf hy sich Hof Haegh en sorgen moe:
Nu gingh hy daer van daen na 't eeuwigh Rusthuys toe.

So boven andere de Dicht-kunſt is te pryſen,
Die 't meeſte volck behaegt; ſo is de Heere CATS
(Aen wiens Gedichten meer als eene Tonneſchats
Den leſer heeft verſnoept) de Lof-krans toe te wyſen.

EPITAPHIUM

Celeberrimi & Perilluſtris viri

D. JACOBI CATSII,

EQUITIS, &c.

Conditur hoc tumulo toto cantatus in orbe
Palladis & Phæbi CATSIUS unus amor:
Cui faciles vena manarunt divite verſus
Multaque Caſtalys pagina fluxit aquis.
Nullo doctrina quæſitum nomen ab ævo
Excidet: ingenio ſtat ſine morte decus.

J. WESTERBAEN.

GRAFT-

GRAFT-SCHRIFT

VOOR WYLEN

Den Ed. Groot-Achtbaren Heer,

HEER,

ACOB CATS,

In zyn leven, Ridder, Af-gesant, Raed-Pensionaris, Stadhouder van de Leenen en Bewaerder van het Groot Zegel van

HOLLANT EN WEST-VRIESLANT, &c.

Overleden op Sorg-Vliet, *den* 12. *September,* 1660. *In het* 83*ste Jaar syns Ouderdoms.*

Incontaminatis fulsit honoribus.

Hier leydt de groote CATS, de Prince der Poëten,
De braefste Geest, die oyt in menschen heeft geseten,
Een Burger-Heeren Zoon, een Ridder, een Gesant,
De Wyste Raedsman van 't Vereenight Nederland.

Die

Die, langh de grootst', op 't eynd' hem selven gingh verkleenen,
Bleef Hollands Zegel-vooghd, Stadhouder van de Leenen,
Ontvlood de sorgh' en bouwd' een *Sorg-vlied* aen de Beeck,
Daer hy den Aerdschen lof en 't Hoofsche stof ontweeck;
Wiert Meester van sich selfs; daer hy, om Godt te loven,
Heeft willen eensaem zyn, verlaten en verschoven.
Een vry, een Hollands hert, en een rechtschapen Zeeuw,
Een Phœnix van zyn tyd, een Orpheus van ons Eeuw.

C. BOEY.

GRAFT-

GRAFT-SCHRIFT

OP HET STERVEN

Van den Wel-Edelen Hooghgeleerden Heer,

MYN HEER

JACOB CATS,

RIDDER,

Out-Raat-Pensionaris, Stadhouder der Leenen, ende Groot Zegelbewaerder van

HOLLANDT.

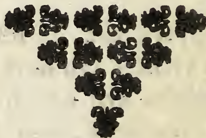
Overleden op den 12. September, 1660.

Hier rust Heer JACOB CATS, die selve in zyn leven,
Sich uyt den onrust gingh, in stille rust begeven,
Daer hy het al verliet, zyn huys, zyn staet zyn hoff,
En evenwel behielt, zyn eer en hooghste loff.
En nam tot zyn vermaeck. een huys omringht met boomen,
Dat eensaem sonder buyrt, in Duyn stont, daer de stroomen,

Van

Van Beecken rondom vlien: en door zyn wys ge-
bied,
Liet schryven op de Poort dees' spreuck van *So-
righ-vlied*;
Het welck zyn oogmerck was, soo dat hy sonder so-
ghen
Voor Ydelheyt, zyn tyd, van d' een tot de ande
Morghen,
In Gods-dienst wouw' besteen; ja telde dagh op dagh
Gelijck of hy de Dood, gestaagh voor Ooghen sagh
Hy maackt zyn Doot-kist selfs, doch niet van eyck-
ken deelen,
Maer suyvre Poësy, die hy sich wou beveelen;
Tot rustplaets voor de Ziel, de ziel aen God on
hoogh,
En was niet eens besorght, waer heen zyn lichaem
vloogh,
Nu heeft CATS eeuwigh rust, zyn ziel leeft in de
Hemel,
Nu heeft hy recht ontvlught, de sorgh in 't Aertsc
gewemel.

H. BRAND.

GRAFT

GRAFT-SCHRIFT

OP DE

BEGRAAFFENIS-PLAATSE,

Van den Wel-Edelen, Hoog geleerden Heere,

ENDE MEESTER

JACOB CATS,

RIDDER,

Heere in Wulpen, Out-Raadt-Pensionaris, Stadthouder van Leenen, ende Groot Zegelbewaerder van

HOLLANDT ENDE WEST-VRIESLANDT, &c.

Gestorven den 12. van Herfst-Maandt, in den Jaare 1660. op twee Maanden na het 83ste Jaar syns Ouderdoms.

Sucht! Kamer van het Recht; van 's Lands gehymenis';
Sucht! Kerck; sucht! Armen-Huys. Vraagt yemant wat 'er is?

De

De Doodt! heeft weg-geruckt: In d'aerde neê
doen vallen,
De Voor-spraak, Voester-Heer, de Zuyl van deser
allen
Staa Leeser! dese *Zark* dekt JACOB CATS, dien Heer
Die 't Landt met wysen Raadt; 't Lees-gierig volck me
Leer,
In Dicht-Konst, heeft gedient. Op *Zorg-vliet* me
Gebeeden,
En Godts-dienst, zynen Godt: met Liefde, Chris
Leeden.
Tot dat hy 's levens zat, zyn Kruys heeft af-geleit:
Verwachtend' hier in Rust, het heyl der eeuwigheit.

J. STERMONT.

Q

OP DE GRAFT-STEEN

Van den Wel-Edelen Hooghgeleerden Heer,

MYN HEER

JACOB CATS,

RIDDER,

Heer in Wulpen, Out-Raet-Pensionaris, Stadhouder der Graaffelikke Leenen, en Groot Zegelbewaarder van

HOLLAND EN WESTVRIES-LAND, &c.

Zalig in den HEERE gerust, op Zorgvliet, *den* 12. *dag van Septemb.* 1660. *Out zynde* 83. *Jaaren min twee Maanden.*

Hier rust het Lijck van d'Eed'le Ridder CATS
Die 't Vaderland voor Mond en Oor verstreckte:
Die d'Arremoede staag, met zyne vleug'len dekte:
Godvruchte Deugd verkoos voor tonnenschats;
Maer Ziel noch Geest hoeft niemand hier te soecken:
d'Een leeft by God, en d'ander in zyn Boecken.

JAN ZOET, *Amsterdammer.*

REGISTER
DER VOORNAAMSTE
ZAAKEN.

A.

 Blydt-

Men-

R.

S.

T.

V.

W.

Z.

AAN-

AANWYSING DER GEDICHTEN VAN DEN HEERE JACOB CATS,

Die in geen andere van zyn Werken te vinden zyn;

ALS MEDE DE

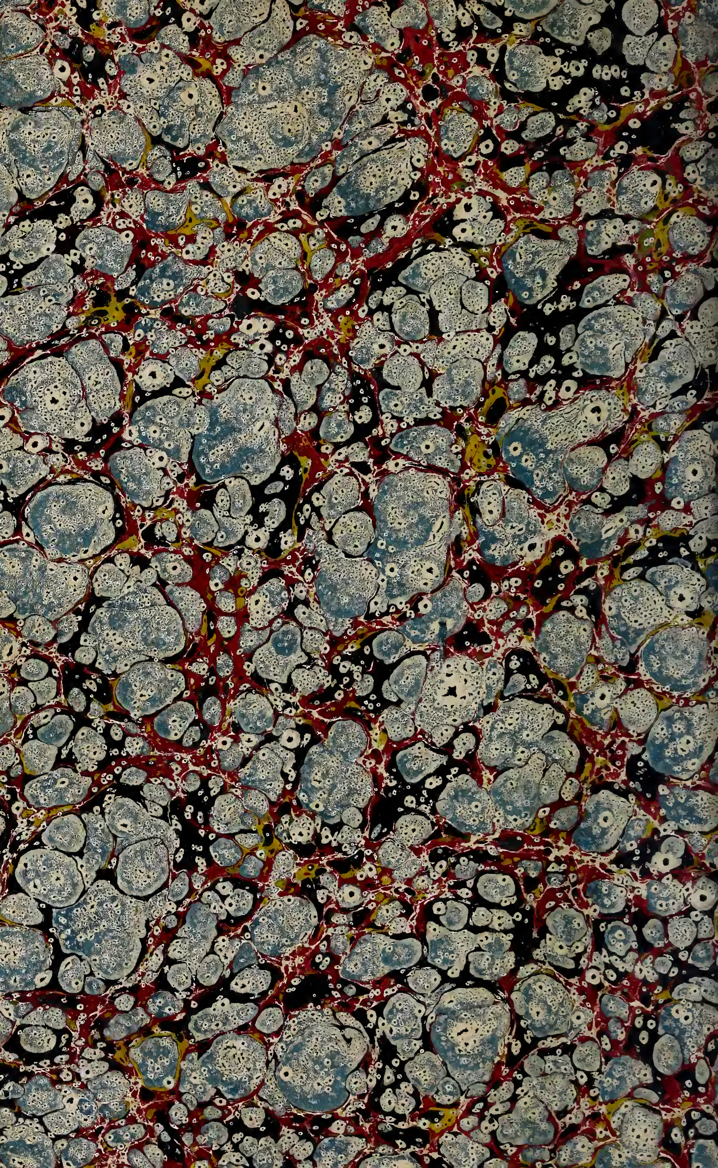
LOF- en ROUW-GEDICHTEN en GRAFT-SCHRIFTEN

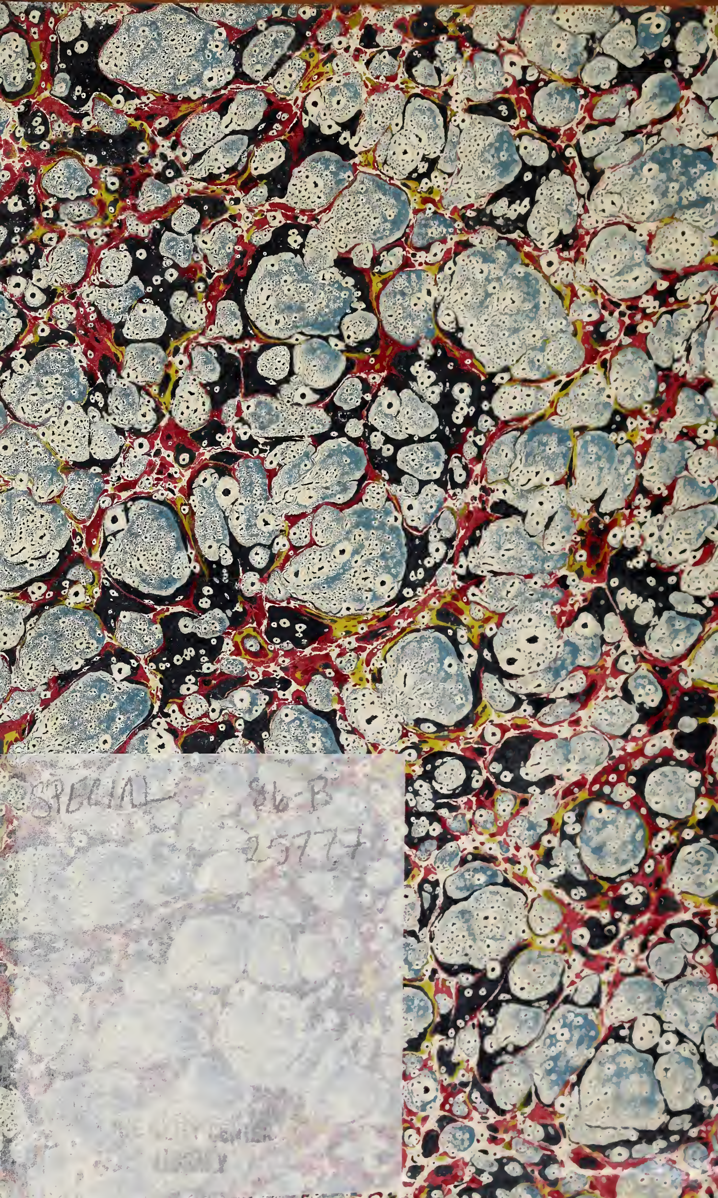
OP DEN

HEERE JACOB CATS.

De

EYNDE.

SPECIAL 86-B
25777